

VIGILIA

2013 / 4

A hitről a Hit évében

JANKA FERENC: A hit helyzetéről és jövőjéről Európában

PUSKÁS ATTILA: A próbára tett ember és a keresztény hit

RACS CSABA: Az Ószövetségben megjelenő hit

MARTOS LEVENTE BALÁZS: Újszövetségi szempontok a hitről

TRINGER LÁSZLÓ: A hit és az elme

**Báthori Csaba, Czigány György,
Iancu Laura és Vörös István versei
KABDEBÓ TAMÁS: Év az első év előtt**

Beszélgetés Iancu Laurával

78. évfolyam	VIGILIA	Április
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Szólít a Feltámadott	241
A HITRŐL A HIT ÉVÉBEN		
JANKA FERENC:	Nyitva. Gondolatok a hit helyzetéről és jövőjéről Európában	242
PUSKÁS ATTILA:	Megismertük és hittük a szeretetet. A próbára tett ember és a keresztény hit	252
RACS CSABA:	Közelítések az Ószövetségben megjelenő hit megértéséhez	262
MARTOS LEVENTE BALÁZS:	A hit hullámverésében. Újszövetségi szempontok a hitről	270
SZÉP/ÍRÁS		
VÖRÖS ISTVÁN:	Jézus a sivatagban (<i>versciklus; I. rész</i>)	278
KABDEBÓ TAMÁS:	Év az első év előtt (<i>novella</i>)	284
BÁTHORI CSABA:	Szálló napjaink; Halak s algák közt; Más napvilág; Vallomás (<i>versek</i>)	289
CZIGÁNY GYÖRGY:	Chaconne (<i>vers</i>)	291
IANCU LAURA:	Látogatók; Világtalanul; Este a faluban (4) (<i>versek</i>)	292
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
BODNÁR DÁNIEL:	Iancu Laurával	295
MAI MEDITÁCIÓK		
BERECZKI SILVIA:	Kultúra(ka)t teremtő „zarándok”-hit	303
NAPJAINK		
TRINGER LÁSZLÓ:	A hit és az elme	311
KRITIKA		
TÖRÖK CSABA:	Hankiss Elemér: <i>A Nincsből a Van felé.</i> <i>Gondolatok az élet értelméről</i>	313
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	315

Szólít a Feltámadott

„Nem vagyok pápa többé; csak egy zarándok, aki most kezdi meg földi zarándoklatának utolsó szakaszát.” Sok híres ember utolsó szavait följegyezték, amelyeket a halála előtt mondott. XVI. Benedek pápa nem az életét fejezte így be, hanem pápai szolgálatát. S ezzel a mondattal talán fontosabb igazságot mondott ki, mint több ezer oldalt kitevő teológiai életművével. Hiszen szavai nemcsak a halálba torkolló öregedéstről szólnak, hanem még inkább arról a titokzatos végső valóságról, amelybe földi zarándokutunk vezet. Joseph Ratzinger egész életét az igazság szolgálatára szentelte az egyetemi katedrán éppen úgy, mint az egyház élén. A Krisztusban testet öltött Igazság fényében értelmezte az egyház hithagyományát és egyre gyorsabban változó világunkat, de itt talált magyarázatot az élet legsúlyosabb kérdésére: a halálra és mindarra, ami az után következik. Jézusról szól írásában, aki „halálát a szeretet aktusává változtatta”. Jézusról, aki feltámadásával áttörte véges életünk korlátait, s fölemelte azt az örök és teljes, isteni létbe.

A feltámadás módjáról és a feltámadottak életéről alig szólnak az evangéliumok. A feltámadt Krisztust ábrázoló festmények sem tudják megmutatni az Öröklét csodálatos, az emberi képzeletet felülmúló világát. Az ortodox ikonok más utat választanak: a holtak országába alászálló Krisztust állítják elénk. Krisztus, halálos szeretetének ragyogásában ott áll a holtak megnyílt börtönkapujában. Ahogy egy ókori szentbeszéd mondja: „Azokat keresi fel, akik a halál teljes sötétjében és árnyékában vannak fogva tartva. Elmegy hozzájuk az Úr, és magával viszi a keresztyő győzelmi jelvényét. Ádámot kézen fogva életre kelti: »Támadj fel a halálból, Krisztus rád ragyog! Én a te Istened vagyok, én miattam lettem Fiaddá. Kelj fel az életre, hiszen nem azért alkottalak meg, hogy a halál bilincsei között légy mindörökre. Kelj fel, menjünk ki innen, hiszen te énbennem és én tebenned egy és osztatlan személy vagyunk.«”

Elég tágas ez a földi világ, jó esetben elég hosszú az emberélet — megrakva feladatokkal és élményekkel, sikerekkel és örömeikkel, bár kudarcokkal és fájdalmakkal is — ahhoz, hogy ne vegyünk észre a határait, vagy legalábbis ne törődjünk velük. Még betegen vagy öregen is csak keveseknek jut eszébe, hogy végső soron mindnyájan rabok vagyunk: bezárva a végesség, a halál börtönébe. Karácsonykor azt ünnepeljük, hogy az Istenfia emberré lett, osztozik történelmünkben, földi sorsunkban. A Húsvét örömhíre pedig az, hogy az ember-Jézus feltámadt, és véges világunkat fölemeli magához: helyet ad az öröklétben mindnyájunknak. Krisztus, az „örökkön élő” nemcsak a halottakhoz szól, hanem az élőkhez is: „Nem azért alkottalak, hogy a fogságban maradj! Kelj fel, menjünk ki innen, hiszen te énbennem és én tebenned egy és osztatlan személy vagyunk.”

JANKA FERENC

Nyitva

Gondolatok a hit helyzetéről és jövőjéről Európában

1966-ban született. Görög-katolikus pap, filozófus és teológus. Rómában a Pápai Gergely Egyetemen végzte teológiai tanulmányait, majd filozófiai doktorátust szerzett. Különböző oktatási és pasztorális feladatok után 2007–2012-ben az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának főtitkár-helyettese volt a Svájci St. Gallenben. Jelenleg veszprémi paróchus és főiskolai tanár.

¹*Porta Fidei* 1.: „A »hit kapuja« (vö, ApCsel 14,27), amely az Istennel való életközösségre vezet és lehetővé teszi az Isten egyházába való belépést, mindig nyitva áll előttünk.”

Általában boltok, hivatalok ajtaján találkozunk ezzel a hívogató felirattal: nyitva. Különösen jól esik ezt az információt olvasni akkor, ha az ember bizonytalan a nyitva tartás vagy az ügyfélfogadás rendjét illetően, és örömmel állapítja meg, hogy még nem késett el, még megkaphatja azt, amire szüksége van, még elintézheti azt az ügyét, amiért odafáradt.

XVI. Benedek pápa Hit évét megnyitó „Porta fidei”¹ kezdetű apostoli levelében mondja ezt: „A hit kapuja mindig nyitva áll előttünk”. A nyitott kapu itt különösen beszédes szimbólum. Nemcsak a hit évének megnyitására vonatkozik, hanem szól arról is, hogy milyen stílusúnak kell lennie a hitről szóló beszédünknek és tanúságtételünknek, közösségi és egyházi életünknek. A nyitott kapu nem egy félnk ember vagy csoport védekező pozíciójának kifejezője, nem is egy hódítani akaró vagy győzelmét ünneplő sereg vagy vezér attribútuma. Inkább baráti meghívás egy olyan világba, ahol mi magunk is egy nagyobb Úrnak a vendégei vagyunk.

Ha azonban bolygónk vagy kontinensünk jövőjével kapcsolatban mondjuk, hogy nyitott, már korántsem érezzük ennyire jól vagy biztonságban magunkat. A felvilágosodást követő tudományos optimizmus és a korlátlan haladásba vetett hit nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Elég, ha a két világháború szörnyű tragédiájára, két istentelen diktatúra, a náci és a kommunista rendszer embertelen kegyetlenségeire gondolunk. A Földet sokszorosan elpusztítani képes fegyverarzenál, az atomenergia békés felhasználásának csernobili és fukusimai katasztrófái vagy a környezetszennyezés egyre súlyosbodó problémái szintén a veszélyeztetettség érzését növelik. Az Egyesült Államokból kiinduló és Európát is megrendítő pénzügyi és gazdasági válság pedig mindenki számára érzékelhető módon jelzi, hogy nem vagyunk biztonságban, hogy a jövőnk nyitott, és kimenetele egyáltalán nem biztos, hogy kedvező lesz.

Válság: veszély és esély

A kínai nyelvben a válságot jelentő írásjel két részből tevődik össze: az egyik veszélyt, a másik esélyt jelent. Amikor Európáról és ebben a katolikus hit helyzetéről gondolkodunk, hasonló képzettársítások juthatnak eszünkbe. Kétségtelenül megmutatkoznak a veszély jelei: az egyre inkább egységesedő világban Európa gazdasági és demográfiai mutatói olyan válság tünetei, amelyet sokan, méltán, antropológiai és kulturális válság névvel illetnek.

Ugyanakkor vannak olyan tényezők is, amelyek ébren tartják a reményt, amelyek arra utalnak, hogy Európa, úgy is, mint gazdasági és politikai közösség, és úgy is, mint olyan kontinens, amelyen a kereszténység továbbra is kovászként jelenlévő erő, rendelkezik olyan szellemi és lelki tartalékokkal, amelyeket kiaknázva megújulhat és betöltheti sajátos küldetését.

Negatív jelenségek

Ha a negatív jelenségeket akarjuk röviden felsorolni, akkor először egy olyanfajta pluralizmust kell megemlíteni, amely szándékosan elmosza a különbséget a jó és a rossz között, egyre nehezebbé téve az igazságok, a tévedések és a hazugságok megkülönböztetését.

Bizonyos hangos és erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező csoportok a jogtalan diszkrimináció és a kisebbségek védelmének helyes elvét „jogok konfliktusa” esetén olyan fegyverként használják, amely meg akarja tiltani azt, hogy a csendes többség másként gondolkodjon és nyilatkozzon például a másságról, mint az Európában most uralkodó trend. Tudatosan gyengítik a hagyományos keresztény értékeket: az egy férfi és egy nő közötti házasság intézményét, ellenzik az életnek a fogantatástól a természetes halálig való védelmét.

Az állam és az egyház szétválasztásán alapuló egészséges laicitás mellett megjelent az intoleráns laicizmus, amely ki akarja rekeszteni az egyházat a társadalomból, az Istent és a vallás témáját a közéletből. E nézet szerint az Istennel és a vallásossággal kapcsolatos elméleti és gyakorlati megfontolásoknak nincs helye a tudomány, a kultúra, a jog és a nevelés területein, legitimitásuk legfeljebb a magánéletre korlátozódhat. A laicizmus a semlegesség leple alatt a vallástalanság ideológiájának egyeduralmát akarja kiterjeszteni. Nem ismeri el a hit megélésének jogos, közösségi dimenzióját, ellenzi a vallási szimbólumok nyilvános jelenlétét.

A hagyományos értékek erőzija

Az egykori keleti blokk államaiban nyílt vallás- és egyházüldözés folyt, amely a rendszer gyengülésével együtt veszített keménységéből, de egészen a 90-es évekig tartott, súlyos erkölcsi károkat és vallási tudatlanságot hagyva maga után. Nyugat-Európában a hatvanas évektől kezdődően a vallási tapasztalat kritikus, olykor drámai „evolúciója” zajlott le. Berzoza spanyol püspök így vázolta az intézményes vallásosságtól a belső élményeken alapuló vallásosság felé vezető folyamatot: „a hatvanas évek szlogenje ez volt: Krisztus igen, egyház nem; a hetvenes éveké: Isten igen, Krisztus nem; a nyolcvanas éveké: vallás igen, Isten nem; a kilencvenes éveké: spiritualitás igen, vallás nem.”² Ez a felfogás a hagyományos értékek kulturális és társadalmi erőzójához vezetett.

Ha az esély oldalát tekintjük, akkor meg kell emlékeznünk arról a hallatlan értékről, hogy Európa túlnyomó részén 68 éve béke van. Az Európai Unió alapítói a keresztény társadalmi tanítás alapelvei mentén a személyi méltóság, a szolidaritás és a szubszidiaritás ideáljai jegyében alkottak meg egy olyan európai alkotmányt, amely ha folyamatos korrekciókra szorul is, mégis a béke és egy viszonylagos gazdasági stabilitás alapja lett. A jelen gazdasági válság pedig evidens módon mutatja meg az „önmagát szabályozó pénzpiac” ideológiájá-

²Avilai Szent Teréz a *New Age szemfényvesztéseinek ellenszere*. Magyar Kurír, 2011.09.14.
Cecilio Raúl Berzosa Martínez püspök zárszava az Avilában megrendezett II. Nemzetközi Teréz-konferencián 2011. szeptember 4-én.

nak fenntarthatatlanságát. Felveti a pénzügyi folyamatokkal kapcsolatos erkölcsi felelősség kérdését, és egyre nyilvánvalóbbá teszi azt, hogy a pénzvilágnak kell a gazdaság és a társadalom szolgáltában állnia, és nem fordítva. A válság elemzésének közege megnyithatja az utat az emberi személy sorsa, méltósága és lelki hivatásának még alapvetőbb kérdései felé is.

Az új evangelizáció

A katolikus egyház európai helyzete sem csak negatív jelenségeket mutat. Igaz, hogy korábbi szerepéhez viszonyítva kisebb mértékben, de sok nyugat-európai államban még mindig jelentős társadalmi, kulturális és intellektuális bázissal rendelkezik (például Olaszország, Németország), a volt szocialista országokban pedig megújulásának és fejlődésének hiteles jeleit láthatjuk. Átfogóan jellemző, hogy a népegyházi és a szolgáltató egyházi szerep jelentősége csökken, a személyes részvételen és tudatos elköteleződésen alapuló közösségi vallásosság erősödik, különösen a fiatalok körében. A közösségek többnyire élő plébániai/parókiái csoportokhoz vagy valamilyen lelkeségi mozgalomhoz tartoznak. A világifjúsági találkozók fiataljai ennek az új vallásosságnak a leginkább látható képviselői.

³Vö. Indirizzo di saluto del Card. Tarcisio Bertone, Segretario di Stato. Europa e la nuova evangelizzazione — 40 anni del CCEE, Roma 22 novembre 2011. A CCEE és az Új Evangelizáció Pápai Tanácsa Találkozója Rómában, 2011. november 22-én (a CCEE levéltárának kézirat).

A hit megélése és átadása ebben a válságban is, a veszélyek és esélyek közegében is Krisztus egyházának örök értelme és feladata. Ebben a közegben jelent meg az „új evangelizáció” kifejezés, aminek sajátos jelentése van. Különbözik az egyház örök küldetésétől, és nem is azt a missziót jelenti, amivel az egyház azokhoz fordul, akik még soha nem találkoztak Krisztus Evangéliumával (*missio ad gentes*). Az új evangelizáció azokat a megkeresztelt embereket szándékozik megszólítani, akiknek nincs élő hite, akik nem gyakorolják a vallásukat. Ezeknek akarja új lelkesedéssel, új módszerekkel és új kifejezésekkel hirdetni az Evangéliumot.³

Elmélet és gyakorlat — Az európai egyház helyzetéről egy kongresszus tükrében

A katolikus keresztény hit egyik legmagasztosabb sajátossága egyetemes jellege. A II. Vatikáni zsinat meg akarta erősíteni a püspökök kollegialitását, és létrehozta a különböző kompetenciákkal felruházott nemzeti püspöki konferenciákat, a kontinentális püspöki tanácsokat, valamint a püspöki szinódus intézményét. Az egyház hierarchikus szervezetében persze továbbra is a megyéspüspököknek és Péter mindenkori utódjának van kitüntetett szerepe. Egyre nő azonban ezeknek a tanácskozó szervezeteknek a jelentősége, különösen a speciális kompetenciákat igénylő, valamint az egységes fellépést sürgető kérdésekben.

Az európai püspöki karokat az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (Consilium Conferentiarum Episcoporum Europae — CCEE) fogja össze. A 33 Püspöki Kart és 5 püspökséget tömörítő szervezet 2011-ben ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Ez alatt az idő alatt a gondviselő Isten segítségével eredményesen munkálkodott az európai püspökök közösségének, kollegialitásának és együttműködé-

**A különböző szintű
kezdeményezések
jelentősége**

sének előmozdításán. Az európai ortodox, anglikán és protestáns egyházakat egybefogó Európai Egyházak Konferenciájával (KEK) együtt szervezte meg a három nagy Európai Ökumenikus Találkozót (Basel 1989, Graz 1997, Nagyszében 2007) és együtt szövegezték meg az Ökumenikus Chartát (2001). A CCEE gyakorlati ökumenizmus terén biztató kezdeményezése a Katolikus-Ortodox Fórum, mely eddig három találkozót ért meg (Trentó 2008, Isztambul 2010, Lisszabon 2012). A vallásközi párbeszédben főleg az iszlámmal kapcsolatos kérdésekről folytat konzultációkat. A CCEE legfőbb célja azonban alapítástól fogva az Evangélium hirdetésének megújítása volt Európában.

A jubileumi esztendőben minden fontos találkozó, így a püspöki konferenciák elnökeinek éves közgyűlése, a püspöki karok főtitkárainak, a média- és sajtóreferensek találkozója, valamint az egyes szakbizottságok konzultációi is az új evangelizáció témáját és feladatát tárgyalták. A CCEE védnöksége alatt megszervezett Keleti Katolikus Püspökök Találkozója is ezt a kérdést vizsgálta, természetesen ezeknek a sajátjogú közösségeknek a szempontjai szerint.

2007-től 2012-ig a CCEE főtitkár-helyetteseként szolgálhattam a svájci St. Gallenben. Egy olyan konkrét esemény látószögéből szeretnék most a katolikus hit európai helyzetére reflektálni, amelynek szervezésébe és lebonyolításába a Katekézis, Iskola, Egyetem Bizottság titkáráként magam is részt vehettem. Meggyőződésem, hogy az egyház különböző szintű kezdeményezései, vagyis az egyházközségi, egyházmegyei és országos rendezvények, valamint a regionális, az európai és az egész világegyházat átfogó kezdeményezések a katolicitás megtapasztalásának sajátos formái, amelyek kiegészítik egymást, és az ajándékok cseréje által ismeret és lelki erő forrásaivá válhatnak. A közös munkában és imában megosztott és megünnepeelt hit szépségén keresztül pedig mindig átdereng a feltámadt Krisztus dicsőségének vigasztaló és életadó ragyogása.

**A CCEE Európai
Egyetemi Pasztorációs
Kongresszusa**

A CCEE Európai Egyetemi Pasztorációs Kongresszusa⁴ 2011. január 27-től 30-ig Münchenben került megrendezésre. Az „Oktatás, nevelés és evangélium. Az európai egyetemi pasztoráció jövőbeni távlatai” címet viselő tanácskozáson huszonhárom európai püspöki konferencia hatvan delegátusa vett részt. A kongresszus a CCEE új evangelizációval foglalkozó rendezvényeinek sorába illeszkedett. Rajta keresztül némi bepillantást nyerhetünk a CCEE szolgálatába. Az egyetemi élet résztvevői révén egy fontos társadalmi rétegen keresztül láthatunk rá az európai helyzetre. Mivel pedig munkája nem állt meg a bajok feltárásánál, a terápia irányába mutató elemzései más területeken is ösztönzőleg hathatnak.

⁴A kongresszus részletes programja és az előadások szövegei itt találhatóak: <http://www.ccee.ch/index.php?PHPSESSID=j5ihc22hcqtcvc9a39plnu7hj2&na=99,0,0,0,d,127232,0,0>.

Az európai katolikus egyház újabb hírportálja, amiről elérhető a CCEE, a ComECE és a nemzeti Püspöki Konferenciák, a

A tanácskozás módszertani újdonsága az volt, hogy nemcsak az egyes konferenciák püspöki megbízottai és országos koordinátorai kaptak meghívót, hanem az egyetemistákkal is foglalkozó jelentősebb lelkiségi mozgalmak delegátusai is (Közösség és Felszabadítás /CL/, Fokoláré, Opus Dei, Krisztus Légionáriusai), valamint három szakterület jeles tudósai is. A kongresszus tartalmilag három fő te-

rületet érintett: a) a mai hallgatók és oktatók helyzete, b) a hit megélésének módjai az egyetemi közegben, c) a hit és az értelem, a hit és a kultúra párbeszéde. Ez a harmadik szekció szándékosan nyitott a hit inkulturációjának és a kultúra evangelizációjának kérdéskörére. A konferencia — igazodva a déliek (olaszok, spanyolok) előadás-orientált érdeklődéséhez és az északiak (az angolok és a német nyelvterület) inkább szemináriumi típusú konzultációs igényéhez, igyekezett egyensúlyt teremteni az előadások, tapasztalatokat bemutató referátumok, a nyelvi csoportos megbeszélések és az előadókkal folytatott diszkussziók között.

A hely szellemét idézte meg a náci rezsimmal szembeszálló, majd emiatt kivégzett müncheni „Fehér Rózsa” baráti kör történetét bemutató film. Az emléküket őrző múzeum meglátogatása és az előttük tisztelgő egyetemi emlékhely arról tanúskodtak, hogy az evangéliumi értékek szerint élő egyetemista korú fiatalok nem szükség-szerűen csak passzív figurák, hanem aktív, olykor hősies főszereplői is lehetnek sorsuknak, történelmi helyzetüknek.

A köszöntő és a bevezető előadás

A vendéglátó müncheni érsek, Reinhard Marx bíboros köszöntő szavai szerint a lelkipásztori szolgálatra, különösen az egyetemi pasztorációra fordított emberi energia és anyagi érték sohasem valamiféle támogatás vagy segély csupán, hanem a jövő Európájába való „beruházás”. Sőt, olyan investíció, ami nemcsak a jövő, hanem a jelen egyházi életének is kiemelt fontosságú területe.

Bevezető előadásában Vincent Nichols westminsteri érsek, Anglia és Wales Püspöki Konferenciájának, s egyben a CCEE Katekézis, Iskola, Egyetem Bizottságának elnöke a nemrég boldoggá avatott Newman bíboros személyét és tanítását mutatta be. Az egyetemi oktatás és nevelés egységének newmani ideálja, melyet áthat az élet-szentség és a kultúra szerves kapcsolata, rögtön az elején egy tágabb összefüggésbe helyezte a konferencia témáit. Ezt követően a helyi egyház bemutatkozása során a német egyetemi pasztoráció intézményi hálózatát és a pasztorális munkatársak képzsének tartalmi felépítését ismerhettük meg.

A másik és önmagunk egyre jobb megismerése és megértése

A második nap egyik szokatlanul őszinte és egyáltalán nem konvencionális megállapítását az angol nyelvi csoport moderátora, a Katolikus Ifjúság Nemzetközi Szervezete (JECI-MIEC) Európai szekciójának a főtákará, P. McCoy jezsuita atya tette. Beszámolóját így kezdte: „Nem ismerem Kelet-Európát és nem értem Itáliát.” Megnyilatkozása nemcsak ezen a kongresszuson, hanem a CCEE sok más rendezvényén sokak szájából elhangozhatott volna, persze más és más régiót behelyettesítve. Azért említem meg, mert éppen az ismereti hiányosságok felszámolása és az egymás megértésében való előhaladás volt a CCEE által szervezett összes rendezvény egyik legfontosabb célja és érdeme. Előbb mindig azt kellett megérteni, hogy más régiókban az egyházi élet és a pasztoráció körülményei és lehetőségei egészen mások. Ennek belátása nyitott kaput a másik, és ezáltal önmagunk egyre jobb megismerése és mélyebb megértése felé.

„Elveszett vagy el sem nyert éden”

A kongresszus három témakörét az emberi létezés dimenzióinak fogalmával foglalhatnánk össze. A hallgatók és oktatók helyzete, az egyetemi közegben megélt hit, valamint a hit, az értelem és a kultúra párbeszéde kapcsán az európai vallásosságról és kultúráról kirajzolódó összképre a létezés elfelejtett vagy elvesztett dimenziói cím illene. Sőt, kontinensünkön sok kortársunk antropológiai és vallási helyzetét találójában és pontosabban közelíti meg az az állapot, amit Vajda János a *Harminc év után* című versében így ír le: „Tekintetünkben hajh! nem az elvesztett, / Az el nem nyert éden fájdalma van.”

Az európai fiatalok helyzete

A szakmai előadások sorát Tino Bargelnek, a Konstanzi Egyetem szociológus-kutatójának az európai fiatalok helyzetét bemutató referátuma nyitotta meg. Beszámolója nyomán olyan dimenziók hiányára derült fény, amelyek a mai posztkeresztény nemzedéket általában jellemzik. Ezek többek között a következők:

— Az időben elveszett a múlt és a jövő, szinte csak a jelen, a pillanat maradt.

— A kapcsolatok dimenzióiból többnyire hiányzik a nemzet és a politika iránti elkötelezettség. A mai fiatalok jelentős részének nincs kapcsolata az Istennel és a vallással, de különösképp hiányzik az egyházhoz mint intézményhez való tartozás hajlandósága. Fontos kapcsolatként a barátság és a család maradt meg még leginkább, vagy legalábbis az ezek utáni vágy.

— A tudás terén a teológiai vagy vallási ismeretek szinte természetes hiánya mellett sokak szerint a filozófiai és erkölcsi ismeretek sem fontosak. Ez a vélemény nemcsak egyes fiatalokat jellemez, hanem az oktatásért felelős politikusok vagy az oktató professzorok közül is egyre többen vannak olyan véleményen, hogy csak a használható, „piacképes”, empirikus ismeretekre van szükség.

— A jogok terén a kötelességek és a felelősség dimenzióinak hangsúlyozása idegenül hat. Csak egy nem túl radikális empátiát és a valamilyen konkrét hasznot hozó csapatmunkát értékelnek pozitívan.

— A szabadság kulcsfogalma kevésbé jelent tudatos önmeghatározást. Sokkal többen vannak olyanok, akik a nagyobb jó választására hivatott és abban elköteleződő szabadságot összetévesztik az „azt teszek, amit akarok” jelszava alatt megbúvó látens konformizmussal.

A dimenzióvesztésekben rejlő veszélyek

Ezek a dimenzióvesztések vagy hiányok természetesen nincsenek következmények nélkül.

Az emberi létezés többi területén is, így az időben, a kapcsolatokban, a tudásban és a jogok terén is súlyos veszélyt rejt az adott terület többi dimenziójának az elhanyagolása. Mire pedig a kudarc nyilvánvalóvá válik, akkora gyakran már túl késő. Nem véletlenül mondja az afrikai bölcsesség: „Ha gyorsan akarsz haladni, akkor menj egyedül, ha messzire akarsz jutni, akkor menj a társaiddal.”

A konferencia résztvevői természetesen nem álltak meg a problémák felsorolásánál. Az olasz nyelvi csoportban mondta az egyik de-

**Problémák és
megoldási lehetőségek**

legátus, hogy Jézus az emberi hiányosságokat, bajokat, bűnöket látva soha nem sopánkodott, hanem segített. A problémákat, gondokat nekünk sem mint elháríthatatlan akadályokat kellene látnunk, hanem mint a segítségre, a gyógyításra és a megbocsátásra kínáló alkalmasokat. Egy másik fontos megállapítás az volt, hogy soha ne azon keseregjünk, ami nincs, hanem abból induljunk ki, ami megvan.

Az idő dimenziójában a jelen komolysága, nyitottsága és fenyegetettsége lehet a fogódzópont. A jelen veszélyeztetett, ha nincsenek erős gyökerei a múltban és nincsenek értelmes perspektívái a jövőben. A mai fiatalok sokszor azért szűkülnek a jelenre, mert múltjukban csalódások érték őket, a jövőjüket pedig a gyorsan változó világban kiszámíthatatlannak látják.

A barátsággal kapcsolatban az olasz Marco Masini a „Félsz attól, hogy szeress?” című számában énekl: „Nem, ki kell mondani, hogy nem; végre nemet kéne mondani a szeretetet hazudó szextörténetekre, hisz ott a barátság végtelen csodája...” Az igazi szerelemről szintén ő énekl mediterrán romantikával: „Ha egyszer majd igazán szeretni fogsz valakit, olyan mélységekre lelsz magadban, melyekről eddig sejtemed sem volt.” Ezt a témát folytatja a család, az apaság és az anyaság csodája, vagy a lelki atyaság és anyaság ajándéka. Egy panonnhalmi bencés szerzetes, Miksa atya temetésén mondta róla egyik diákja: „Azt kell mondanom, hogy bizonyos értelemben többet kaptam tőle, mint a saját apámtól.” Fontos lenne feltárni kortársainknak, de különösen a mai fiataloknak ezeknek az elveszett vagy el sem nyert lelki dimenzióknak a szépségét és fontosságát, azoknak is, akik még vagy már egyedül vannak, és azoknak is, akik házasságban élnek.

A vallási, erkölcsi felelősséget elutasító, csak empirikus, profitorientált tudás fő veszélye az, hogy a nagyobb haszon vágya előre nem látható módon üt vissza az emberek, a fogyasztók kárára. Különösen aktuális és tanulságos a jelen gazdasági válság, amely egy mélyebb erkölcsi válság tünete. Igazi javulás itt sem remélhető pusztán tüneti kezeléstől.

**Párbeszéd
a szaktudományokkal
és a kultúrával**

A konferencia harmadik nagy egysége „Az egyház és a tudományok. Párbeszéd a tudományokkal és a kultúrával” címet viselte. Ezt a témát vezette be a 2006-tól a CCEE elnöki tisztét betöltő és 2011-ben újabb ötéves periódusra megválasztott Erdő Péter bíboros előadása, amely „A nevelés mint feladat a mai egyetemi pasztorációban” címet viselte. Előadásának hangsúlyos eleme volt az Evangélium gazdagsága és az emberi tudás mérhetetlenül szerteágazó és sokféle területe közötti eleven párbeszéd szükségessége. Azért kötelességünk ez, hogy a Krisztusban kinyilatkoztatott emberi lét teljességét mindenki számára hirdetni tudjuk. Ugyanebben a szekcióban mutatták be meghívott professzorok a tudományos élet három kiemelt területét. Egy francia matematikus és filozófus, Olivier Rey a humán tudományokat képviselte, egy lengyel bio-informatikus, Jacek Blazewicz a természettudományokat, majd egy portugál közgazdász, João César das Neves a gazdasági élet területét. Egybehangzó véleményük volt, hogy a konferenciára történt meghí-

vásuk számukra is alkalmat szolgáltatott arra, hogy tudományterületük és a személyes hitük kapcsolatát sajátos módon átgondolják. A poszt-modern gondolkodás, a matematikai modellalkotás és a hit kapcsolatára irányuló reflexió, az evolúció, a bibliai kinyilatkoztatás és a személyes hit kapcsolatának kérdése, végül a gazdasági élet és az etika kapcsolatának új aktualitása mind olyan inspiráló gondolatokat vetettek fel, amelyeket a résztvevők nagy érdeklődéssel követtek. Az előadások után igen élénk párbeszédben pedig számos kérdést és észrevételt fogalmaztak meg. Többen javasolták, hogy a jövőbeni konferenciákon is legyen lehetőség az egyes szakterületek hívó tudósaival folytatott párbeszédre, mert ez a hitre és a kultúrára irányuló reflexiónkat mindkét fél számára inspirálóbbá és tartalmasabbá teheti.

A konferencia munkáját közös imádságok kísérték. A napenkénti Eucharisziát a helyiek részvétele két alkalommal is különlegesen ünnepélyessé tette. A müncheni egyetemista fiatalok közösségével ünnepelt szentmisén a több nyelven elhangzó imák az egyház nyelvek fölötti katolicitásának közösségét tette élményszerűvé. Vasárnap pedig a bajor főváros főpásztorával és híveivel közös ünnepi, eucharisztikus liturgia mélyítette el mindnyájunkban azt az evidenciát, hogy az Isten házában, bárhol legyünk is a világon, mindnyájan testvérek vagyunk, az Úr asztalánál pedig vendégként is otthon lehetünk.

A szellemi megújulás alapja

A kongresszus szerint az egyetemi pasztoráció feladata nem szűkíthető le az egyetemista fiatalok részére szervezett különböző programokra, noha ezek is fontosak. A kultúra és a hit párbeszédéről van itt szó, az emberi létezés dimenzióinak és ezek végtelen távlatainak egyre mélyebb felfedezéséről és megosztásáról, amely egyben az egyik legizgalmasabb szellemi expedíció is. Az embert személyesen szerető Istennel való találkozás olyan energiákat szabadít fel, ami az egyént és a közösséget is átalakítja. Ez formálhatja a keresztyéneket egy olyan kreatív kisebbséggé, ami egy igazi szellemi megújulás alapja lehet. Ez ösztönözhet eddig elszigetelt területek összekapcsolására, a racionalitás, a hitelesebb érzelmek és a mélyebb emberi kapcsolatok újabb horizontjainak megnyitására. Ez indíthat cselekvésre a személyes és a közjó szolgálatában. Ez lehet egy olyan új, keresztény-humanista kultúra kovásza Európában és az egész világon, ami több lesz, mint pusztán „versenyképes”. Mégpedig azért, mert az egész emberi család számára akar igazságosabb és ezért békeesebb, valamint barátságosabb viszonyokat teremteni.

„Példát adtam nektek” — Meghívás a hitre és a szolgáló szeretetre

Az egyetemi pasztorációs kongresszus tanulságai után egy olyan szentírási jelenetre szeretnék utalni, amit döntő fontosságúnak érzek a katolikus egyház mai identitásában és küldetésében, a párbeszéd és az evangelizáció minden területén nemcsak Európában, hanem az egész világon.

János evangéliumának egy különösen hangsúlyos és prófétikus része ez, a lábmosás jelenete. Jézus ekkor, miután megmosta tanítványai lábát, a következőt kérdezi tőlük: *„Tudjátok, mit tettem veletek? Ti Mesternek és Úrnak hívtok, s jól teszitek, mert az vagytok. Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg. Boldogok vagytok, ha meg is teszitek”* (Jn 13,12b–15.17).

A szolgáló szeretet

A jelenet első részében Jézus immáron nyíltan megvallja azt, hogy ő az Úr és Mester, vagyis Isten. Nem szabadkozik, nem kér tanítványaitól titoktartást, hanem kinyilvánítja isteni öntudatát. Ennek az öntudatot kifejező vallomásnak a folytatása azonban nem hatalmi igény vagy uralkodói gesztus, hanem a szolgáló szeretet cselekedete. Sőt, Jézus tovább megy, és tanítványaitól is azt kéri, hogy hasonlóképpen cselekedjenek, és boldogságot ígér nekik, ha ezt meg is teszik.

A szolgáló szeretetnek János evangéliumában ez az Eucharisztiahoz közvetlenül kapcsolódó gesztusa az öntudat, az alázat, a szolgálat és a boldogság új dimenzióit nyitotta meg a tanítványok számára. Az istengyermekségnek ezt a végtelen méltóságát és az abból fakadó testvéri közösségnek ezt az örömét élték meg az első keresztények. Ennek az istenkapcsolatnak az erejéről tanúskodtak vérükkel a vértanúk, az erények hősiek gyakorlásával a többi szentek. Korunk mártírjai és szentjei is ennek az örökké eleven és mindig erős szeretetnek a hiteles tanúi. Ezeket a dimenziókat tárják fel a keresztény művészet alkotásai, erről elmélkedik és ezt fejt ki a hit által megvilágosított értelem filozófiai reflexiójának szépsége. Ebbe a szavakkal ki nem fejezhető világba nyúlnak a nagy misztikusok rendkívüli elragadtatásai, de a hétköznapi misztika, a személyes hitélmény józan mómora is. Ez az a szeretet, béke és öröm a Szentlélekben, amely messze meghaladja emberi befogadóképességünket és a legmerészebb várakozásainkat.

Még Rómában kérdeztük meg egy afrikai professzorunkat, hogy ismer-e törzsi vallást követő személyeket, és szerinte mit lehet ezeknek az embereknek Jézusról mondani. Csak ennyit válaszolt: „A kinyilatkoztatott szeretet mélysége számít. Ebben Jézus mindörökre felülmúlhatatlan.”

A globális társadalmi igazságosság felé

A kinyilatkoztatott, szolgáló szeretet krisztusi mélységének és teljességének valóban nincs párja, sem Afrikában, sem Európában, sem sehol máshol a világon. Nincs riválisa, sem a nem hívőkkel, sem a más vallásúakkal folytatott dialógus során. Ez a szeretet sürget mindnyájunkat az igazságban arra, hogy az ökumenikus párbeszédben se elégedjünk meg felszínes udvariaskodásokkal, vagy a „legkisebb közös nevezővel”, hanem hagyományaink mélyén az egy szájjal és egy szívvel megvallott élő Krisztusban találkozzunk egymással. Ez az az igazság, amely erkölcsi dimenziója révén az emberi személyiség szolidaritásban és szubszidiaritásban való kiteljesedése által a globális társadalmi igazságosság felé is vezet bennünket.

Ez lehet az eucharisztikus közösség valódi alapja is, amelyben felelősen átéljük, hogy aki többet kapott, attól az Isten többet is vár. Mert nem elég papíron az egy, szent, katolikus és apostoli Anyaszentegyházhoz tartozni, a közösség élő tagjává kell válni. Nem elég az a tény, hogy „rendelkezésünkre áll” a kegyelem eszközeinek teljessége, részesülni is kell a szentségekben és szentelményekben, élni is kell velük és általuk. Csak így „nem válik ítéletünkre vagy kárhatatunkra a Krisztus szent titkaiban való részesedés, hanem lelkünk és testünk meggyógyulására, bűneink bocsánatára és az örök életre”.⁵

⁵Vö. Aranyszájú Szent János Liturgiája, Szentáldozás előtti ima.

Nyitva — kudarcok után is

Az utolsó vacsorai lábmosás nagyszerű jelenete még Péter tagadása és Júdás árulása előtt történt. Az ő sorsuk is nyitva volt. Júdás a kétségbeesést és az öngyilkosságot választotta, Péter a könnyeket és a Jézushoz való visszatérést.

Szintén János evangéliuma írja le a feltámadt Krisztus párbeszédét Péterrel. Itt a főapostol háromszoros tagadására háromszoros szeretet-vallomás következik, amelyben Péter immár nem a többiekéhez méri a saját szeretetét, hanem csakis Krisztusra figyelve, benne bízva mondja: „Uram, te mindent tudsz, te azt is tudod, hogy szeretlek” (Jn 21,18). Ezután Jézus harmadszor is Péterre bízta az egyház pásztori szolgálatát, majd mintegy újra meghívja Pétert: „Kövess engem!” (Jn 21,19).

A „második megtérés”

Nagyon fontos ez a második meghívás. A hivatás-pszichológiában szokás úgynevezett „második megtérésről” beszélni, amely sorsdöntő életpasztalatok távlatában sokkal mélyebb, intenzívebb, mint az úgynevezett „első megtérés”. Péter második megtérését fogadta el Jézus, és pecsételte meg újbóli bizalmával. Ez a krisztusi megbocsátás, meghívás és bizalom minden bizonnyal nemcsak személy szerint neki szól, hanem minden kor minden keresztényének is. Bennünket is hív, nyílt vagy tetteinkből következő tagadásaink és kudarcaink után és ezek ellenére is. Ebben a második megtérésben az isteni irgalmasság és emberszeretet eddig nem ismert, eléggé nem szeretett és nem imádott új dimenziói tárulnak fel. Szent Ágoston vall hasonlóról: „Örök-új Szépség, későn, jaj későn kezdtelek szeretni!”⁶ Az Atya, a Fiú és a Szentlélek szentháromságos szeretetközösségének édenkertje tárul itt fel, mindnyájunkat az isteni lét és élet örömébe hív, azokat is, akik ezt egyszer már valamiképp elvesztették, és azokat is, akik ezt még soha el nem nyerték.

⁶Szent Ágoston: Vallomások 10, XXVII.

Ezért nem kell, nem szabad kétségbe esnünk, amikor a kereszténység vagy a katolikus egyház jövőjéről gondolkodunk. Elszomorodhatunk Péterhez hasonlóan, akit bántott saját gyarlóságának emléke. De őt követve bizalmunkat nekünk is teljesen Mesterünkbe, Urunkba és Istenünkbe kell helyeznünk, aki példát adott nekünk, megígérte, hogy egyházán a pokol kapui sem vesznek erőt, és mindörökké megnyitotta számunkra az édenkert ajtaját.

Megismertük és hittük a szeretetet

PUSKÁS ATTILA

A próbára tett ember és a keresztény hit

1965-ben született. 1990-ben szentelték pappá, Rómában a Gergely Egyetemen filozófiából, Budapesten teológiából doktorált. Jelenleg a PPKE Hittudományi Karának dogmatika professzora, a Vigilia munkatársa. Legutóbbi írását 2012. 9. számunkban közöltük.

¹Blaise Pascal:

Gondolatok, nr. 347.

(Ford. Pödör László.)

Gondolat, Budapest,

1983, 169. Ehhez hason-

lón az ember paradox

léthelyzetét fogalmazza

meg különösen is

a 72, 194, 416, 418,

423, 434 töredékben.

„Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint a gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal; a mindenség azonban nem is sejti, hogy mennyivel erősebb nála” — írja Pascal az ember tényleges léthelyzetét felmérve.¹ Az ember különleges létmódját tudatossága tünteti ki: tud a világról, önmagáról, de ugyanakkor tud kiszolgáltatottságáról és korlátairól is. Nem merül el, nem oldódik fel környezetében, hanem viszonyul hozzá, önmagához, és ezzel együtt saját létének végességéhez. Nagysága tudatos és szabad viszonyulni tudásának képességében áll. Mint egészhez képes viszonyulni önmagához, a világhoz, a létezéshez. Önmagáról tudva tapasztalata van a létről, léte megvilágított lét. S éppen e megvilágítottságnak, léte tudatosságának köszönhetően tud önnön léte végességéről. Képes önmagához, saját létehez mint egészhez viszonyulni, de éppen ez az egész törekeny, korlátozott és kiszolgáltatott. Ez az emberi létezés nyomorúsága. Nagyság és nyomorúság az ember valódi léthelyzete. Létezésének radikális végessége és a végességhez viszonyulni tudást lehetővé tevő végességen túllendülés feszültsége folyamatosan próbára teszi.

1. Az ember „kritikus” léthelyzete

A testi lét fokozottan kifejezésre juttatja az embernek saját végességét, korlátozottságát, létbeli függőségét. A testi lét azt jelenti, hogy már előbb belegyökereztünk saját testünkbe, mielőtt tudatosult bennünk, hogy szabad lények vagyunk. A testi létezés folyamatosan értésünkre adja, hogy nem mi vagyunk önmagunk eredete, s nem bánhatunk önkényesen a testünkkel. A testi mivolttal együtt járó fokozott létbeli behatároltságot még egyszer aláhúzza a nemiségünk, az a tény, hogy szükségképpen férfiak vagy nők vagyunk. Ugyanakkor nemcsak testi, hanem szellemi létezők is vagyunk, nemcsak része vagyunk az anyagi természetnek, hanem bizonyos értelemben meg is haladjuk azt. Önmagunkat mint differenciált egésztest tapasztaljuk. Anyagi test vagyunk (Körper), mely az anyagi világ törvényeinek (tér, idő, gravitáció stb.) van alávetve, és ugyanolyan kémiai elemekből felépített, mint a világ más dolgai. Ugyan-

akkor élő test vagyunk, melynek vegetatív (táplálékfelvétel és aszimiláció, növekedés, szaporodás stb.) és szenzitív funkciói (érzéki észlelés, ösztönös törekvések, mozgás) vannak, s melyet mi magunk átélünk, megtapasztalunk (Leib). Mindezt átfogja azonban az ember szellemi élete értelmi megismerő aktusai, tudata és öntudata, valamint szabad akarati döntései és önmeghatározása által. Az ember oly módon tapasztalja önmagát differenciált egésznek, hogy a különböző lét- és működésmóddal rendelkező dimenziók benne szer- ves egységet alkotnak, ám szembe is kerülhetnek egymással.

Az emberi tudás mint nyitott struktúra

Nemcsak a testi és szellemi lét polaritása okoz feszültséget az emberi létezésben, hanem magán a szellemi létsíkon belül is találkozzunk egyfajta kettősséggel. Az emberi megismerés egyfelől le nem határolt dinamizmus, amely nem merül ki semmilyen egyedi aktusban, sem pedig az aktusok véges sorában, hanem mindezeket a határokat meghaladja. Le nem határoltság jellemzi, mert mindig tudunk tenni újabb, igaz kijelentéseket, és a megokolásaink alátámaszthatók újabb megokolásokkal. Az emberi tudás nyitott struktúra. A nyelvi jeleink jelentése, a kijelentések igazsága és az érvelés mind lehatárolatlan szerkezetűek. Az ember olyan lény, aki egyszerre sok, elvileg határtalan számú horizonton képes élni, cselekedni. Sőt, nemcsak arra képes, hogy beleilleszkedjen előzetesen adott horizontokba, elsajátítson bizonyos életformákat, hanem arra is, hogy újabbakat alakítson ki. A megismerési képesség lehetőség szerinti határtalanságára utal többek között az a tény, hogy a nyelvek változnak, új nyelveket (például számítógép vagy tudományos nyelvek) tudunk kifejleszteni, az emberi kultúrák sokfélék és alapvetően elsajátíthatók.

A megismerés lehatároltsága

Ugyanakkor az emberi megismerés ténylegesen sok szempontból lehatárolt, mivel egyedi és lényegük szerint véges aktusokban való- sul meg. Mindig valamilyen véges és előzetes horizonton formálódik. A tudás előzetesen adott horizontjai lehetővé teszik a valóság megismerését, de egyben meghatározzák és le is határolják tudásunkat. A nyelv, a kultúra, a társadalom struktúrái behatárolják az emberi tudást. Igaz, hogy e horizontok kiszélesíthetők és esetről esetre meghaladhatók, de nem szűnnek meg meghatározni és lehatárolni a konkrét, aktuális tudást. Ezen kívül tudásunk függ az érzékeléstől és az időbeliségtől meghatározott. Beszélni, gondolkodni lépésről lépésre haladva, egymásutániségben vagyunk képesek, megismerésünk folyamatban történik. Az érzékeléstől való függőségünk egyben testiségünkötől való függőséget is jelent, amely újabb határa tudásunknak. Önmagunkat is közvetítéssel, tárgyiasító módon és soha ki nem merítően tudjuk megismerni. Létezésünk megvilágított- sága nem jelent teljes áttetszőséget önmagunk számára.

Akarati törekvésünk kettőssége

Akarati törekvésünket a megismeréshez hasonlóan kettősség jel- lemzi. Egyrészt akarásunknak mindig van egy meghatározott tár- gya, amelyre irányul. Olyan létező, mely kívánatosnak mutatkozik előttünk, valamilyen szempontból értékesnek, jónak. Akaratunk a

megismert jót akarja birtokba venni, melynek megszerzése minket magunkat tesz tökéletesebbé. Másrészt akaratunk dinamizmusára is egyfajta határtalanság jellemző. Léván az ember intellektuális megismerésre képes, mely meghaladja az érzéki észlelés szintjét, az akarat törekvése nem korlátozódik eleve az érzékelhető, hasznos vagy kellemes dolgokra, hanem a szellemi javakra is kiterjed (például erkölcsi jó). Ahogy az értelmi megismerésnek elvileg minden létező tárgya lehet, mert az intellektus megismerésének a horizontja a létező mint létező, úgy az akarat is mindenre irányulhat, amit valamilyen szempontból jónak ítél. Akarati törekvésünknek mindent meghaladó dinamizmusa lepleződik le abban a soha-meg-nem-elégedésben, amellyel a véges értékekhez, javakhoz viszonyulunk. Valójában olyan jóra törekszünk, mely minden szempontból jó és el nem veszíthető, ez jelentené számunkra a teljes boldogságot.

Az emberi szabadság kérdése

Az emberi léthelyzet kettőssége különös élességgel mutatkozik meg a szabadság jelenségén. Az ember mint szellemi szubjektum sosem tárgyiasítható egészen, része a természeti világnak, de kikerülhetetlenül szemben is áll vele. Szellemi szubjektum-létében gyökerezik szabadsága. E szabadság valódi önmeghatározó képesség. Nemcsak különböző lehetőségek között választ, hanem végső soron és elsődlegesen saját magáról dönt. Szabadsága nemcsak abban áll, hogy választhat: cselekszik-e vagy sem, s ha cselekszik, akkor mi lesz annak a tartalma, hanem elsősorban abban, hogy a szó valódi értelmében önmagát határozza meg. Létlehetőségeinek megragadása vagy elmulasztása saját egzisztenciáját érinti, választásaival önmagát alakítja, teszi ilyenné vagy olyanná. Ugyanakkor az emberi szabadság soha nem légtüres térben mozog, hanem a biológiai, örökletes, társadalmi, történelmi, kulturális feltételek szövetében, ezekhez viszonyulva. Ezek az adottságok a szabadság konkrét ténylegesülésének előzetes feltételei, működésének tárgyai és ugyanakkor határai, s mint ilyenek leleplezik az emberi szabadság végességét. Ekképpen az ember egyfelől valódi és másra vissza nem vezethető, és ebben az értelemben feltétlen önmeghatározó képességgel rendelkezik. Másfelől azonban szabad önmeghatározása behatárolt. Nem rendelkezhet mindenestől önnön léte felett, sem arról, hogy tudatos, önmagát meghatározni tudó lényként kíván-e létezni. Létezésre, meghalásra és szabadságra ítéltetett. Ráadásul e három koordinátatengely által kijelölt téren belül is szabadságának további behatárolását jelentik előzetes meghatározottságai, valamint az a kikerülhetetlen tény, hogy döntéseivel mintegy leszűkíteni kényszerül önnön mozgásterét: valaminek a választása mindig valami másnak a nem választását jelenti. Bizonyos létlehetőségek megragadása más létlehetőségekről való lemondást követel. Az egészet akarja megragadni, de mindig csak a rész jut neki. Szabadsága feltétlen és feltételes, az egészre irányul, de csak a részlegeset érheti el.

A feltétlen szeretet a halál tükrében

A halál arra figyelmeztet, hogy életünk eseményei, lehetőségei, találkozásai egyszeriek, megismételhetetlenek, pótolhatatlanok,

mert maga az életünk is az. Ez az egyszerűség pedig súlyt ad a döntéseinknek, arra indít, hogy valami feltétlen értelmet keressünk lehatárolt életünknek. Én magam, mint páratlan személy, egyszeri életemmel és életdöntéseimmel futok bele a halálba. Ezért a halál pótolhatatlan, visszahozhatatlan veszteség is. Különösen szereteteink elvesztésekor éljük át a halálnak ezt az életet kifosztó, azt drámaivá tevő és a szeretet belső dinamikájának ellentmondó természetét. Aki igazán szeret, feltétlen igent mond a másik létére. Szavak nélkül is valami ilyesmit fejez ki a szeretett személy felé: „Milyen jó, hogy vagy”, „Te önmagadért vagy létezésre méltó”, „Neked lenned kell, mert önmagadért jó, hogy vagy”, „Neked nem szabad meghalnod”. A halál ezt a vallomást, ezt az ígéretet, a feltétlen szeretet valóságát kérdőjelezi meg. A másikat feltétlenül elismerő minden szeretetaktus kimondatlanul olyan ígéretet tesz a szeretett személynek, melyet ő maga nem tud beváltani. E határhoz, az emberi szabadság megvalósulásának zsakutcájához érve mit tehet az, aki szeret, vagyis aki feltétlenül igenli, elismeri a másik létét? Vajon félelem fogja el, hogy nem tud eléggé szeretni? Szorongani kezd amiatt, hogy nem talál elég erős szeretetet? Talán rezignáltan vagy „józanul” legyint a szeretetnek a másik létezését feltétlenül akaró, állító, óhajtó dinamikájára, és eleve csak „feltételesen” hajlandó szeretni? De vajon még szeretetnek nevezhető-e az az aktus, melyből hiányzik a másik létezésének feltétlen akarása, óhajtása, reménye? S vajon nem abszurdítás-e az az emberi szabadság, mely csak a másik emberre mondott feltétlen igenben tud beteljesedni, ám e feltétlen igen megvalósítására képtelen?

2. Immanens létértelmezések

Az ember önmagának feladott kérdés. Létének kérdésessége különböző mélységben tudatosodhat előtte, s a próbára tett léte által hozzá intézett kérdésre is a reflektáltság más-más síkjain adhat választ. Valamilyen választ azonban mindenki ad életgyakorlatával és beállítódásával. E válaszban az egész ember vesz részt: értelmével, tapasztalataival, vágyaival, akaratával, érzelmi hangoltságaival. A lét értelmének spontán értelmezése már ezen a szinten kezdetét veszi. A reflektáltság magasabb fokán, többnyire határhelyzetekben, az ember tudatosan is felteszi létezésének s általában a lét értelmének a kérdését. Bizonyos helyzetekben, amikor kikerülhetetlenül napvilágra jut kritikus léthelyzete, megfogalmazódik benne a kérdés, hogy végül is mi az életének és a valóságnak az értelme. Megvilágosodik előtte, hogy végső soron ez az „egész értelme” után kutató kérdése húzódik meg minden egyéb kérdésének gyökerénél. A részletek értelme azért érdekli, mert az egész értelme izgatja; azért kérdez egyáltalán, mert létezése kérdéses. Ezen a szinten az ember reflektált létértelmezést végez és alapvető döntést hoz, mely forrása és hordozója lesz konkrét döntéseinek és cselekvésének.

**Az ember
divinizálásának
az igyekezete**

A kritikus léthelyzetéhez való egzisztenciális viszonyulásának egyik lehetősége az ember divinizálásának az igyekezete, a *felfuvalkodott szív* magatartása. Ez a létértelmezés a végesség és a végtelenre irányultság feszültségét úgy akarja feloldani, hogy magát az embert tekinti a végtelenre és feltétlenre kilendülő törekvései beteljesítőjének, célba juttatójának. Az a törekvés hajtja, hogy képes önerejéből megisteníteni önmagát, képes a feltétlen és végtelen lét elérésére, birtokbavételére. Ezt az egzisztenciális beállítódást ábrázolja az édenkerti bűnbeesés vagy a bábéli torony építésének bibliai története, de ugyanez az alaptörekvés található az ókori gnózis önmegváltást hirdető tanainak gyökerénél is. Itt az egyes ember a végesség legyőzésének, a megistenülésnek az alanya és haszonélvezője. A 19. századi ateista humanizmus valláskritikái tovább radikalizálták az embert divinizáló egzisztenciális létértelmezést. Feuerbach „homo homini deus” tétele értelmében a teológia csak és kizárólag antropológia, Istenről beszélve az ember pusztán önmagáról beszél, a végtelenség tudata nem egyéb, mint az emberi tudat önnön végtelenségének a tudata. Az emberi lét értelmének a megragadása és megvalósítása ezzel a leleplezéssel kezdődik. A feltétlen és végtelen, mely felé az ember voltaképpen törekszik, s mely be tudja teljesíteni létezése értelmét, nem a transzcendens Isten, hanem az egyes embert meghaladó valamiféle átfogó totalitás: az emberiség (az ember nembeli lényege Feuerbachnál), illetve a jövőbeli elidegenedés nélküli tökéletes (kommunista) társadalom (Marx). Az egyes ember életét az teszi értelmessé, hogy e totalitás megvalósításáért küzd, és ha kell, feláldozza magát érte. Az ember divinizálásának újkori elméleti és gyakorlati kísérletei olyan totalitarizmusokhoz vezettek, melyek a konkrét, megismételhetetlen és pótolhatatlan személyt fölállozták egy elképzelt és feltétlennek kikiáltott totalitás (állam, kommunista társadalom, emberiség, faj) oltárán. Egy rossz, elhibázott végtelenség utópikus megvalósítása érdekében zárójelbe tették az ember végességét, sok esetben fizikailag semmisítették meg a konkrét és véges embert.

**Az ember önnön
végességébe való
menekülési kísérlete**

A kritikus léthelyzethez való egzisztenciális viszonyulás másik lehetősége az ember önnön végességébe való menekülési kísérlete, a *beszűkiült szív* magatartása. Ez a magát józannak és realitásnak tartó létértelmezés azon igyekszik, hogy zárójelbe tegye az ember végtelenségre és feltétlenségre irányultságát. Illúzióknak és kudarcra ítélt törekvésnek tekinti a lét egészleges értelmét, a végső igazságot, a feltétlen szeretetet és az egyetemes igazságosságot megcélzó természetes vágyakozást. Azt hirdeti, hogy meg kell elégednünk a hétköznapiakban adódó apró értelmesség tapasztalatokkal, a részértelmekkel, s eleve le kell mondanunk egy feltétlen, átfogó és végső élet- és létértelemről. Meggyőződése szerint az az értelmes emberi élet, amely számot vet radikális végességével, saját korlátozott lehetőségeivel és a halálra is pusztán mint természetes, biológiaiailag szükségszerű eseményre tekint. Ez a beállítódás felerősödik

és „tudományos” köntösbe bújik a pozitivista, újpozitivista és szcientista filozófiákban, melyek a valóságot azonosítják a természettudományosan feltérképezhető, vagyis kísérletileg megfigyelhető, megismételhető, ellenőrizhető és matematikailag leírható tényekkel, valamint a természettudományos eredményekre ráépülő technika világával. Ebben a létértelmezésben kizárólag a természettudományos *factum* és a technikailag előállítható *productum* a realitás. Mind az ész, mind a szív beszűkülésével jár ez a létfelfogás. Az értelem a számító, kísérletező, eszközöket előállító és a természetben uralkodó értelemre korlátozódik, azzá silányul. Már nem szabad kérdeznie a lét átfogó, egészes és feltétlen értelmét. Ezért aztán a szív is beszűkül: az akarat és a szeretet tárgya már csak a praktikus, a gyakorlati haszonnal járó, a részleges és átmeneti jó lehet. A végességbe menekülő beállítódás megvalósulásának radikális változata az a pozitivista magatartás, mely értelmetlennek tartja magát a végső és átfogó létértelmezésre irányuló kérdést is. Mérsékelt formájában szkeptikus és agnosztikus magatartásként jelenik meg e beállítódás. Arra biztat, hogy bátran tegyünk csak fel a létezésünk értelmére vonatkozó legalapvetőbb, átfogó és végső kérdéseket, de tartózkodjunk attól, hogy végső és átfogó válaszokat adjunk. A kérdés elmulasztása ugyan elembertelenítene az életünket, ilyen kérdések híján a termelő és fogyasztó lény létezési szintjére süllyednénk, emberségünkben csonkulnánk. Ám véges lények lévén híján vagyunk a végső elveknek, igazságoknak és igazolásoknak is, ezért emberfölötti lenne arra vállalkoznunk, hogy végső válaszokat adjunk. A kérdéseket tehát fel kell tenni és függőben kell hagyni.

**Végességünk és
a végtelenre
irányultságunk**

Ez a józan „realizmus” azonban nem vet számot az ember kritikus léthelyzetének a másik pólusával, a végtelenre és feltétlenre utaltságunkkal, mely megismerésünket, akarati törekvésünket, értelemkeresésünket kikerülhetetlenül meghatározza. A végtelenre és feltétlenre irányultságunk ugyanúgy realitás, mint a végességünk. Sőt a végességünk súlya és terhe éppen a végtelenségre utaltságunk miatt észlelhető. Így pusztán az emberi végességgel számolni valójában nem realizmus, hanem értelmi és egzisztenciális beszűkülés, mert eleve lemond az emberi jelenség, mint egész értelmezéséről. Ez a „jóanság” nem a teljes valóság elfogadásának alázata, hanem belemenekülés a végességbe. Ahogy az is kérdéses, hogy az átfogó létértelmezés kérdésre felelő végső válasz megadásának szkeptikus lebegtetése tartósan kivitelezhető egzisztenciális magatartás lehet-e. A teoretikus szkepticismus fenntartása lehetséges ugyan, gyakorlatilag azonban nem látszik tartósan megvalósíthatónak. Döntenünk és cselekednünk kikerülhetetlenül kell. Döntéseink és cselekedeteink szükségképpen feltételeznek valamilyen, legalább nem reflektált értékrend követését, mely valamiféle bennfoglaltan vallott átfogó életértelmezés körül rendeződik el.

A kritikus léthelyzet által felvetett kérdést meg lehet válaszolni úgy is, hogy az ember abszurdnak tekinti magát ezt a szituációt, lé-

tezésének véges-végtelenség kettősségét, s így eljut a *kétségbe esett szív* beállítódásához. E létértelmezés komolyan veszi mindkét pólust, nem teszi zárójelbe, és nem rövidíti meg egyiket sem. Az ember valóban, mindenestül véges, a természetnek kiszolgáltatott parány. Radikális végességét leginkább a halála nyilvánítja ki. Ugyanakkor, tudata által fölbe is emelkedik az őt meghatározó és elpusztítani képes természetnek, és szabadsága által valóban meg tudja önmagát határozni. Mégis, ez a tudat és szabadság korlátozott, nem elegendő arra, hogy mindenestül ura legyen saját létének. Senki nem kérdezi meg, hogy akar-e létezni, és senki nem kéri ki a véleményét, hogy akar-e meghalni. Éppen létezésének kezdetéről és földi életének végességéről nem áll hatalmában döntenie, ahogy arról sem, hogy tudatos-szabad lényként akar-e létezni. Ugyanakkor minden másban neki kell döntenie, mert szabad. Léthelyzetének feszültségét tovább súlyosbítja, hogy tapasztalja a fizikai és erkölcsi rosszat a világban. Mindez könnyen arra indíthatja, hogy egy önmagában értelmetlen világba és értelmetlen helyzetbe taszítottként élje meg létezését. Egzisztenciális beállítódását és létértelmezését átíthatja az értelmetlenség életérezése és a nihil légköre. A „Miért van inkább valami, mint semmi?” kérdése, a metafizika alapkérdése könnyen átfordul benne a „Nem lenne sokkal jobb, ha semmi sem lenne? A nemlét nem lenne-e jobb a létnél?” kérdésébe. Ebben a helyzetben vagy kétségbe esik; vagy egy abszurdnak tekintett világban, az értelmetlen létezés terhét magára vállalva ő maga próbál tragikus hősként értelmet adni önnön létezésének, s ebben a hősieles küzdelemben felmagasztosulni törekszik. Akárcsak Sziszüphosz, aki az értelmetlenséggel dacolva hősielesen, bár végső soron kilátástalanul harcol a sorsával.

3. Transzcendens létértelmezés és egzisztenciális hit

A kritikus léthelyzethez való egzisztenciális viszonyulások fentebb vázolt típusai immanens létértelmezésbe ágyazódnak, illetve ahhoz vezetnek. Lehetséges azonban az embernek úgy viszonyulnia önnön próbára tett létehez, hogy egy transzcendens létértelmezés keretében megszületik benne az egzisztenciális-vallásos hit beállítódása. Az értelem és a szív ebben a viszonyulási módusban nem felfuvalkodik, nem beszűkül és nem is válik kétségbeesését legyőzendő tragikus szereplővé, hanem megnyílik a transzcendens lét-értelem felé és ebben a megnyílásban kitágul. A Transzcendensre megnyíló *hívó és remélő szív* nem teszi zárójelbe az embernek sem a végességét, sem a végtelenre irányultságát; nem erőlteti túl az ember önerejének lehetőségeit, nem menekül önnön végességébe, de nem is esik kétségbe e kettősség okozta feszültséggel szembesülve. A transzcendens létértelmezés az ember kritikus léthelyzetét nem abszurdnak, hanem titokzatosnak tekinti. Az, hogy az ember kérdéses önmagának, ebben a látószögben azt a mélyebb jelentést hor-

**A transzcendens
létértelem
megmutatkozásának
eredeti tapasztalata**

dozza, hogy az ember titok önmaga számára. Olyan titok, mely egy őt meghaladó transzcendens Titokra utal, mely Titok felől végleges értelmet nyer önnön létezése és a világ léte. Ez a lételfogás feltárja az emberi megismerésben, az akarati törekvésben, a korlátozott, de feltétlen szabadságban és a létértelemkeresésben kikerülhetetlenül megvalósuló transzcendencia-mozgást, s ennek eredetként és iránypontjaként egy transzcendens, feltétlen valóságot tételez. E létértelmezésben az értelem és a hit együtt munkálkodik. A feltárás, a megértés és a tételezés az értelem műve, melyet azonban a valóság érthetőségébe és értelmességébe vetett egzisztenciális hit, ösbizalom vezet. Ha a valóság a maga teljességében érthető és értelmes, akkor elégségesen meg kell tudni indokolni az ember szellemi aktusainak kikerülhetetlenül működő transzcendens mozgását is. A transzcendens létértelmezés eleve bizalmat szavaz az embernek a feltétlen igazságra, jóságra és értelmességre irányuló „természetes vágyainak”, melyek bennfoglaltan mindig is meghatározzák törekvéseit.

A transzcendens létértelmezésnek és az egzisztenciális hit beállítódásának azonban nem egyedüli és talán nem is elsődleges forrása az öntranszcendencia, illetve a világ rendjének tapasztalata és a ráirányuló értelmi reflexió. Gyökerénél sokkal inkább a transzcendens létértelem megmutatkozásának eredeti tapasztalata található. Az a töredékes, pillanatszerű, de reális tapasztalat, melyben a lét értelme felragyog a kritikus léthelyzetű ember számára. Ezek azok a pillanatok, amikor a léteben próbára tett ember valamire, valakire, egy eseményre önfeledten és teljes bizonyossággal igent tud mondani, teljes szívvel jónak, létezésre méltónak, önmagában igazoltnak és további igazolásra nem szorulónak, léteben teljességgel értelmesnek tudja nyilvánítani azokat. Ilyen értelmesség-tapasztalat lehet osztályrésze annak, aki találkozik egy személy feltétlen szeretetével, jóságával, nehéz körülmények közötti erkölcsi helytállásával. Ez a tapasztalat valósul meg az igazságra való rátalálás örömeiben, a szép gyönyörködtető és magához vonzó élményében. A megjelenő szépre, jóra, igazra spontán és fenntartások nélküli igent tudunk mondani, bennük pillanatszerűen feltárul a lét jósága, igazsága, szépsége, értelmessége. A töredékes tapasztalatban megjelenik és magához ragad a transzcendens létértelem, melynek fényében igenelhetővé válik a létezés egésze, s benne az ember saját léte. Ez a tapasztalat nem kikényszeríthető, nem előállítható, legfeljebb előkészíthető az ember megnyílásával; ez a tapasztalat ajándékként adatik. E tapasztalat nyomán ébred fel a létezés értelmességébe vetett egzisztenciális hit és erősíti meg az értelmet a transzcendens létértelmezésben. Az ember kritikus léthelyzetének, a véges és végtelenség pólusai között kifizítő próbatételnek a végleges feloldását attól a Transzcendenciától reméli az egzisztenciális hit, mely létértelmezése szerint eredete és iránypontja az emberi transzcendentalitásnak, és ugyanakkor ajándékként, pillanatszerűen, részlegesen már most megtapasztalhatóvá teszi önmagát.

A vallások és a metafizikai bölcelet a transzcendens létértelmezés útját járják. Értelmezésük szerint a létnek végső értelmet adó Transzcendens valóság nem fogható be az érzékileg észlelhető, kísérletelezhető, mérhető vagy előállítható létezés tartományában, ám valamiképpen mégis jelenik benne. A létnek végső értelmet adó Szent Titok végső, etikai elköteleződést kíván az embertől, Hozzá csak a hívő és remélő szívű ember talál el.

4. A keresztény hit

Mi kell vajon ahhoz, hogy a *felfuvalkodott szív* visszataláljon a valóságba, s ne önmagát akarja megisteníteni arra a lehetetlenségre válalkozva, hogy a végtelenre és feltétlenre irányuló vágyát önmaga töltsse be mérhetetlen szenvedéseket okozva másoknak? Mi tudja véglegesen kimozdítani a gőgös szívet önmaga bűvköréből, a mások feletti hatalomgyakorlás ígézetéből és a dicsőség kereséséből? Mi kell vajon ahhoz, hogy a *beszűkiült szív* kitáguljon, hogy a szkeptikus és agnosztikus ember bízjon a szíve mélyébe oltott természetes vágyai beteljesíthetőségében, a végső kérdések megválaszolhatóságában, a lét értelmességének, igazságának a megismerhetőségében és a szeretet bűnön és halálon átívelő erejében? Mi kell vajon ahhoz, hogy a *kétségbeesett szív* átalakuljon és így a radikális végességet nyilvánító halál, szenvedés és bűn hatalmával szembesülve is ajándékként fogadja a létezést és merjen hinni annak beteljesíthetőségében? S mi kell ahhoz, hogy az ember transzcendens törekvéseiben bízó és a lét jóságát, értelmességét, szépségét pillanatszerűen megélt tapasztaló *vallásos-hívő szív* megmaradjon, megtisztuljon és megerősödjék az egzisztenciális hit létértelmezésében? Honnan merít erőt ahhoz, hogy kiállja a kísértést, s ne essen vissza a felfuvalkodott, beszűkiült és kétségbe esett szív egzisztenciális létértelmezésébe? Mi tudja megőrizni és a próbatételek közepette szilárddá tenni benne a gyermeki ősbizalmat a lét végső értelmességében? Mi az, ami megóvja attól, hogy a szívébe ültetett legmélyebb vágyait összekeverje nem hiteles törekvéseivel, melyek éppen természetes vágyainak torz karikatúrái? S miként kerülheti el, hogy ne önmaga képére és hasonlatosságára faragjon isteneket önmagának, melyek csak saját vágyai tükörképei lennének?

„Mi megismertük és hittük a szeretetet...”

A keresztények válaszát e kérdésekre Szent János így fogalmazza meg első levelében: „Mi megismertük és hittük a szeretetet, amelylyel Isten szeret minket” (1Jn 4,16). A Krisztus-követők hitvallása és tanúságtétele ez. Mi megismertük Jézust. Megismerve őt, megismertük és hittük a benne megjelent isteni szeretetet. Azt a szeretetet, mely egyedül és teljesen hitelre méltó, mert a legvégsőig elmenő szeretet. A megtestesülésig, a szolga alakjáig, a lecsupaszodó szegénységig, a kereszt gyötrelméig, az elhagyatottságig, a halálig, a bűn és a halál hatalma feletti feltámadás győzelméig. A sorsunkban osztozásig, a mindenben velünk és értünk-létig, a mindent ne-

künk odaadásig. Mi megismertük Jézusban az isteni szeretet gyöngédségét és tapintatát, sodrását és hatalmát, vonzó és megtisztító, szembesítő és megvilágosító, lehajló és felemelő erejét. Ez a szeretet győzött meg véglegesen, ez alakította át szívünket. A benne megjelent alázatos isteni szeretet szembesített gőgünkkel és szólított ki a felfuvalkodott szív rabságából. Az ő szeretete tágitotta ki és alakította át beszűkült és kétségbeesésre hajló szívünket, mert a mindent átfogó végső nagy remény távlatával, a törékeny emberi szeretet örök célba jutásának biztos ígéretével ajándékozott meg. A Jézusban feltáruló isteni szeretet meglepetése megdöbbentett bennünket. Cselekvésének isteni stílusával összetörte korábbi elképzeléseinket Istenről és önmagunkról. A kereszten elrejlő és feltáruló isteni szeretet és igazság kohóján átvezetve megtisztította vágyainkat, megvilágosította értelmünket és megszilárdította jóra törekvésünket. Új önazonossággal ajándékozott meg (2Kor 5,17).

**Isten szeretetből
kimondott „igen”-je és
hitünk „ámen”-je**

Mi megismertük Jézust, Jézusban megismertük az isteni szeretetet, s ezért hiszünk. Hisszük a benne megjelent isteni szeretetet, hiszünk ennek a szeretetnek. Ebben a hitben élünk, ez a hit ad nekünk teljesebb értést és életet. Megismertük Jézust, hittük a benne megjelent isteni szeretetet, s ez végleg kimozdított bennünket önmagunkból. E hitben végérvényesen áthelyeződött életünk súlypontja önmagunkból Istenbe. Megismertük és hisszük, hogy Isten Szeretetéként a létezés súlypontja: Igazsága nagyobb a mi igazságunknál, Szeretete erősebb a mi szeretetünkénél, lehetőségei és ígéretei felülmúlják mindazt, amit megérdemlünk vagy kívánhatunk. Megismertük és ezért hisszük, hogy mindaz, amit cselekszik és ahogyan cselekszik, mérhetetlen jóságából és bölcsességéből fakad. Hitünk „ámen”-je visszhang Isten szeretetből kimondott „igen”-jére (2Kor 1,18.20). Arra a teljes, visszavonhatatlan és osztatlan nagy „igen”-re, melyet Jézusban mondott ki ránk, törékeny, küszködő, vágyódó emberekre. Igenjével kaput nyitott nekünk, hogy Jézus-hoz társulva, Vele akarjunk, szeressünk, cselekedjünk. Mi pedig „ámen”-ünkkel kaput nyitunk Istennek, hogy általunk és velünk cselekedjék a világban. Ráléptünk a hit zarándokútjára, mint egykor Ábrahám és Mária, s annyian mások, kik a hitben előttünk jártak. Így követjük Jézust, aki a hit szerzője és bevezetője (Zsid 12,2), s kiben Isten szeretetének igenje és az ember „ámen”-je örökre és tökéletesen egybehangzik.

Közelítések az Ószövetségben megjelenő hit megértéséhez

RACS CSABA

1. A hit fogalmának általános tartalmi szempontjai

1975-ben született Salgótarjánban. Katolikus pap, tanulmányait Budapesten és Rómában végezte, jelenleg az Egri Hittudományi Főiskola oktatója.

¹Günter Lanczkowski: *Glaube I.* In *Religionsgeschichte*. Theologische Realenzyklopädie, 13. kötet, Walter de Gruyter, Berlin, 1984, 275.

Ha vallástörténeti szempontból tekintjük, akkor — a maga összetett formájában — a hit minden vallásban a vallásos élet meghatározó eleme. Általános, minden vallásban megtalálható elemei a következők: egy transzcendens valóság létének állítása; amely magában foglalja az emberi egzisztencia szempontjából döntő jámbor ráhatagkozást vagy szilárd bizalmat; amely evilág körülményei között támaszt és vigaszt jelent.¹ A mi nyugati megértési horizontunk kialakulásában, ahol a hit még mindig sajátosan keresztény fogalom, döntő szerepe volt Aquinói Szent Tamásnak, aki megpróbálta a keresztény tapasztalatot a skolasztika nyelvezetébe integrálni. Formális megfogalmazásában „a hit a kegyelem révén az Isten által befolyásolt akarat hatalma alatt álló, az isteni igazságba beleegyező értelem aktusa” (*Summa Theologiæ*, 2–2 q. 2 a. 9). Innen forrásozik a hit sajátosan nyugati szemlélete, amely, minőségileg megkülönböztetve a hitet a hűségtől, a hit esetében tartalmilag feltételezi az intellektuális beleegyezést.

Kellő óvatossággal kell viszont eljárni, ha a Bibliára akarjuk alkalmazni a hit fenti, a középkor skolasztikus filozófiájának örökségét hordozó fogalmát. Ez a megközelítés ugyanis, s erre már Luther Márton és a reformátorok is felfigyeltek, és meg is próbáltak vele szakítani, nem mindig összeegyeztethető a hit bibliai szemléletével. Az Ószövetség esetében ez azt jelenti, hogy itt a hit, általánosságban, elsősorban viszonyfogalom, nem pedig intellektuális aktus: az ember Istenhez fűződő viszonya. Többnyire az ember reakciója Isten megelőző cselekvésére. Talán az Iz 43,10–12, a tételes monoteizmus egyik deutero-izajási megfogalmazásaként (Kr. e. 6. század közepe) említi a szabadításával magát igazoló, egyetlen Istenbe vetett hitet egyfajta intellektuális minőségként, mint intellektuális beleegyezést.²

²Joseph P. Healey: *Faith.* In *Anchor Bible Dictionary*, 2. kötet, Doubleday, New York, 1992, 744–745.

³A terminológiáról jó összefoglalást ad Artur Weiser: *πιστεύω.* In *B. Der alttestamentliche Begriff.* Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, VI. kötet, Kohlhammer, Stuttgart, 1995, 182–197.

2. A hittel kapcsolatos ószövetségi héber terminológia „rugalmassága”³

A hitet jelölő, Bibliában szereplő *lexémák* előfordulásainak a vizsgálata a fenti megállapításokat még inkább alátámasztja. A hit tudniillik egyedül csak az Újszövetségben rendelkezik fogalmi megfeleléssel. Itt a *pist-* gyökből származó *pistis* főnév, illetve *pisteuō* ige

formáinak tartalma többé-kevésbé korrekt módon takarja a hitet mint beleegyezést. Az Ószövetségben viszont nem találunk olyan speciális fogalmat, amely a hitet jelölné. Ugyanakkor megfigyelhetünk egy sokszínű, jelentésbeli gazdagságot is tükröző fogalomhasználatot.

Az Ószövetségben az ember Istenhez fűződő viszonyát alapvetően két egymással ellentétes, de gyakran egymás mellé helyezett jelentéscsoport írja le: *félelem* és *bizalom* (*bṭḥ* [„biztonságban érzi magát”; „rábízta magát”, „bízik benne”, „bizalmat ébreszt”] és *ḥšh* [„elrejtőzik”, „oltalmat keres”]; illetve ez utóbbi névszói formája: *ḥešed* [„összetartozás”; Istenre értve, többes számban: az Ő „hűsége”, „irgalmas jósága”, „kegyelmi ajándékai”]). Bár statisztikailag a két fogalomkör egyenlő arányban használatos (kb. 150–150 előfordulás), de a bizalom jelentésének erőteljes profán színezete miatt (az Ószövetségben igeként 156 esetből 65-ben profán, 91-ben vallásos értelemben használják), paradox módon a hit leggyakoribb kifejezése az *istenfélelem* (például Ter 20,11; 22,12; Józs 8,13; 11,2; Péld 1,7; Zsolt 19,10; 111,10 stb.). Ezen felül az Ószövetségben még két további fogalomkör is kifejezi a hitet. Az egyik a *remény* (*qwh* [„vár”, „bíz”, „remél”]; *yhl* [„vár(akozik)”: reménytelen helyzetben, óhajtva, bizakodva, türelemmel]; *ḥkh* [„vár”, „bizakodva vár”]), a másik a *stabilitás* vagy *megbízhatóság* (*ʿmn* [„hordozott” (passzív értelmű), „megbízható”, „szilárd”, „hűség” (illetve ezeknek bizonyul), „biztonságosnak tud”, „megbízhatónak tart”, „hisz valakinek”, „bizalma van hozzá”]; illetve névszó formái: az *ʿemeṯ* [„szilárdság”, „megbízhatóság”, „állhatosság”, „hűség”, „igazság”] és az *ʿēmūnāh* [„szilárdság”, „megbízhatóság”, „hűség”]).

Ebben a két fogalomkörben is markáns a profán használat. A *remény*hez kötődő fogalmakat igeként a 86 esetből 33-ban profán, 53-ban vallásos értelemben találhatjuk. A *stabilitást* vagy *megbízhatóságot* jelentő igei formáknál a profán használat a domináns: 100 esetből 60-ban profán és „mindössze” 40-ben vallásos értelmű. A Septuaginta mégis ez utóbbi jelentéstartalmat bíró igeigyök (*ʿmn*) származékait fordítja a *pist-* („hinni” / „hit”) gyök valamely alakjával. Bár itt megjegyzendő, hogy a görög *pist-* gyöktől eltérően a héber *ʿmn* névszói alakjai nem ugyanabból az igeigyökből származó igei formák *nomen actionis*ai, és az igei és főnévi formák soha nem kapcsolódnak össze egymással.⁴ A nyelv ilyen ellentétes használatának hátterében az Istennel való élő viszony belső feszültsége, dinamikája és összetettsége húzódik meg; mely az ószövetségi hit alapvető tapasztalata.

3. Egyén és közösség viszonya

Martin Buber *A próféták hite* című könyvének előszavában Izrael Istenről szerzett kettős tapasztalatáról beszél. Először is istentapasztalatát mint nép szerzte, amelyet az Isten kivezet, irányít, aki útmutató. Másodszer pedig a nép bizonyos tagjait megszólította, hogy rajtuk keresztül szóljon hozzájuk újra és újra elmondva út-

⁴Klaus Haacker: *Glaube II*. In *Altes und Neues Testament*. Theologische Realenzyklopädie, 13. kötet, Walter de Gruyter, Berlin, 1984, 278.

⁵Martin Buber: *A próféták hite*. (Ford. Bendl Júlia.) Atlantisz, Budapest, 1998, 9–10. Az általánosságban „törvényként” fordított

Tóráh főnév sokat vitatott, etimológiáját tekintve a „dobni”, „vetni”, „hajítani” alapjelentésű *yrh* igéből származik. Ez az alapjelentés a jelentés későbbi fejlődése során „az újat vagy kart kinyújtani irányt mutatva”, illetve a „utat tudni vagy megjelölni” értelemmel gazdagodott. Innen a *tôrāh* értelme mint „útmutatás”, „tanítás”, „tan”. Vö. F. García Lopez: תורה. In *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, VIII. kötet, Kohlhammer, Stuttgart, 1995, 599–600.

⁶Hans Walter Wolff: *Anthropologie des Alten Testaments*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, ⁶1994, 81. és 84.

mutatását („Tórát”).⁵ Az ószövetségi vallás kollektív struktúrája a hittel kapcsolatos szövegekre is rányomja a bélyegét. Az egyén legtöbbször a közösségi kötelékből lép elő. Az Ószövetségben elsősorban a közösség a hit megértésének a horizontja. Elmondható ugyanakkor, hogy a prófétai hagyomány, a zsoltárok és a bölcsességi irodalom jó része is (például Jób és a Prédikátor könyve) már eltolódást mutatnak a kollektív szemlélettől az individuális egzisztenciális hit-tapasztalat irányába.

Az Izrael számára az őt kivezető és neki utat mutató Isten elsősorban szabadító Isten, aki megszabadította egyiptomi szolgaságból, a Sínainál szövetséget kötött vele és a Tórával életrendet adott neki. A legfontosabb ünnepekkor, mint *pászka*, *kovásztalan kenyerek ünnepe*, *sátoros ünnep*, *a Tóra adásának ünnepe*, az Isten szabadító tetteinek eseménykörére való kollektív kultikus emlékezés a hit ószövetségi fókuszpontja és a közösségi identitás forrása.

Bár meglehetősen vitatott, feltehetően az „emlékezni” héber ige-gyök alapjelentése „nemzeni” (például itt gondolhatunk a „hím” jelentésű *zākār* főnévre). Ebben az értelemben a szemita mentalitás szerint az emlékezés nem a múlt felidézése; hanem a múlt eseményeinek újratemtése, jelenvalóvá tétele. Az intellektuális értelemben vett emlékezést, mint általában minden intellektuális tevékenységet, a *szívnek* (*lēb*) tulajdonítják: „szívében őrizni” (Dán 7,28; vö. Mária a tizenkét éves Jézus szavaival kapcsolatban Lk 2,51).⁶ A fő ünnepekhez kapcsolódó emlékezés a hit alapját hordozó múltbeli eseményt, istentapasztalatot itt és most, az ünneplő jelenében tette kézzelfoghatóvá, újra átéltté, egzisztenciális tapasztalattá. Például a Sínai eseménnyel kapcsolatban a rabbinikus hagyomány különösen is odafigyelt erre, a Kiv 19,1-ben szereplő „ezen a napon”, azaz „ma” értelmű *bayyôm* kifejezés értelmezésénél. Erről így ír Ben Zoma (Kr. u. 2. század) kommentárjában (*Tanhuma*, Yitro 7.): „Ben Zoma mondja: Mi is íratik a »Három hónapra...« (Kiv 19,1) [versben]? Nem az íratik [ahogy bárki várná] »azon a napon«, hanem »ezen a napon«, mintha ezen a napon (ma) érkeznének a Sínai pusztába. [Az Írás azt akarja neked tanítani:] Minden nap amelyen a Tórával foglalkozol ezt kell mondanod: »Mintha ezen a napon (ma) kapnám a Sínairól.«”

4. Az ószövetségi hit paradigmatisz személyei

A Bibliában sűrűsödő kimondhatatlan és elbeszélhetetlen élő istentapasztalatot nem lehet fogalmi szintre redukálni vagy általunk meghatározott kategóriákba minden további nélkül besorolni. A héber Biblia a hitet nem definiálja, hanem példákon, bizonyos kulcsszemélyek és Isten kapcsolatán keresztül írja le.

Első pillantásra két alak modellje világos: Ábrahámé és Dávidé. Igaz, még több más személy is ide sorolható: Jákob, József, Mózes, Rut, Debora, Jób stb. A prófétai hagyományban megjelenő személyek, pél-

dául Ozeás, Jeremiás, Ezekiel, a hit egy sajátos, erősen individuális tapasztalatát képviselik. Mindnyájuk közös jellemzője egyrészt kiválasztásuk teljesen ingyenes és minden megindokolástól mentes karaktere; másrészt megkérdőjelezhetetlen lojalitásuk Isten irányában. Bár ez utóbbi megnyilvánulásának módja igen különbözik például Ábrahám vagy Jeremiás esetében. Megjegyzendő viszont, hogy a róluk szóló, többnyire elbeszélő jellegű szövegek végső formája későbbi szerkesztői tevékenység eredménye, és tükrözik, tartalmazzák Izrael és Isten későbbi időszakban megélt viszonyának tapasztalatát is.

4.1. Ábrahám

Ábrahám a róla szóló, tartalmilag gyakran egymással feszültségben lévő rövid, tömör elbeszélések összességében, az úgynevezett Ábrahám-ciklusban (Ter 12–25) mindenekelőtt *a hit embere*. Személye elsősorban teológiai szempontból jelentős. Egyrészt az ő személye áll Izrael történetének az elején. A neki adott ígéreteket (áldás, haza és utódok) a róla szóló elbeszélések végső formáinak szerkesztői az ókori Izrael államiságában, elsősorban az egységes, dávidi dinasztia által vezetett királyság létrejöttében látják beteljesedni. Másodsorban a neki adott ígéreteken keresztül általa nyer áldást a többi nemzet is (Ter 12,3; 18,18; 22,18). Ezekben a elbeszélésekben Ábrahám családja rokon a környező népek őseivel (arámok, izmaeliták, midiániták, moábiták, ammoniták, edomiták), ami személyét Izrael keretein túlnyúló, egyetemes üdvtörténeti távlatba helyezi.

A róla szóló elbeszélések, hasonlóan az Izsákról és Jákobról szóló elbeszélésekhez, több hagyomány összeolvadásából jöttek létre, és feltehetően az izraelita monarchia korai periódusában foglalták őket először írásba (Kr. e. 10–9. század). Ezek az elbeszélések az Isten és Izrael közötti viszony tapasztalatát hordozzák, melynek alapvető szelete az Ábrahámnak adott ígélet és annak beteljesedése Izrael életében.

A személyével kapcsolatos kulcsmondat a Ter 15,6-ban található, a neki adott ígérek megújítása és a vele kötött szövetség összefüggésében: „Ábrahám hitt az Úrnak, ő pedig betudta azt neki igazsággal.” Maga a kijelentés kultikus formájú, deklaratív. Ugyanakkor az itt található két ige (*wəheʿemīn*: „hitt” [Ábrahám]; *wayyaḥšəbēhā*: „betudta azt” [Isten]) duratív és iteratív aspektusa Ábrahám életéről mint egészről állítja az Isten iránti feltétlen bizalmat, hitet, és az ennek megfelelő magatartást, ami által Isten előtt igazzá, autentikussá vált.

A Ter 12,1-ben Ábrahám minden további megindokolás nélkül kapja Istentől a felszólítást. Hazáját, nemzetségét és családját el kell hagynia; mindent „ami biztonságát és személyes világának azonosságát” jelentette.⁷ Isten részéről a megindokolás, a mindezért cserébe kapott ígélet talán nem tűnhet elég léletszerűnek egy 75 éves, gyermektelen idős ember, Ábrahám számára: nagyszámú utód, a föld és az áldás. Bár a kutatásban elég valószínűtlennek tűnik, hogy az ókori Kelet kultúrájának egyik bölcsőjéből, a dél-mezopotámiai Urból indult volna el a

⁷Rózsa Huba:
A Genesis könyve II.
Szent István Társulat,
Budapest, 2009, 24.

⁸Gyökössy Endre:
Őstörténet I. Szent
Gellért Kiadó, Budapest,
³[évszám nélkül], 168.

⁹Erre utal Sára nevetése
a három látogató
érkezésekor, amely az
elsőszületett fiú Izsák
nevében őrződik meg
(Ter 18,12): nevének
héber megfelelője
išḥaq, a „nevetni”
jelentésű *šḥq* igegyökből
származik.

¹⁰Robert Martin-Achard:
Abraham I. In
Theologische
Realenzyklopädie,
1. kötet, Walter de
Gruyter, Berlin,
1977, 369.

4.2. Dávid

pátriárkai történetek Ábrahámja, Gyökössy Endre szavai mégis találóak: „*Nem valami tudatlan, történelem előtti félvad, nomád pásztorember volt, hanem az akkori kultúra csúcspól lépett le a puszták felé, hogy vállalja a bolyongó nomádok sorsát.*”⁸ Ábrahám neveltségessé válva családjá előtt,⁹ szótlannal engedelmeskedve otthagyja addigi életét és Istenre hagyatkozva vezeteti családját. Ehhez hasonlóan, a róla szóló elbeszélésekben végig, Ábrahám minden különösebb indoklás nélkül kapja Isten részéről az instrukciókat; és ő ezeket kérdés nélkül teljesíti újra és újra.

Ezt követően vándorlása, illetve unokaöccsével, Lóttal való viszonya a próbatétel fázisa Ábrahám számára (Ter 12–13). A Ter 21. fejezetében beteljesedik az egyik ígélet: Ábrahámnak fia születik, Izsák. A Teremtés könyve szövegeinek jelenlegi kánoni elrendezésében viszont Isten mindjárt próbára is teszi (Akedá: Ter 22). Ábrahám Isten kedvéért még a fiát is hajlandó lenne feláldozni. Ábrahám Isten akaratára kimondott igene és az azzal járó áldozatvállalása már-már jöbi karakterű.

Ábrahámnak egyedi viszonya volt Istennel, akit imádott, és akivel szövetséget kötött; sőt személyében az Elohista forrás a próféta egyik típusát ábrázolja (Ter 20,7).¹⁰ Viszonyuk jóval összetettebb lehetett annál, mint amit az ígélet–beteljesedés fogalompáros segítségével le tudnánk írni. Ez a viszony újból és újból megpróbáltatott, mégpedig nem perifériális szegmenseket, hanem kapcsolatuk alapját érintve. Ábrahám lojalitása pedig az általa irányíthatatlan, kiszámíthatatlan és tőle mindent követelő Isten iránt is megkérdőjelezhetetlen marad.

Ábrahámot követően az ókori Izrael szempontjából ő a második legfontosabb alak. Átteologizált személyéhez ezért az Ószövetségben számos legenda, tanítás és hőstörténet fűződik. A felemelkedéséről szóló deuteronomista szerkesztő által alaposan átdolgozott hagyomány (1Sám 16–2Sám 5,8) középpontjában a közte és Isten közötti exkluzív kapcsolat áll: Izáj nyolcadik fia, aki legkisebbként lett kiválasztva és Sámuel által felkenve Izrael királyává, a filiszteusok elleni harcok hőse, Saul riválisa.

Saul és utódai ellentétes karaktere. Ő az, aki legyőzi a filiszteusokat és megszerzi az ígélet földjét. Izrael legfontosabb történelmi változásainak szereplője, amelyek az egységes monarchia kialakulásához vezettek, ebből a teológiai nézőpontból beteljesítve a pátriárkáknak adott ígéreteket. Szótlannal engedelmeségének mintegy jutalma, hogy eléri célját, amely egyben az isteni ígérek beteljesedése is. Izrael számára további történelme folyamán Dávid az ő, aki az Istennel kötött szövetség emberi partnere.

Ábrahámhoz hasonlóan Dávid kiválasztása is feltétel nélküli és ingyenes. Dávid kiválasztatott és ő szó nélkül engedelmeskedett. A Nátán-orákulum (2Sám 7,8–16) tanúsága szerint a vele kötött szövetség is feltétel nélküli és ingyenes; nem függ sem Dávid, sem utódainak jövőbeli tetteitől (2Sám 7,14–16). Ábrahámotól eltérően Dávid

¹¹A vers fordítása vitatott. Szó lehet ugyanis a kény-szermunkák különböző változatairól, de ugyanakkor kivégzési módokról is (ez utóbbihoz vö. 1Krón 20,3; Septuaginta, Vulgata), ebben az esetben a fordítás: „*Kihozatta a bent lévőket, némelyeket fűrészek, vasboronák és fejszék alá vetett, némelyeket mészégető kemencén vitt keresztül. Így tett az ammoniták minden városával...*”

hite azonban nem nagy paradigmaticus cselekedetekben próbáltatik meg (lásd Ábrahám esetében az ő elhívása, vagy az Akeda). Egész élete válik próbatétellé, és az itt tanúsított hite révén válik modellé.

Dávid életével válaszol, amely sokszor nem tökéletes, sőt emberileg erősen megkérdőjelezhető: bűne Batsebával (2Sám 11); Rabba elfoglalását követően a hadifoglyok megkínzása (2Sám 12,31),¹¹ Saul házának kiirtása (2Sám 21,8–9), a népszámlálást követően a személyes felelősség következményeinek áthárítása országa lakóra (2Sám 24,13–15), a végrendelkezése során bizonyos személyek kivégzésére adott utasításai (1Kir 2,6.9). A Krónikás Történeti Mű ki is mondja, hogy Dávid erőszakossága miatt nem építheti fel a jeruzsálemi templomot (1Krón 22,8; 28,3; vö. 1Kir 5,17). Mindemellett Isten iránti lojalitása nála is megkérdőjelezhetetlen; Dávid hűséges élete modell, a hívő izraelita mintája.

5. *Prófétai hagyomány: hit a bizalom révén*

Az Izrael teoretikus monoteizmusának kialakulásában döntő szerepet játszó próféták által képviselt modell Izrael istentapasztalatának szegmense. Isten a közösség soraiból egyeseket megszólít, hogy rajtuk keresztül közölje útmutatását ugyanazon közösség tagjaival. A „próféta” kifejezés háttérben álló görög *prophētēs* főnév („hírnök”, „szóvivő”, „beszélő”) *pro-* („előtt”) előtagja egyik aspektusra is a hirdető helyzetére utal: a közösség előtt.

Az írópróféták meghívás-elbeszéléseinek írásos formája erősen szerkesztett, és sokszor már a próféta későbbi tapasztalatait, vagy éppen az adott prófétai könyv fő témaköreit is tartalmazza. A prófétai meghívástörténetek megértésében segíthet a Jób 4,12–17, ahol Jób barátja, Elifáz megpróbál leírni egy klasszikusnak tűnő kinyilatkoztatás-tapasztalatot. Felvetődik viszont a kérdés, hogy Elifáz víziója nem inkább Jób könyvének legmélyebb problémájára orientált-e: „*Lehet-e az ember Isten előtt igaz? Állhat-e férfi tisztán alkotója előtt?*” (Jób 4,17).¹²

Ennek ellenére látható, hogy prófétai hagyományban megjelenő személyek istenkapcsolatának kezdetén egy határozott istenélmény áll, egy kinyilatkoztatás-tapasztalat, amely elsősorban nem etikai utasítások betartására, hanem sokkal inkább a bizalom kapcsolataira hívja a prófétát. Ez még akkor is igaz, ha figyelembe vesszük, hogy elsősorban a korai prófétizmus időszakában, de a legjelentősebb klasszikus prófétáknál is, Izajásnál, Jeremiásnál és Ezekielnél mindez együtt járt a tudat, illetve az egzaltáció abnormális állapotainak megtapasztalásával. A hagyományait tartalmazó könyvek arról tanúskodnak, hogy a próféták nem megérteni próbálják Isten újbóli meghívásait, hanem inkább ennek megfelelően cselekedni.

A prófétai üzenet nem elsősorban etikai utasításokat ad, hanem bizalmat követel. Izajás próféta Ácházzal való találkozásának kon-

¹²Vö. Horacio Simian-Yofre: *La vocazione di Isaia (Is 6)*. Studi sul libro di Isaia. Dispense riservate ai partecipanti del corso EV 4230 del Pontificio Istituto Biblico II. semestre 2006–2007; Roma, 2007, 2.

textusában a próféta részéről követelményként megjelenő hit nem egyszerűen intellektuális aktus, hanem az Isten iránti bizalom, aki hatékonyan képes megszabadítani övét. Az Isten iránti feltétlen bizalom a király és népe fennmaradásának záloga (Iz 7,9b; 28,16). Az itt található szójáték: „*ha nem hisztek (he²emín) nem maradtok meg (ne²eman)*”, Nátán-orákulumát, Isten Dávid-házának tett ígéretét idézi: „*Házad és királyságod örökre fennmarad [ne²eman] színem előtt*” (2Sám 7,16a). Az Isten ígéretére való emlékeztetés az ígéretbe vett feltétlen bizalmat követel. Ezt követően a próféta a királyt túlzott racionalizmusa miatt dorgálja meg, amely a bizalom akadályá, azaz hogy szívében már Isten akarata ellenére döntött (Iz 7,10köv.).

A bizalom nem hitvallási formulákban jelenik meg, hanem a bizalom tetteiben. Itt egyrészt gondolhatunk a próféta jelképes cselekedetekre. Másrészt arra, hogy Isten megsebzí a prófétát; ennek nyomán a próféta Istentől sebzett élete maga válik jellé, az Isten ismeretének jelévé a közösség számára (például Ozeás házassága [Oz 1–3]; Jeremiás nőtlensége [Jer 16] vagy Ezekiel feleségének halála [Ez 24,15–27]). Bár itt időről időre felbukkan a megértés igénye is, talán Jeremiás próféta vallomásaiban szűrődik ez át legerősebben (Jer 11,18–12,6; 15,10–21; 17,14–18; 18,18–23; 20,7–28). Próféta küldetése teljesítése során Jeremiás egzisztenciális tapasztalata az Istentől való megsebzettség. Viszont ebben az esetben is a megértés és a megokolás a válasz akadályaként jelenik meg (Jer 15,10köv.).

5.1. A próféta és a vallási intézmények, illetve a kultusz viszonya

A fentiekhez kapcsolódik, hogy a próféta igehirdetésben a szív megtérése a cselekedetekben nyilvánul meg. Mindez nagyon közel áll a deuteronomisztikus szemlélethez, amennyiben a hit az Isten megismert parancsainak megtételében áll. Ennek következménye, hogy a próféták gyakran szembekerülnek a formálissá vált kultusszal, illetve annak intézményrendszerével, sőt ezáltal Izrael társadalmával.

A próféták és az intézmények meglehetősen bonyolult, zavaros viszonya az alkalmazott kifejezések szintjén a próféták pejoratív megjelölésében mutatkozik meg. A Jer 29,24–28-ban a fogságban élő Semaja, reagálva Jeremiás száműzöttekhez írt levelére (Jer 29,1–23), figyelmezteti a Jeruzsálemben élő Cefanja papot feladatára, azaz „*felügyelni minden olyan őrültet, aki prófétál...*” (Jer 29,26). A megjegyzés elég markáns utalás a próféták, köztük Jeremiás gyakori és alkalmatlan jelenlétére a jeruzsálemi templomban, és arra, hogy a papok feladata kontrollálni ezeket a személyeket. Az Oz 9,7-ben szereplő részletben, Jeremiás előtt bő 100 évvel, megjelenik a próféták negatív értékelése, amelyben, a fordításnak megfelelően, a „*próféta*” kifejezés egyenértékű az „*egzaltálttal*” vagy „*bolonddal*”. Ámosz, aki többé-kevésbé Ozeás kortársa, Bételből való kitiltásakor a prófétát kitiltó Amacja, Bétel papja részéről a kontextusból következően a „*látnok*” (*hōzeh*) kifejezés meglehetősen lenéző (Ám 7,12), amit Ámosz válasza meg is erősít, amennyiben tagadja, hogy próféta vagy próféta fia lenne.

A kutatásban általánosan elfogadott kronológiát alapul véve, Ámosztól és Ozeástól kezdve egészen Jeremiásig, a Kr. e. 8. század derekától egészen a Kr. e. 6. század első évtizedéig a próféták jelenléte a szentélyek körül és a társadalmi életben kényelmetlenséget és zavart okozott jó pár kortársuknak. Ezek szerint, ellentétben a 20. század 30-as, majd a 60-as éveinek szemléletével, a próféták jelenléte a szentélyekben nem teszi őket szorosán a kultuszhoz kötődő emberré. Ez a megállapítás általában érvényes a fogság előtti periódusban az íróprófétákra is. Kikövetkeztethető ez a vezetőréteg róluk alkotott ítéletéből; a kultusszal kapcsolatban megfogalmazott prófétai kritikából (Ámosz, Izajás, Jeremiás); vagy egyszerűen a kultusz tudomásul nem vételéből (Ozeás).

A prófétát tekinthetjük tehát úgy, mint aki meghívásakor átélt istentapasztalata és az azzal együtt járó teljes tudatosság révén *„kilép, vagy legalábbis nem fél kilépni az elfogadott kategóriákból és intézményekből, hogy egy új szituációval konfrontálódjon”*.¹³ Mindez természetesen már az Ószövetségben, a vallási vagy állami intézmények, illetve intézményesített tendenciák létjogosultságának újbóli és újbóli megalapozását igényli.

¹³Horacio Simian-Yofre:
I. m. 1.

6. Néhány záró megjegyzés

Láthatjuk, hogy a Biblia egészéhez hasonlóan az Ószövetségben a hit nem a vallás szinonimája. Az Újszövetséggel ellentétben a hittel kapcsolatos kijelentések nem állnak az ószövetségi szövegek érdeklődésének homlokterében. Az antropológiai érdeklődés többnyire a „teocentrikus” látásmód mögé szorul. Az Ószövetség a hitet Isten és ember élő, dinamikus és feszültségekkel teli kapcsolataként írja le. Az egyes paradigmaticus alakok esetében (például Ábrahám, Dávid) Izrael, mint közösség, Istennel való kapcsolatának későbbi tapasztalatai is lecsapódnak. Így nagyon sokszor az egyes, a hit szempontjából paradigmaticus személyeken keresztül bepilanthatunk Istennek és népének a kapcsolatába is. Az Izrael számára a hit példaképeit jelentő személyek példája azonban mindenképpen rámutat arra az igazságra, amely az ószövetségi hitre is áll: *„A hit a kegyelem és a szabadság egyedülálló teremtménye. Két szabadság rejtélyes találkozása... Egy szabadságé, amely Isten, és egy szabadságé, amellyé nekünk kell válnunk.”*¹⁴

¹⁴Richard Rohr: *Jób és a szenvedés misztériuma*.
(Ford. Malik Tóth István.)
Ursus Libris, Budapest,
2007, 23.

A hit hullámverésében

MARTOS LEVENTE
BALÁZS

Újszövetségi szempontok a hitről

1973-ban született Szombathelyen. Tanulmányait Budapesten, majd Rómában és Jeruzsálemben végezte. Katolikus pap, jelenleg a Győri Hittudományi Főiskolán és a szegedi Gál Ferenc Hittudományi Főiskolán a Szentírásstudományi Tanszékek oktatója. Legutóbbi írását 2009. 3. számunkban közzöltük.

Húsvét éjszakáján égő, vastag, feldíszített gyertyát eresztenek a vízbe. A pap közben arról énekel, hogy a tenger vizét kettéválasztva Isten megszabadította Izrael népét, és arról, ahogy a Szentlélek lebegett a vizek felett a teremtés kezdetén, s ahogy ugyanez a Lélek leszállt Krisztusra a Jordán vizében. Ezen az „áldott” éjszakán, amikor az élet diadalmaskodik a halál felett, a vízbe engedett gyertya nemcsak a múltra emlékeztet, hanem magát Krisztust is jelenti, a világ világosságát, aki elmerült a halál sötét vizében, de harmadnapon feltámadott. A szertartás szépsége egyfelől a két őselem, a víz és a tűz találkozásában rejlik, amelyek mindegyike jelenthet halált vagy életet, s felidézi a sötétség és világosság ősi ellentétét éppen úgy, mint a hideg és a halál, illetve a tűz és az élet összetartozását. De ezek a természetes szimbólumok másfelől személyes találkozások emlékét idézik fel, a Krisztussal való találkozást és a belévetett hitet, a csalódás és gyász helyett örömbé öltöző emberi szívet.

A Krisztusba vetett hit

Az Újszövetség egyes szerzői a maguk módján tesznek tanúságot a Krisztusba vetett hitről, az emberi teljességnek, örömnél és szabadságnak benne elérhető valóságáról, amely végül is nem más, mint találkozás Istennel, de azt sem hallgatják el, hogy a tanítványok szívét is megkísértette a sötétség, a keserűség és a harag. Az embernek újra meg újra kísértése támad, hogy melankolikus, csalódott mozdulattal kavicsot fogjon, mint egy kisgyerek, s a nagy vizek partján elhajítva nézze, hogyan csobban, s ahogy talán hullámszik még a víz, körbe-körbe, s így élje újra veszteségeit, hiábavaló igyekvéseit. Elhomályosult hitében mintha azoknak a tanítványoknak volna leszármazottja, akik azt remélték, rátaláltak Izrael megváltójára, s akik csalódottan figyelik, hogyan hullámszik tovább a világ a maga megszokott módján — egyébként velük együtt, akik visszatérnének megszokott életükbe (vö. Lk 24,13–32). Még nem sejtik, még nem hiszik, hogy Krisztus nem hiába süllyedt alá, hogy nem hiába lett „engedelmes a halálig, mégpedig a kereszthalálig”. Még nem értik, hogy „be kellett teljesednie” az Írásoknak, mert Krisztus elfogadta az Atya akaratát. Még nem látják, még nem ismerték fel, hogy Krisztus mellettük lépdél, hogy a halálával és a feltámadásával már elkezdődött a végső megújulás.

Mi más a kereszténység, mint Krisztus életének és halálának hullámverése a világ kavargó történetében? Mi más, mint a remény, hogy ez a Krisztustól keltett hullámszás nem enyészik el, sőt vele és általa „feltámad”, s a végső napon új ég lesz és új föld, a vizek új éle-

tet adnak, s az élő Krisztus diadalmaskodik immár a mennyben, a földön és az alvilágban? Krisztusra tekintünk, és a világra, az ő világban létre akkor, „abban az időben”, illetve az ő világban jelenvalóságára most, és a jelen szinte végtelen rendezetlenségében felsejlő hullámverésre, amely róla tanúskodik.

A keresztények hite, s minden, ami ennek a hitnek a terméke és emléke, benne maga az Újszövetség is, magyarázatra szorul, oka kell hogy legyen. Belső valósága szerint Krisztusnak kell felkeltenie a belé vetett hit hullámait, mintegy neki magának kell megtanítania arra, hogyan higgyenek benne, s a belé vetett hit hullámaiként a vele való találkozás dokumentumainak is egymásról kell tanúskodni, egyazon „rezgést” kell továbbadni. S mivel a hitetlenség ma különös viharként tompítja és rejti el a hit hullámverését, a (saját) hitetlenséggel birkózó küzdelemben is maga Krisztus kell hogy példa legyen, példa lehessen.

A hit elsőbbsége

A maga módján az Újszövetség minden egyes szerzője Krisztust látja, benne hisz, s hozzá méri, hozzá alakítja a hitet. A Krisztus és a tanítványai közti folytonosság még akkor is megvan, ha ez kezdet-től fogva egyfajta fejlődést és változást is magába foglal. Az egész Újszövetség azonban nemcsak ilyen értelemben hoz változást, mintegy a tanúk és gondolataik belső fejlődésének és alakulásának módján, sőt nemcsak abban a tekintetben, hogy kétségtelen középpontja, kristályosodási pontja immár a Názáreti Jézus, a Krisztus, az Isten Fia, hanem abban a formális vonatkozásban is, hogy az ember és Isten kapcsolatának átfogó meghatározása immár maga a hit.

Míg az Ószövetségben különböző, igen jelentős fogalmak fejezik ki ezt az egyedi kapcsolatot, addig az Újszövetségben a hit, ha gyakran ki is egészül például a reménnyel és a szeretettel (1Kor 13,13; 1Tessz 1,3; 5,8; Gal 5,5köv.; Kol 1,4köv.), illetve feltételezi például a megfelelő „tetteket” (Jak 2,14–26), vagyis valamilyen erkölcsiséget, mégis önmagában elegendő arra, hogy az egész ember Istennek adottságát, Istenre irányulását, Istennel való találkozását, a Krisztushoz való tartozást kifejezze (vö. Gal 2,20). Természetesen éppen azért, mert ilyen átfogó értelme (is) van, a hit számos meghatározottsága felsorolható, ámde mindig megőrzi egyfajta elsőbbségét. Ez nyilvánul meg abban, ahogy Szent Márk evangéliumának befejezése szerint „*aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözüül, aki nem hisz, az elkárhozik*” (Mk 16,16). Természetesen már evangéliumának kezdetén feltűnik Jézus igehirdetésének összefoglalása: „Beteljesedett az idő, és közel van az Isten országa. Térjete meg, és higgyetek az evangéliumban” (Mk 1,15). A hit elsőbbségével kapcsolatban egyelőre elég lesz, ha röviden felidézzük Pál apostolnak a Rómaiakhoz írt levelét, aki azt vallja, hogy a megigazulás a „hit” által lesz a „hívó” osztályrésze, legyen akár zsidó vagy pogány. Elég csak végiglapozni a levél témáját meghatározó Róm 1,16–17, azután a 3,21–26 kulcserseit, aztán beleereszkedni a hitből megigazultak folyamába Ábrahámmal, a hívők atyjával a 4. fejezetben, s felfedezni

¹Vö. Csernai Balázs: *Győztes hit?* In Lukács Zoltán – Martos Levente Balázs (szerk.): *Apparatus Biblicus*. Győr, 2012, 39–49, itt: 44.

²Vö. G. Barth: „lisztisz, piszteuó”. In *EWNT*, III. kötet, 217.

³Vö. Ferdinand Hahn: *Theologie des Neuen Testaments*, II. kötet, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002, 452.

ennek egész emberséget érintő dinamikáját a levél folytatásában. A Zsidóknak írt levél 11. fejezete állhatatosan sorolja a „hitben”, vagyis a hit által, hittel, hitért, hitből¹ élő ősatyákat, a zsidóság hitének tanúit és vértanúit, mint akiknek ez a hit meghatározta és megújította az életét, és a lehetlent is lehetővé tette számukra. Szent János evangéliumának az egész célját összegző soraiban pedig azt olvassuk Jézus csodáinak feljegyzéséről: „Ezeket följegyezték, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életetek legyen az ő nevében” (Jn 20,31; lásd még 19,35). Ha pedig a számok nyelve meggyőzőbb, arra is gondolhatunk, hogy a hit és a hinni főnévi és igei alakban egyenként 243, együtt tehát 486 esetben fordul elő,² míg az *agapé*, *agapaó*, vagyis szeretet, szeretni szavak összesen 320 esetet számlálnak.

A hitnek ez az elsőbbsége, átfogó jelentése és jelentősége a kereszténységben banálisnak is tűnhet, s valóban csak akkor mutatja meg sajátos, magyarázatot kívánó mivoltát, ha még egyszer megjegyezzük, hogy közvetlenül nem vezethető le a hellenizmus szóhasználatából, s az Ószövetséghez képest is előrelépést mutat. A görög kultúra világában csak ritkán volt vallásos jellege a *πιστις*, *πιστευó*, vagyis „hit, hinni” szónak, inkább *megbízhatóságot*, *hűséget*, *bizonyítékot*, illetve valamilyen vélekedést jelentett.³ Az Újszövetségben ez a jelentés csak egészen kivételes helyzetekben fordul elő (Jn 9,18; ApCsel 9,26; 1Kor 11,18). Az Ószövetség görög fordítása, a Septuaginta a héber *’aman* fő alakjait fordítja a *πιστις* szóval és származékaival. Ebben már megvan az Istenre hagyatkozás, az Istentől kapott bizonyosság motívuma (vö. Iz 7,9; 28,16), amely főleg a későbbi iratokban kifejezetten vallásos jelleget is ölt (például Sir 2,6.8.10; 4,16; 11,21; Bölcs 16,26; Jud 14,10; Sir 32,24). A hit mégsem válik annyira kivételes és átfogó értelmű jellemzőjévé az Istennel való kapcsolatnak, ahogy az Újszövetségben.

A hit, amelyre Jézus tanít

Vajon igazolható-e, hogy a kereszténységnek ez az újítása is a Názáreti Jézusra vezethető vissza? S ha igen, milyen összefüggésben?

A Jézus igehirdetésére vonatkozó legősibb hagyományokban a hitnek még nincs olyan központi szerepe, mint az ősegyház más irataiban. Márk evangéliumának már idézett összegző mondata is (1,15) az idő beteljesedését, az Isten országa közvetlen közelségét helyezi előtérbe, s csak ennek következményeként említi az evangéliumba vetett hitet. Az a hit, amelyet Jézus kér, amelyre meghívja tanítványait, és amelyet számon kér (vö. Mk 8,14–21), elsősorban Isten mindenhatóságába vetett hit. Ennek leghíresebb példája az a mondás, amely kisebb változtatásokkal a Mt 17,20; Lk 17,6, illetve Mk 11,22köv.; Mt 21,21 szövegében maradt ránk. A Mt és Lk közös szövegében (vagyis a feltételezett mondásgyűjteményben), illetve a Márkot is követő Máténál közölt ige a „mustármagnyi hitről” és ennek erejéről beszél, amely döbbenetes tetteket vihet végbe: hegyet mozdít el, fának parancsol indulást, vagy éppen fügefát szárít el, a terméketlenség prófétai jeleként. Aki hisz, ilyen és hasonló tetteket vihet végbe, mert a mindenható Isten ereje bizonyos módon általa és számára nyilvánul meg.

**Márk evangéliumának
tanulsága**

⁴Vö. David S. Du Toit:
*Der abwesende Herr.
Strategien im
Markusevangelium zur
Bewältigung der
Abwesenheit des
Auferstandenen.* WMANT
111, Neukirchener Verlag,
Neukirchen – Vluyn,
2006, 91–93.

Jézus hite

Márk evangéliumában mindenesetre pontosan nyomon követhető, ahogy Jézus újra meg újra kifejezetten hitre buzdít, s ahogy ez a hit az ő csodáinak előfeltétele, miközben ez a „talányos” evangélium nem tér ki arra, hogy ez a hit Istenbe, vagy Jézusba vetett hit.⁴ A történetek azonban kivétel nélkül arról szólnak, hogy Isten csodálatos mindenhatóságának megtapasztalása a Jézussal való találkozáshoz köthető. Jézus jelenlétében bontakozik ki azoknak a hite, akik a tetőt kibontva engedik le elébe béna társukat, ő pedig „hitüket látva” bűneitől feloldozza, majd meg is gyógyítja a beteget (Mk 2,1–12). Jézus szólítja fel Jairust, a zsinagóga előljáróját, hogy „*Ne félj, csak higgy!*” (Mk 5,36), bár a halállal szemben látszólag semmilyen gyógyszer nem használhat; Jézus számára nincs lehetetlen, s úgy tűnik, Jairusban végül is megvan az a hit, amely a názáretiekben például hiányzik (vö. 6,1–6a: „maga is csodálkozott hitetlenségükön” — olvassuk Jézusról) — a lánya feltámad a halálból. Máté evangélista átveszi Márktól, és át is értelmezi kissé azt az elbeszélést, amely a szírföníciai, illetve kánaánita asszonyról szól (Mk 7,24–30; Mt 15,21–28). Éppen a hit motívumát emeli ki benne, azt állítva, hogy Jézust nemcsak az asszony „szavai” indítják kezdeti vonakodásának meghaladására (Mk 7,29), hanem az asszony „nagy hite” (Mt 15,28). Ezzel szemben a holdkóros fiú apja rászorul Jézus biztatására és megerősítésére, és kéri is Jézust: „*Hiszek! Segíts hitetlenségemen!*” (Mk 9,24). Végül a jerikói vaknak Jézus kifejezetten azt mondja: „*a hited meggyógyított*” (10,52), ezzel el is távolítva magától a csodát, s így újra megmutatva, hogy Isten az, aki benne és általa működik.

A hívő számára így „történik”, így valósul meg Jézus által az Isten országa. Jézus útja az evangélium meghirdetésétől (Mk 1,15) a hitben elnyert csodákon és a tanítványok hitetlenségén át a hit legnagyobb próbatételéig, a keresztségig vezet. Ha a történetek végső szerkesztése és egymás melletti rendje az evangélium szerkesztőjétől származik is, kompozíciója hűségesen őrzi az eredeti, Istenre tekintő „jézusi hitet”. De ezt már abban a teljesen jogos összefüggésben, hogy Isten hatalma Jézus Krisztusban, a szeretett Fiúban nyilvánult meg (vö. Mk 9,7; 1,11). A hitben azonban éppen a keresztség mutatja meg legteljesebben, hogy Jézus Isten mindvégig hűséges Fia (vö. Mk 15,39).

Ha igaz, hogy a Márk-evangéliumban a hit tárgya elsősorban maga Isten, az mindenesetre szintén igaz, hogy Jézus hitéről soha nincs benne szó. Jézus csak a tanítványaival való közösségvállalásban „hívő”. Mit jelent ez? A mustármagnyi hitről szóló mondást Lukács evangéliumában egyfajta rövid párbeszéd keretében olvassuk, amelyet az apostolok kezdeményeznek (Lk 17,5–6). Az apostolok hitet kérnek Jézustól. Az értelmezők véleménye szerint a kérés értelmét nem a jól ismert „növelj bennünk a hitet” fordulat adja vissza helyesen, ehelyett inkább azt kellene mondani: „*Adj nekünk hitet!*”. A *prosztithémi* szó itt nem a „hozzáad” értelemben fordítandó, inkább a „megad valamit, felruház, megajándékoz valamivel” jelentéssel. Jézusnak tehát olyan „hit-többlete” van, amelyből képes adni, vagy

Jézus Abba-kapcsolata

olyan hatalma, amely részt kap Isten mindenhatóságából, s ebbe a különleges kapcsolatba is be tud vele avatni. Ez a (kezdődő) hit nyilvánult meg a holdkóros fiú apjának már idézett kérésében is (Mk 9,24). Az apostolok és Jézus párbeszéde azonban emlékeztet egy másikra Lukács evangéliumában, ahol valaki a tanítványai közül kérte Jézust: „*Uram, taníts minket imádkozni...!*” Jól tudjuk, hogy válaszul a Miatyánk imádságát kapta, olyan szavakat, amelyek beavatták őt is, társait is Jézus Abba/ Atya-kapcsolatába. A képlet itt is ugyanaz: Jézus imádkozik, kapcsolatban van az Atyával, s a többiek az ő különleges kapcsolatának kívánnak részesei lenni. Aki hitet kér Jézustól, tulajdonképpen az Atyába vetett bizalmát kéri tőle elsősorban, azt a bizalmat, amely az élet konkrét valóságában, illetve az imádság konkrét szavában nyilvánul meg.

Jézus Abba-kapcsolatának legmegdöbbentőbb helyzete a Getszemáni kerti éjszakai imádsága (Mk 14,32–42 és párh.), s azután kiáltása a kereszttel elhagyatottságában (Mk 15,34). A haláltól való félelmében, ha nem is a Miatyánk szavaival, de az „Abba, Atya” megszólítással fohászkodott újra meg újra ahhoz, aki „mindent megtehet” (Mk 14,36; vö. 10,27). A Zsidóknak írt levél később valószínűleg ugyanerre a pillanatra utal, amikor azt állítja (5,7): „*Földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott s könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és hódolatáért meghallgatásra talált.*”

Jézus búcsúbeszédei

Jézus kérésének és a belé vetett hitnek a témája sajátos módon kapcsolódik össze Jézus búcsúbeszédeiben, a jánosi hagyományban. Fülöp kéri Jézust, hogy mutassa meg az Atyát (vö. Jn 14,8–14). A kérés az előzőekhez hasonló formában, a kérdező megnevezése, a kérés, pontosabban mondás igéje (*legein*), majd az Uram (*kürie*) megszólítással történik. Jézus pedig válaszol, mégpedig előbb egyfajta sóhajjal, felidézve, milyen régóta van már a tanítványaival, s ők még mindig nem értik. Ez a fordulat a Mt 17,17-re emlékeztet, ahol Jézus a hitetlensége miatt korholja a holdkóros fiú apját (most mátéi változatban!), illetve a fiút meggyógyítani képtelen tanítványokat. Fülöp és Jézus beszélgetésében ezután arról a hitről lesz szó, hogy Jézus és az Atya egy, s aki látja Jézust, az látja az Atyát is. A kérés, amellyel Jézushoz fordulnak a körülötte lévők, hogy mutassa meg hatalmát, hogy adjon nekik hitet, hogy avassa be őket az Atyával való imádságos egységébe, lassan átalakul: Jánosnál az a hit lesz a beteljesedése, hogy Jézus az Atyában van, s az Atya őbenne. De a szakasz még egy ismerős vonást tartogat meglepetésként. A befejezése ugyanis visszatér ahhoz a különös hatalomhoz, amellyel a hívők akkor bírnak, ha imádkoznak: „*Bizony mondom nektek, aki hisz bennem, ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket én végbevittem, sőt még nagyobbakat is végbevisz, mert az Atyához megyek...*” (vö. Jn 14,12–14).

Az Atyával ilyen belső egységben élő Fiúnak tehát hatalma van, s mindezt a hitben kell meglátni, megismerni. A kérő hit katekézise azonban még tovább folytatódik. A Fiútól nem idegen az sem, hogy maga is kéréssel forduljon az Atyához. „*Kérni fogja*” az Atyát, aki

majd „más Vigasztalót ad”, az „Igazság Lelkét”, akit ti „ismertek”. Felrémlik, ahogy a szinoptikus hagyományban egyedül Lukács evangéliuma is elmondja: az Atya megadja a Szentlelket azoknak, akik kéri tőle (Lk 11,13).

Hitben látni

Az a hit, amelyre Jézus tanította övéit, amely megerősödött a vele való találkozásban, amelyet ő maga megadott nekik, végső soron tehát „nagy dolgok”, illetve Isten új látását készíti elő. A látást azonban ebben az esetben a megismerés szinonimájának tekintjük, abban a tágabb összefüggésben, amelyben a megismerő alany és a megismert tárgy között sajátos kapcsolat jön létre. A „hívó látásban” persze Isten a kezdeményező. A tanítvány Jézust látja, vele találkozik, de éppen ebben a találkozásban felfedezi Isten cselekvését, Jézusban meglátja Isten küldöttjét, magát Istent. A látás nemcsak a János-evangéliumban kap szimbolikus jelentőséget (vö. Jn 14,8; 9,37.41; lásd még 20,8: „látta és hitt”), hanem például már a jerikói vak meggyógyításában is (Mk 10,45–52). S ahogy Isten végül is a történelemben megjelenő Jézus Krisztusban teszi magát láthatóvá, a keresztény hit a teremtett világ és a történelem valóságában találta és találja meg fogódzópontjait, a hithez szükséges tanúkat és jeleket.

Mint már említettük, a Zsidóknak írt levél szerzője a 11. fejezetben hosszasan sorolja az ószövetségi hit tanúit, akiket saját őseiként tart számon (Zsid 11,2). Különös, ahogy a múltba néz, de mindegyre olyan személyeket sorol (Ábel, Hénoch, Noé, Ábrahám, Izsák, József, Mózes stb.), akik hittel tekintettek a jövőbe, vagyis reménykedtek. Isten hatalmába vetett bizalmuk a remény ellenére is reménykedővé tette őket, ahogy másutt Szent Pál is írta (Róm 4,18). Mindegyik megpróbáltatásokon ment át, s bár némelyiken megnyilvánult Isten csodálatos hatalma (Zsid 11,33–35a), mások csak a nehézségeket tapasztalták ezen a földön (11,35b–38).

„Emeljük tekintetünket hitünk szerzőjére és bevégzőjére...”

A szenvedésben megőrzött hit végső példaképe, a hit végső érve maga Jézus, akit a hívőnek kifejezetten és szinte konokul példaként kell maga elé idéznie. A Zsid 12,2 ugyanis ehhez a buzdításhoz érkezik el: „Emeljük tekintetünket hitünk szerzőjére és bevégzőjére, Jézusra, aki a rá váró öröm helyett elszenvetted a keresztet, nem törődött a gyalázattal, és most Isten jobbjának trónján ül.” A kutatók arra hajlanak, hogy a mondat első részében nem hitünk szerzőjéről és bevégzőjéről, hanem inkább hitünk „vezéről és bevégzőjéről” beszéljenek (*arkhégoosz*; Neovulgata: *dux*; vö. Zsid 2,10, 6,20).⁵ A hitben élők közösségének Jézus mintegy vezetője, élen járó képviselője, akinek egész a keresztig kitartó példáján végső és végleges módon megmutatkozott az Istenbe vetett hit ereje. Ezt a buzdítást rendkívül energikus bevezetés előzi meg, amelyben a szerző a keresztény élet *agóniáját*, versengését villantja fel (vö. 1Kor 9,24; Fil 3,12; 2Tim 4,7). Jézus előttünk jár, s példájával segít megharcolni a hit harcát (vö. 1Tim 6,12). Ezért „vezető, vezér”. De a hit „bevégzője” is (*teleiótész*), mert személyében teljessédek be Isten nekünk adott ígéretei, illetve ő lesz az, akiben életünk célhoz ér.

⁵Vö. Knut Backhaus: *Der Hebräerbrief*. RNT, Regensburg, 2009, 414.

A Zsid 12,2 idézett mondata ugyan nem irodalmi, de tartalmi rokonságot mutat az egyik legkorábbi őskeresztény himnusszal, a Fil 2,6–11 szövegével. Az „öröm — kereszt — gyalázat — Isten jobbjának trónja” sorozat könnyen megfeleltethető az „Istennel való egyenlőség — szolgálai alak — keresztthalál — Jézus Krisztus az Úr” elgondolással, ha az egyes kifejezések más és más teológiatörténeti háttérből erednek is. Szent Pál a maga részéről éppen ezt idézi fel újra meg újra a hit rövid összefoglalásaival, amelyeket valószínűleg maga is az őskeresztény hagyományból vett át: Krisztus halálát és feltámadását. Ez az ő hitének a középpontja (vö. például Róm 4,24köv.; Gal 2,20; Róm 10,9; 1Tessz 4,14; 1Kor 15,3–5.11).⁶ Ez pedig immár nyilvánvalóan nemcsak *fides qua*, vagyis a hit valamiféle módja, Istenbe vetett bizalom, hanem egyre részletesebb formában *fides quae* is, olyan hit, amelynek tartalma, tárgya van, amelyet meg kell vallani. Továbbra is Istenre irányul (vö. Róm 4,5; 1Tessz 1,8köv.; 1Kor 8,6), de oly mértékben kötődik az ő Jézus Krisztusban feltártult hatalmához, hogy immár Jézus Krisztusba vetett hitnek kell mondanani (vö. Róm 3,22.26; Gal 2,16.20; 3,22; vö. Filem 5 stb.), a hívőnek immár Krisztusban kell bízni. Hogy az itt többször előforduló *πιστις Χριστου*, vagyis „Krisztus hite” kifejezést genitivus objectivusként, tehát a Krisztusba vetett hit értelmében kell fordítani, az előzőekben mondtak szerint nem zárja ki, hogy többek között éppen azért higgyünk benne, mert ő tökéletesen és új módon bízott az Atyában. Az objektív hit szubjektív értelemben is tökéletes megvalósulása a hit legmeggyőzőbb tanúságtétele.

⁶Vö. Heinrich Schlier: *Nun aber bleiben diese Drei. Grundriß des christlichen Lebensvollzuges*, Kriterien 25, Johannes Verlag, Einsiedeln, 1971, 38.

A hit útja

A Zsidóknak írt levél szerzője kissé platóni optikával azt fedezte fel, ahogy a világban számos megpróbáltatást elszenvedve Isten népe Krisztus vezetésével úton van a „túlso”, a „felső” világ felé, a „függöny mögé” (vö. 6,20). Krisztus mint az emberekhez irgalmas és Istenhez hűséges főpap (vö. Zsid 2,17) beteljesíti a hit útját, s a hívők hozzá csatlakozhatnak az abszolút jövő kitarító várásában és keresésében. A hit történetével Pál apostol is foglalkozik, de más összefüggésben. A hit szövetségi alakja, Ábrahám (vö. Gal 3–4; Róm 4) Pál számára nem annyira a hit közvetlen példaképe, inkább a hit Istentől adott hatékonyságát igazolja, miszerint az szabadságot, illetve megigazulást eredményez. A hit „eljön” Krisztusban (Gal 3,23–25), s ezzel eljött az idők teljesége is (Gal 4,4–7). A hit tanúi Pál számára sokkal inkább az igehirdetők. Őt a hit átadásának konkrét folyamata foglalkoztatja (vö. Róm 10,14–17: a hit hallásból és engedelmességből ered), a Krisztussal való egység a hitben (vö. Gal 2,16–21: megigazulni a hit által, Krisztusban élni), s ennek gyümölcsei (vö. Gal 3,2: a Lelket a hit által megkapni). Amit tehát Pál a hitben lát, az egyfelől Krisztus szenvedése és feltámadása, másfelől a belé vetett hitben szilárdan álló (vö. 1Kor 15,1köv.) közösség, az egyház élete. A megkeresztelt ember a Lélekben Abbának, Atyának szólítja Istent (Róm 8,15; Gal 4,6), Krisztussal eltemetkezik a halálba, és immár neki él új életet (Róm 6,4; Kol 2,12).

Pál elevenen megtapasztalja, hogy a hívő életében megmarad a kereszt, de hite által a keresztben sem botránny lát, hanem Krisztus

engedelmességének és a tőle tanult hitnek a teljességét (vö. 2Kor 4,7–14). Pedig maga a gyülekezet és ennek élete is lehetne botránykő. Amikor a „hit mértékéről” beszél (Róm 12,3), Pál a közösségen belüli feszültségeket igyekszik elcsitítani. Nem arról van szó, hogy Isten egyeseknek több hitet ad, míg másoknak csak kevesebb jut belőle, ezt már a „mustármagnyi hit” képe is jelezte. A „hit mértéke” inkább a hit látásával felmért élet, amelyet a közösség tagjainak egymást kiegészítő kegyelmi ajándékai tesznek gazdaggá (vö. 12,6). A hívő ember végül is felismeri, hogy Isten bizonyos értelemben rábízta a benne meglévő teljesség egy részét. Neki megvan az a kivételes lehetősége, hogy az egyházban a testvéreivel együtt megélheti ezt a Krisztusban már megnyilvánult teljességet. A hit mértéke szerint a teljesség Istenben van, s a hit azt ígéri, hogy Isten Krisztusban megnyitotta az utat ehhez a teljességhez. Az Efezusiaknak írt levélben ezt olvassuk (Ef 3,18köv.): *„Akkor majd felfogjátok az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és a hosszúság, a magasság és a mélység, és megismeritek Isten minden ismeret felülmúló teljességét.”* A hit, amelynek az apostol a szolgálója lett, „felfogja” „Krisztus felfoghatatlan gazdagságát” (vö. Ef 3,8.18), megismeri a minden ismeret felülmúlót, saját elenyésző valóságát pedig beleveti a megmérhetetlen Isten gondoskodásába — a feltámadás reményében.

Összegzés

Mit mutat meg, milyen térbe vezet tehát a hit? Abban a valóságban, amelybe a hívő belép, Jézus Krisztus áll a „színtéren”. Ő az a főszeplő, aki jól láthatóan, a nézőkkel mintegy azonos síkon jelenik meg, aki tanúskodik az Atya szeretetéről és hatalmáról. Az események „háttere” az egyetlen Istenbe vetett hit, amely már az Ószövetségben megszületett, s amely most kiegészül, mert feltárul az eddig rejtettnek tűnő ígéretek végső távlata, vagyis a teremtés, illetve a törvényadás bölcsessége után végre felsejlik a beteljesedés már megpillantott, de még várva várt valósága. Az „előadást” azonban nem figyelhetjük a nézőtéren, szenttelen és részvételen kívülálló módjára. Krisztus maga, majd nyomában a tanítványok rádöbbennek, hogy a hívő élete egyfajta „küzdőtér”, ahol a Szentlélek erejében megtapasztalhatja, megértheti és tovább is adhatja a hitet. A hívő az Újszövetségben Krisztus követője és megvallója. Krisztus melletti hitvallása ebben a világban akarva-akaratlanul Krisztus követését is várja tőle. Vissza kell térnie az élet sűrűjébe. Ahogy Pétert (vö. Mt 14,22–33), úgy őt is az élet hullámain megjelenő Krisztus szólította meg, ezért kell a hullámzó tengeren állnia. S ha most, ebben a világban még el is süllyed, hitével a halál legyőzőjébe kapaszkodik.

A képek és szimbólumok az egyház ünneplésében folytatódnak, és Krisztus által életet adnak. A megkeresztelt, vagyis „Krisztus halálában elmerült” Pál vele együtt végigfutotta már a pályát, s Péter számára is eljött a pillanat, hogy valóban kövesse mesterét (vö. Jn 13,38). Ami hit nélkül elmerülés a sötét hullámokban, a hit szemével nézve jel, csoda, élet és reménység.

VÖRÖS ISTVÁN

Jézus a sivatagban

Első nap

1 Hosszú az út a sivatagba.
Még hosszabb az út a mindentudástól
a tudatlanságig. A leghosszabb
a kereszteléstől a beavatásig,
a békés közepességtől önmagunkig.
Ki voltam én? Ki lehetek én?
Ki leszek én? Idegesítő, zseniális,
sírnyivaló, csodálatos tanácstalanság.
A Jordántól tovább a sivatag legmélyébe.
2 Elmaradnak az olajfák.
A vaksötét sivatagi
nappalban egy oroszlán puha
bundája ér a lábához.
Fölpattansz a hátára.
3 Ott kell megértened, hogy te nem
az vagy, akinek hitted magad,
hogy a világ nem az, aminek
elhitették veled. Amilyennek
eddig tűnt. Furcsa lesz
megváltoztatni.

Második nap

1 Felfelé a sziklák között.
Mintha oroszlán hátán ülnél,
selymes, forró és vibráló
a kietlenség, átöleled a nyakát,
még a hiénák villogó szeme
is véd, talán épp az angyalokétól.
2 Aztán reggel leesni az oroszlánhátról,
bele a csodálatos sivatagi napfölkeltébe.
3 Itt nincs semmi. Egy fűszál se,
egy kő alatt lapuló féreg se.
4 Itt neked kell lenned a fűszálnak.
Itt neked kell lenned a kő alatt lapuló féregnek.
5 Bele fog telni egy kis időbe, amíg sikerül.

Harmadik nap

1 Micsoda nyomor.
Micsoda nyomorult alak.
Íme az én országom.
2 Akarom ezt? Persze.
Igen. Akarom. Nagyon.
Mindent akarok,
amit az én Atyám akar.
3 De ki az én Atyám?
Adonáj, Jahve?
Ők akarnak engem.
Az Úr? A Szentlélek?
4 És még valaki, akinek
most érzem meg a jelenlétét.
5 Emelkedik ki a feledésből,
mint a nap a tenyeremből,
mikor egy elhagyott
forrás vizéből iszom.

Negyedik nap

1 Már megint nem vagyok
egyediül. Valamit érzek
a gyomrom tájékán.
Régebben úgy mondtam
volna: éhség. Apám helyett
atyám lesz. Nem hittem
soha, hogy ilyen mély a világ.

Ötödik nap

1 Nem hittem soha,
hogy ilyen sekély a világ.
Ilyen sekélyes, ilyen
elhibázott. Ne haragudj,
Atyám, hogy ezt kell mondjam,
amikor még össze se nagyon

ismerkedtünk: a műved
gyalázatos, ha én is ott
leszek benne, változatnod kell
rajta, mert különben felmondok.
2 Felmondom a szerződést,
leköszönök, anélkül,
hogy szemtől szemben
találkoztunk volna.
3 Neked, neked, neked
kell megváltoztatnod,
azért hívtalak,
azért kértelek, azért
találtalak ki. És azért
rejtegettelek 30 évig.

Hatodik nap

1 Én nem határoztam el,
hogy böjtölni fogok,
egyszerűen itt nincs mit
enni.
2 Én nem határoztam
el, hogy elvonulok
a világtól, egyszerűen
tisztába akartam
jönni azzal,
ami történt.
3 Én nem határoztam el,
hogy megkeresztelkedem,
egyszerűen elküldött az apám.
4 Én nem határoztam el,
hogy előásom elfelejtett
emlékeimet, egyszerűen
elő akartak jönni.
5 Én nem határoztam el,
hogy a lét elleni lázadás
élére állok, egyszerűen
ki se tört.

Hetedik nap

1 Éhségemben éjjel
csillagokat látok.
2 Az egyik
nappal akkorára nő,
hogy bevilágítja
az eget és a földet.

3 Szomjas nem vagyok,
mert betévedtem
egy gödörbe,
ahol forrás fakad,
és azonnal el is tűnik
a repedések között.
4 Nagyon sokat alszom,
az álmaimat le kéne jegyezni,
mert bölcs lényekkel
beszélgetek olyankor.
5 Alkony felé római katonákat
láttam a távolban.
Alighanem a Jordán-parti
lázadás résztvevőit keresték.

Nyolcadik nap

1 A katonák nem tudták utolérni
a Jordán-parti keresztelkedőket.
2 Amikor én letérdeltem a vízbe,
ők szem elől vesztettek minket.
3 Ott járkáltak körülöttünk,
lovon és tevén, karddal és pajzsral,
de nem tudták,
merre kéne menjenek.
4 És eljöttek a rég halott Heródes
katonái. Leölt,
de az Úrban mégis
felnőtt gyerekek üldözték őket.
Sebhelyükkel szúrtak,
mint egy álom,
mint egy hazugság,
mint egy elszalasztott lehetőség.

Kilencedik nap

1 Ha mindaz igaz, amit
apám most elmesélt,
hogy annyian haltak
meg és jöttek értem,
2 ha mindaz igaz, amit
a Keresztelő pillantása
elmesélt, hogy nekem is
meg kell halnom érte,
neki is értem,
3 ha mindaz igaz, amit
éhezésem elmesélt,

hogy nekem is meg
kell halmom értük,
de talán még azután
se pihenhetek, mert
halálaltalanodnom kell
értük, érte, értem,
4 akkor nem gondolkodhatok
úgy magamról, ahogy
más gondolkodik magáról,
ahogy más gondolkodik rólam,
5 akkor el kell döntenem
(még ha nem is én döntök),
hogy lyukat akarok-e
ütni a világon, vagy
begyógyítani a mások
(és önmagam) által
okozott sebeket.

Tizedik nap

1 Ma egész nap
egy sáskát bámultam.
2 A sivatagi vihar elől
ugyanabba a sziklateknőbe
húzódtam, mint én.
3 Az egyik ugrólába
hiányzott.
4 Azért jöttem, hogy
megegyél. — hallottam
egy hangot.
5 Fél óra töprengés
után már-már kinyújtottam
felé a kezem.
6 De akkor megértettem,
hogyan az nem az az ő
önfeláldozó szava volt,
hanem az ördög járatta
velem a bolondját.
7 Órákon át kutattam
az üres mélyedést,
mert szemtől szemben
akartam látni az ellenségemet.
8 Vagy barátom ő? Nélküle
nem is boldogulnék?
Ekkor kaptam el!

9 Csak este ébredtem
jóllakottan. A vihar
elült. A sáska sehol.

Tizenegyedik nap

1 Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
2 Mért érdekel ez ennyire?
Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
3 Nem is akarok se böjtölni,
se a pusztába vonulni. De itt vagyok,
és nincs időm többek között enni se,
igaz, nincs időm éhezni se.
4 Mért követnek? Alig tudtam lerázni
őket. Még sikerült. De ez nagy veszély.
Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
5 Én már nem vagyok normális ember.
Én már nem vagyok ember.
Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
6 Mindenkinek, még a leghitványabbnak is,
a szolgálója vagyok, azt hiszem.
Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
7 Igen, egy nagyon nagy szolgáló.
Még az ördögöt is én szolgálom,
ha a patáját meg kell tisztogatni.
Még a bűnöst is én vigasztalom,
amikor nem akar bánkódni.
Kicsi vagy nagy, kicsi vagy nagy?
8 Most omlik össze az életem.
9 Sziklák árnyékában bujkálok a nap elől.
Meg vagyok fáztva. Vacogva
ölelnék magamhoz akár egy hiénát is.

Tizenkettedik nap

1 Előbb egy éles fénycsík.
Aztán ismeretlen hangok
suttogása. Korábban
biztos felismertem volna:
állat, ember vagy valami más.
2 Sose akartam
valami más lenni.
Sose akartam eljutni sehová.
3 Lassan már az vagyok,
aki mindenhol otthon van.

Tizenharmadik nap

1 Segítség! Átváltozom,
átváltozom, átváltozom!
2 Pedig sose ígértem,
hogy megváltozom,
megváltozom, megváltozom.
3 Valakit leváltok,
leváltok, leváltok.
4 Valamit beváltok,
beváltok, beváltok.
5 De engem ki vált ki,
ki vált ki, ki vált ki
a megváltásból, megváltásból,
megváltásból?

Tizennegyedik nap

1 Tizennégy nap? Nem számoltam,
de tudom. Akkor ez belső,
saját sabbat, a külsőről,
a sivatagon túlról sejtelmem sincs.
2 Kedd van? Szerda?
Itt szombat. Most nem
lenne szabad dolgozni.
3 De nekem már 14 napja
az Istenről való töprengés
a munkám. És az is marad
életfogytig. Töprengés?
Inkább tudás.
4 Pont ma nem lenne szabad
semmit se tudnom róla?
5 Jó, lemondok minden
tudásomról, melyre
14 nap alatt szert tehettem.
Az előző 30 év
szót se érdemel.
6 Lemondok a Róla való
tudásról. Víz! Víz!
Egy kő üregében
víz gyűlt meg.
7 Nem én döntök róla,
hogy az Úr itt
marad-e velem.
És arról se, hogy én itt
maradok-e magammal.

Tizenötödik nap

1 Ne szólíts Úrnak.
Én az Atyád vagyok.
2 Jó.
3 Te nem hiszel nekem?
4 Ismerem az apámat.
5 Én nem ismerem az enyémet,
de ezzel ti nem törődtek,
nem is kell, hogy törődjete.
6 Próbáld meg, csak egyszer
szólíts fiamnak, és...
7 Fiam!

Tizenhatodik nap

1 Napkelte előtt, amikor a sötét
a legmélyebb, és egy pillanatra
a lélek mindenféle démonai
is kiszökhetnek levegőzni,
abban a szakadékos, bántó
sötétségben, amikor azt se
tudtam, alszom-e vagy ébren
vagyok, élelem toppant az apám.
2 Kinyújtottam felé a kezem,
de kísértet volt.
3 Meghaltál?
4 Igen. Nem. Nem tudom.
Nem lehetek
többé az apád.
Nagyon hiányzol.
5 Sose adtad jelét,
hogy szeretsz.
6 Nem tudtam, nem tudtam,
nem tudtam. Azt hittem,
más gyereket nevelem.
Erre belehalok
az elvesztésébe.
7 A szellem akkor végig-
ment a szakadék peremén,
a látóhatár szélébe nyúló
szikláról előrehajolt,
és egy magabiztos mozdulattal
feltépte az ég gondosan
rögzített sátorlapját,
hogy új atyám, az Atyám

szemébe nézzen. De
a fölriasztott nap
az arcába kapott
vörös és zöld ujjaival.
Apám akkor a dühös
fénybe vetette magát.

Tizenhetedik nap

1 Bosszút akarok állni
az apámért! De kin álljak
bosszút? Azt kérdem
tőled Atyám, kin álljak
bosszút, és hogyan.
2 A bosszút elveszem tőled.
A fiam vagy. A halál pedig
szükségszerű és édes,
nagy lépés a hozzám
vezető úton. A többi
már nem szenvedés.
3 Mért vagyok itt,
mért nem eszem,
mért nem alszom,
mért nem vagyok álmos,
mért nem vagyok
éhes, de még szomjas se?
4 Mert már nem
vagy önmagad.
A történeted inntől
nem a tiéd. Tudod,
hányaknak fog vigaszt
jelenteni, erőt adni,
hányakban fog csodálatot
és alázatot ébreszteni?
5 De mondd, nem
lehetett volna, hogy
a megváltással való
kísérletezés helyett eleve
egy jobb világot teremtesz?

Tizennyolcadik nap

1 Ez a világ a lehetséges
világok legjobbika.
2 Nem mondogd komolyan,
Atyám.
3 Ez a világ a lehetetlen

világok leglehetségesebbike.
4 Csak nem akarsz
rám ijeszteni, Atyám?
5 Ez a világ a valószínű világok
legföldhözragadtabbja.
6 Csak nem akarsz
a képzeleteddel dicsekedni, Atyám?
7 Ez a világ a hihető
világok leghiteltlenebbje.
8 Csak nem kételkedsz
magadban, Atyám?
9 Ez a világ az istentelen
világok legjobban megteremtettje,
fiam.
10 Csak nem velem akarsz dicsekedni,
Atyám?
11 Ha dicsekednék, ki előtt?
Tartsd meg az aprót, ha majd feltámadsz,
fiam!

Tizenkilencedik nap

1 Ha majd felébredek, nem maradok
itt tovább. Erre megy ki a játék?
Énnekem kell majd a halálból
visszatérnem?
2 Azt mondják, örülten fájdalmas.
3 Jobban fáj a feltámadás,
mint a halál. Abban mégis
van valami jó.
4 Jobban fáj a feltámadás,
mintha az egész világot
cipelnénk a hátunkon,
és közben valaki korbáccsal
hajtana, mert nem talál
elég gyorsnak.
5 Jobban fáj a feltámadás,
mintha felfeszítenének
a világra, amit az előbb még
cipeltünk, és a keziünkön
szegként átütnének egy meteort.
6 Kövek potyognak
órák óta a fölöttem levő szirtról,
zuhog rám a kavics, szikla,
érc, mint Jákobra az áldás,
Mózes népére a manna.
7 A hegy remetéi

*megéreztek a közellétemet,
és féltékenységükben el akarnak úzni.*

Huszadik nap

*1 Ma két oroszlán szegődött
mellém. Nem mertek rögtön
a közelembé jönni.
2 De amikor látták, hogy nem félek,
leültek a lábamhoz, és valamivel
gurigázni kezdtek.
3 Egy emberfej volt. Azt hiszem,
azé a remetéé, aki a szikláról
megdobott kővel.
4 Ha ez igaz,
nagyon kell majd vigyázzak,
senkinek ne adjak okot,
hogy velem gonosz legyen.
5 Sosem moshatom le magamról
a véréét.*

Huszonegyedik nap

*1 Hagyjuk ezt, Atyám,
minek itt már ennyit időznöm?
Vár a front! Harcolni akarok.
2 Még nem tudsz semmit.
3 Értem, tudom a világot,
nem kell elmagyarázód.
Eddig, belátom, tényleg
nem tudtam semmit,
vidéki kisiparos voltam
egy ócska birodalom
harmadrangú provinciájában,
ez maga az élethazugság.
4 Názáret és Jerikó
hazugság.
Jeruzsálem és Alexandria
hazugság,
Róma és New York hazugság.
5 Ne keverd a hazugságot
a jövővel, fiam.
6 Harc, harc, harc
mielőbb. Szeretném*

*megértetni velük,
amit én már értek,
szeretném kioverni belőlük
a sok zagyvaságot,
amit a világ helyett látnak.
7 Még várnod kell.
Túlságosan türelmetlen vagy.*

Huszonkettedik nap

*1 Én nem nem eszem,
én nem nem iszom,
egyszerűen eszembe se jut,
hogy mit lehetne vagy kéne
enni vagy inni, itt nincs is
semmi ennivaló, inni
is csak a harmat kínálkozna.
2 Én nem nem eszem,
én nem nem iszom,
egyszerűen csak alszom.
3 Alszom, de nem evilágban,
Istenben alszom,
mint a víz a szobor tenyerében.*

Huszonharmadik nap

*1 Amikor nevettem szentfazék
öregasszonyokon, sose hitten
volna, hogy egyszer majd engem
is ilyen edényekben fognak főzni.
2 Amikor nevettem a folyton
a zsinagóga körül tévelygőkön,
nem hittem volna, hogy egyszer
majd a zsinagóga minden
oldalról körülvesz.
3 Amikor a 29. születésnapomon
egy egyiptomi nő énekelt
nekem a kertben, ahová
a haverokkal ünnepelni mentünk,
nem hittem volna, hogy ez lesz
az utolsó, amit még megülhetek
anélkül, hogy közben Isten
mélyen a szemembe ne nézne.*

Év az első év előtt

Apokrifa

1934-ben született Budapestén. Író, költő, műfordító. Legutóbbi írását 2012. 4. számunkban közöltük.

Názáret déli lankáin volt egy pálmaliget, mely mint egy szálas, élő kerítés körülvette Zakariás gazdag zsidó kereskedő és farizeus fel-fogású ember házát. Kalmárkodással, kisiparossággal és földműveléssel foglalkozó emberek, házi munkákkal szorgoskodó asszonyok és játszadozó, illetve növekvőben lévő, oktatásra kész gyerekek laktak ebben a galileai városkában. A déli domb tetején lakott a rabbi, egy lapos tetejű, sárból gyúrt házban. Fekete sábeszdeklit viselt a fején, meghajlott természetén fekete köntöst. Haját a feje körül levágtatlanul hordta, szakálla széleit meg nem sturcolta. Felismerhető volt hosszú vállszíjáról is, mely körülérte a derekát. Ünnepeyles személy volt, mélyhangú, nagybeszédű.

Jézus a gyérfüvű lankán feküdt, hanyatt, a fűben, hogy fölfelé tekintve láthassa mind Zakariás kereskedő pálmafáit, mind a rabbi háza és egyben a mindnyájuk feje felé feszülő kobaltkék tavaszi égboltot. Aprócska szellő járt a füvek között, enyhítette a meleget és föl-fölborzolta a füvek közt megtelepedett piciny bokrokat, azok alján a lapuleveleket és a bőbitás fejüket ingató kórókat. Jézus huszonkilenc éves volt, végiggondolta egyszerű és ugyanakkor rendkívüli eseményekkel megfűszerezett életét. Három arany maradt még a családi kasszában, a napkeleti bölcsek egykori ajándéka, a többit elköltötték. Már az egyiptomi utazás, az otlét, a visszatérés sem ment ingyen. Szamarat kellett venni, szállást vásárolni, viszsza-jövet az ácsműhelyt helyreállítani, amit Heródes katonái — a gyermeket nem lelő dühükben — szétverték. József, a nevelőapja, serény és szerény ember volt, alacsony árakat szabott egy új tetőzetért vagy akár egy törött talyiga megjavításáért. Jézus és féltestvérei beletanultak a szakmába. József özvegyember volt, amikor Máriát elvette, már apja egy szakajtó gyerekeknek, kik közül Jakab volt a legerősebb, legidősebb. A legügyesebbnek Jézus bizonyult, Mária egyszülött fia, aki azzal kezdte a kisiparosságot, hogy megfoltozott egy lyukas csónakot, és azzal fejezte be, hogy faragott egy haltartó halászbárkát egymaga. A gyalu úgy siklott kezében, mint ahogy a mókus kúszik az égerfán, a fűrészes úgy énekelt, mint a rigó a pálmafán, kalapácsa úgy kopogott, mint a harkály csőre a fa derekán. Már nem volt csecsemő, amikor körülmetélték. Még nem volt serdülő, amikor megvitatta az Írás fejezeteit a jeruzsálemi vénekekkel a templomban. Az Isten háza arányos volt és méretes, benne a tömjén elnyomta az izzadtságszagot, falai vastagok voltak, benn hűvösebb volt, mint künn, ahol kufárok tanyáztak. A gyermek Jézus megágyazott magának napszálltakor, reggel a kútból megmosakodott, egy természetes asszonytól datolyát nem kért, de kapott,

és amikor szülei rátaláltak, már ismét az Írás passzusait boncolgatta a vénekkel. Egy szadduceus írástudó a másvilági lét valóságát védelmezte egy farizeus ellenében, ki csak abban hitt, hogy a józan életvitel ajándéka csupán a szép öregkor.

Jézus minden szót, minden árnyalati jelentést magába szívott. Az út hazafelé Jeruzsálemből Megiddón keresztül vezetett, ahol egy Kabus nevű öreg zsidó megállította őket, áldásukat kérte, áldását adta. Elmondta, hogy a végítélet talaját tapossák. Bár nem volt szigorúan útjukban, Capernaumot is érintették, ahol Mária rokonai éltek, akik ott kölcsönadtak számukra egy nőstény szamarat és egy kordét. Ezekre duplán volt szükség. József jobb lábát föltörte a saru szíja, egy ideje már mezítláb gyalogolt. A tóparti megállónál Jézus nevelőapja megmosta a lábát, és mielőtt a gyermek édesanyja bekötözte volna azt, Jézus csókkal illette a felsebzett jobb bokát. Ha nem is hamarjában, a sérült jobb láb begyógyult. A kölcsön kordéba cseresznyefa deszkákat raktak, mindezt megbízásra. Zakariás, a jó módú názareti kereskedő egy kincses ládikó elkészítését rendelte Józseftől.

Sok évvel ezután a már csaknem felnőtt Jézust Taghbába küldte édesanyja fonalért, mivel a család ellátásán túl finomszálú hárász-kendőket szőtt Mária barátoknak, ismerősöknek, kámzsákat nevelt gyermekeinek. Józsefnek az első házasságából egy lánya és három fia született. Az ácsműhelyben nagy Jakab — jól megtermett ember volt — mellett Jézus segédkezett. Jézus mindent és mindenkit megfigyelt, ozmotikusan az őt körülvevő kisvilágot, szivacs agyával felszívott mindent, ám saját magát csak itt, a tóparti faluban látta meg először. A víz sima felszíne tükrözte arcát, és egy dombra léptekor onnan nézve egész alakját is. Sudár termetű volt, magasabb az átlagnál, inas karú, táncoló izmú, a vártnál nagyobb kezű ember. Jobb tenyerén és ujjain a szerszámok forgatása nyomán megkeményedett a bőr. Azt már előbb is megfigyelte testén, hogy hüvelykjei hosszabbak voltak kortársai hüvelykujjainál. Fején vállig érő, enyhén göndör, dús haj nőtt, fekete, mint két ívelt szemöldöke, melyek lepkeszárnyként érintették orrtövét. Mélyen ülő két barna szemének csillogása rendkívüli értelemről tanúskodott, melynek továbbá tanújelét adta boltozatos homloka. Enyhén hajlott orra vékony volt és meghatározó, szája elnyújtott szívalakot formált, beszéde vonzó volt, baszbariton hangú, enyhén nazális. Ha úgy kívánta, peregtek ajkáról a szavak, a mondatok kerekre formálódtak, mint az igazságkeresők gondolatai. Álla kerek volt és a szakállal együtt kihangsúlyozottan erősen formált, mint a keményakarátú embereké. Bajsza mint a folyondár, körszakállával egybenőtt. Jézus erős lábbal született, ennek izmait a sok gyaloglás fokozta; lábfejét soha nem törte föl a szandál, noha időnként erőt vett rajta a fáradtság.

Múltak az évek, melyeknek sorjázását jellemezte a száanalom, melyet Jézus a szenvedőkért érzett, és amelynek enyhítésére értük cselekedett. Az irgalom és a száanalom együtt ült ki az arcára. Egyszer

bekötözött egy asszonyt, akit félholtra rúgott egy makrancos ló, egyszer kihúzott egy fuldoklót a tóból, egyszer elintézte, hogy a közeli árvák egy nap egyszer rendre étkezhessenek az ácsműhely kontójára. A huszonkilencedik év küszöbén történt a kellemetlenség. A hegyen lakó rabbi birkákat tartott, és elhívta Jézust megjavítani a karámot. Akkoriban már Jézusra és Jakabra maradt az ácsműhely gondja. József már a Teremtőnek adta jámbor lelkét. Jézus készségesen faragta az új karámoszlopokat, amikor beállított egy római katona, őt, azaz az ácsot keresve. Názáret kis város volt, a rómaiak csupán egy raj őrkatonával figyeltették az általuk megkívánt rendet. Ez főleg a zavargások megakadályozásából és az adóbeszolgáltatás felvigyázásából állott. Hogy, hogy nem, egy álmos délutánon Drágó murugya közkatonának eltört a lándzsanyele. Mire való az ács? A pókhasú őrkatona felcaplatott a dombtetőre a rabbi házához. Jézus készségesen faragott neki egy új lándzsanyelet. Meglátta ezt a rabbi, ordítani kezdett és a haját tépte fölháborodásában. Arámiul üvöltött Jézusnak — a római ezt nem értette. *„Te hitehagyott korcs! Ellenségeinket szolgálod. Hát nem tudod, hogy a rómaiak betolakodott rabtartóink? Meg ne lássalak többé a gyülekezetben.”* Jézus így felelt: *„Ellenségeinket is szeretni kell. Ez lefokozza durvaságukat, esélyt ad méltányosabb bánásmódra velünk szemben.”*

Jézus befejezte a munkát, egy sekelt sem kapott érte. A rabbi cselédei, hitsorsosai telekürtölték Názáretet a törtétekkel. A kisvárosbeliek zöme ezután úgy tekintett rá, mint egy páriára. Most ott feküdt a fűvön, figyelte a késő délutáni égen átporoszkáló apró bárányfelhőket, hallgatta egy szorgos tücsök árva ciripelését, lefújta a bal keze fejről egy tolakodó hangyát, és magába merülve imádkozott. Azután megjelent a menny boltozatján egy világos csík, mely az égsátor gyújtópontjából gyöngyözött kétoldalt előre; nem olyan volt, mint egy árkados szivárvány, mely olykor hét színnel ívelte át a felső láthatár egy cikkelyét; ez az uralkodó ezüst most más módon csillámlott és áramlott, mint egy megindult folyó, halk bűgást hallatott, és ahogy Jézus felült, feléje küldte ezüst sziporkáit.

„Fiam”, szólalt meg egy mezzoszoprán hang a háta mögött. „Anyám”, válaszolt Jézus, könyökére támaszkodva, fejét hátravetve. Egy apró mosoly költözött arcára, két vízszintes vonal, a szeme alatt, melyek belefutottak szakállába.

Mária lehajolt, megsimogatta fia haját. Finom bőrrű, erős keze volt, csuklóig barnára sült a naptól, csakúgy, mint a kecskebőr szandálba bújtatott lábfeje. Azon a körmök, mint lámpácskák, fehéren világítottak. Finom szövésű ruhája a bokáját is fedte, a derekáról csüngő színes öv ugyanaddig ért. Fején selyemkendőt viselt, amely leszorította haját. Most kibontotta a batyut, amit hozott: benne keletlen kenyeret, báránycombot, fűgét, narancsot. „Elindulsz ma még, napszálltakor?”, kérdezte.

Jézus a fejével intett, átvette a batyut, kezét csókolt Máriának, és leereszkedett a völgybe. Először — kilépvé egy hétig tartott — a

Genezáreti tavat kerülte meg. Megszállt Capernaumban, ott fogott magának néhány napkárászt (melyet később Szent Péter hálnak neveztek), betért Betániába, ahol megismerkedett egy Lázár nevű kisbirtokossal, egy gondozott narancsliget birtokosával, és annak két nővérével, Máriával és Mártával, útjába ejtette Magdalát, majd eljutott Tibériáig, ahol a helytartó egyik palotája állt. Ott megismerkedett egy lakatossal, akinek műhelyében eltöltött egy pihenő hetet, olvasva a szent szövegeket tartalmazó tekerccseket. A lakatos esszén volt, húst nem evett, és a hétvégét teljes böjttel ünnepelte. Jézus később felkereste szülőhelyét és atyjának szülőhelyét, Betlehemet. Ottani rokonaival is találkozott. Gondolatban mindig különválasztotta az apát, nevelőapját és az Atyát, az Istent. Az *apáért* gyakran imádkozott, ki immáron az üdvözülésre volt méltó, és az *Atyához* mindig másokért és önmaga megerősítéséért. Érezte, hogy nagyon nagy, a világ legnagyobb feladata vár rá, várta az indítást. Jerichóban felkereste a már gyerekkorban megismert unokatestvérét, Johannest, aki lejárt a Jordán folyóhoz, és próbálgatta leharsogni a kisajátított igerészt, melyet majd a sokaságnak hirdet. Volt Kánában, ahol tanúja lett egy ifjú pár eljegyzésének, kiket egy évre rá majd menyegzőjükön is meglátogat. Aztán eljutott a Vörös-tengerig, ahol elkísérte halászútjaira a halázmestert, meg-megfürdött a tengerben, olykor nagyokat úszott, holott az úszást nem tanulta. Eleme volt a víz. Lepényhalakat is fogott, s hogy étvágyát enyhítse, nyárson megsütötte. Több hetet töltött Júda hegyeiben. Nem vadászott, hanem madártojásokon, gombákon, erdei bogyókon, gyümölcsökön, szentjánoskenyéren élt. Egy zarándok társaságában megmászta a Tábor hegyét. És itt érte, egy késő délután az ezüstoffyom újbóli zajlása. Most szinte előntötte a gazdag fény a hegy csúcsát. Elkülönült ez az áramlás a bíbor naplementétől, és kétoldalt özönlött. Mintha a Jordán folyó felköltözött volna az égre, apró csipkézett hullámokat vetve szikrázott. A szikrák Jézus testét, fejét, kezét-lábát érték, mindegyikben meleg töltet volt, Jézus teste gyöngyözött fogadtatásukban. Érezte, hogy egykor, talán két éven belül ismét ellepi az ezüst fény, olyannyira, hogy lénye az ezüsthalmaz szerves része lesz. *Zarándoktársa nem érzékelt semmit.* Jézus lefeküdt a hegytetőn, és lelki szemei előtt megjelentek elkövetkező éveinek történései.

Látta a bort vidáman vedelő nászvendégeket Kánában, felvillant előtte a vicsorgón vigyorgó hegyi ördög parádés alakja, és ugyanakkor egy piszkos rühes felhő, mint az ördög köpenyege, elborította az eget. Később kivilágosodott, és látta az esszének aszkéta csoportját a hosszú napon Qumranban, felfigyelt a Jordán vízében térdig álló kuzinra, Johannesre, aki őt magát is megkeresztelte, megismerkedett Péterrel és Andrással, aztán mint juhait az akolba, beterelte a másik tíz tanítványt, köztük egy balindulatú, pénzsóvár embert is. Megjelentek előtte a betegek — átvette szenvedésüket —, a leprások, a félholtra vertek, az ördöngösök. A vízre szállt, evezett, halbőséget készítetett, lépdelt a vízen, fogadta a nővérek tisztelőtét,

Magdaléna rajongását, elviselte Júdás kettős lelkét, az út végén annak árulását. Beletekintett a templom belső leple mögötti frigy-ládaiba, és meglátta ott a tízparancsolat kőtáblái mellett a kenyeret és a bort, melyeknek atomjai, molekulái megegyeztek az ő testének atomjaival, molekuláival.

Egy törvénytudó kísérteni akarta őt, és megkérdezte tőle: „Mester, melyik a nagy parancsolat a törvényben?” Jézus így válaszolt: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből és teljes elmédből. Ez az első és a nagy parancsolat. A második hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. E két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták.”

Legszívesebben a nyolc boldogság megfogalmazásán és majdani kihirdetésén időzött. *Boldogok a lélekben szegények...* a tanítás minden gyengeelméjűre vonatkozik, de Jézus elsősorban Drágó római katonára gondolt. *Boldogok, akik szomorúak...* — azaz bárki, aki bús, de feltételezhetően Mária és Márta (és a hozzájuk hasonlók), hiszen ők fivérük halálát siratták. *Boldogok, akik éheznek... az igazságot...* ilyen volt maga a barát, az életre hívott Lázár és baráti köre. *Boldogok az irgalmasok...* mint a szamaritánus, kinek száználma példaértékű. *Boldogok a tiszta szívűek...* íme János, a tanítvány, Nagyjakab és a hozzájuk hasonlók. *Boldogok a békességben élők...* mint például András, Péter fivére. *Boldogok, akik üldözést szenvednek...* mindenekelőtt Keresztelő Szent János. Bár a boldogságok, Jézus előre látta, mind időben fogantak, tudta, hogy érvényük örökké való.

Jézus volt vidám, tevékenyen részt vett egy esküvőn, volt haragos, szétverte a templomi kufárok bódéit, volt szomorú, szorongott, mikor az ördöggel replikázott, felszabadult, mikor életre keltett egy halottat, ember volt, az Istenből-Istentől megtestesült Emberfia. Megvilágosodása fokozatos volt, először csak érezte, aztán tudta, végül megélte, hogy Ő az Isten fia.

Az ezüstáradat kitarzott, és teljesen beborította Jézust. Részecskéi átjárták valóját, palástta alakultak és kérdést formáltak: *Megváltóként vállalod-e a sorsod, a Kereszthalált?* Jézus minden porcikája veritékezett, mint akire forró köpenyt borítanak. Bólintott. Az Emberfia kénköves éjjeleket, nappalokat érzékelt. Aztán a forróság enyhült, és földerengett előtte a keresztre feszítés utáni harmadik hajnal. Az ezüstoffal behatolt a sírba. A felsebzett, megkínzott, szögekkel átvert testet átjárta, mint egy betüremkedő balzsam. A kőszikla elgurult már, a sír üres lett, a feltámadt Jézus bejárta a kertet, s bejárja azóta az istenkereső lelkeket.

Szálló napjaink

*Hogy itt lent járhasz, azért kell repülnöd.
Tudod, nincs más térkép a csillagokban
sem, mint értelmed alján. Kék, piros köd,
s a magasság helyén fényszakadék van*

*Repülj. De fuss, forogj, táncolj előbb
vakmerőséged barlangjaiban.
Vízszintesen, itt, éppen annyian
várják a csodát, mint tetők fölött*

*a régi rajongók. Az égbe, föl
is lehet zuhanni, s a földi forró
magba leszállni, az is a bolyongó*

*ember hivatása. Repülve kell
a földet megteremteni, amíg nem
üríti szálló napjainkat isten.*

Halak s algák közt

*Túlélni felhők felett, vagy a víz
alatt feküdvé kivárni a hajnalt:
csak a különc, lázadást megtapasztalt
fiú tudja, kit öröklétre visz*

*magasság helyett a vak eltökélés.
Túl könnyű volt az úrben, ahol istent
puhatol a holt, most pedig hogy itt lent
időz halak és algák közt, nehéz és*

*halhatatlan. Sikolyt hallasz, — pedig
csak öröm s fájdalom a hallgatása.
Nincsen két isten: hitre, lázadásra*

*ugyanaz hív, ki életet alig
old el a haláltól. Ikarosz álma
kudarccal se sose fért a világba.*

Más napvilág

*Miért zuhan ma is, miért zuhan
Ikarosz? Mert nem az égből, hanem
mindannyiunk szívéből jeltelen
zuhant le, s még ma is mámorosan*

*keresi az orkán csúcsát a tenger
égi tükreiben. Mások fölött,
mások fölé zuhanni: ez örök
emelkedés. Daidalosz lendülettel*

*visszapillant, majd zúdul tovább
tökélyt remélve fiú-áldozattal.
Közönyt őrölnek a molekulák,*

*még Daidalosz követi célját s nyargal
elől, hogy — ivadékát leteremtve —
tulajdon napvilágát megteremtse.*

Vallomás

*Reggeli fél hét. Esik. Mit tehetnél
ma, hogyha moccansz? Még nedves a szád
sarka, szemeid nyirkos zöld csigák,
kézujjaid bolgár hegyi köveknél*

*merevebb hideg haptákban pihennek.
Magszényeníthetnéd az ördögöt
azzal, hogy igazat mondsz. Soha több
jót nem tennél rokonnak, idegennek,*

*az összes összedrótózott barátnak,
s elmondanád hősietlen mesédet
önmagadról. Igazolnád a lázat*

*végre, mely születésed óta éget:
súlyosabb életet teremteni. Aki
igaz volt, csak annak vannak utódai.*

Chaconne

*Kisfiam, itt kuszán egymásba szakadó
fák, akácok illata a tömjén,
angyalok gyásza,
növény-extázis, míg
ellenszegülő, megrettent lovaid
ágaskodása se szánandóbb,
mint a mi térdre borulásunk.
Tűzben kialvó láng lett
a szövetség, nappalnál is
tündöklőbb sötétség, hogy
akkor is velünk légy, mindig,
amikor nem gondolunk rád.*

*Mint vízpart forró ékszereit,
a kavicsot rugdosó gyerek,
úgy hagyjuk el
neked szánt szavainkat.
Teremtés ez is: a gyász.
Vágyakozásunk az örökkévalóra
már része is annak.
Miképpen az imádság
minden bennünk fakadó közt
egyetlenként áll fölötté
az önmagába hanyatló
lét minden idejének.
Az érzékszervek csődjén túl
botrány-e a hála?*

*Erő a gyász, világosság,
amikor tenger és napfény
teremtő káprázata hevül
egymásba s föllobogtatja
a határtalannak örömét
és gyilkos ragyogását.
Amikor a harangnyelv egyre
fékezhetlenebb ütéseit fogadja be
baldog bronz-palást és bong,
bong áldott önkívületben,
amikor napozó sírkövek
fehér tüze nyílik a temetőt
előzőnlő szirmok szigetein.*

*Lélegzetünk a gyász.
Átala, vele, benne lehet csak élni,
hiszen halottunk karnyújtásnyira
van álló időben, sírja pedig
enyém, tiéd és Jézusé.
Mind megsemmisül, amit
féltünk. Végül csak a fű
fénye fut a szélben, fölrepítve
haldoklók mosolyát: születendő
száguldás robaja van
a szarvasok szívében.*

*Bocsásd meg, kisleány, jókedvét
a földnek zuhogó napsütésben
s a nélküled dúdolt dallamot:
Föltámadt Krisztus e napon —
az orgona-szőkőár zúgását
és templomablak sötét tüzeiben nyílt
remegést, meg lovaidd, Csoda és Kósza
záró-nyihogását, lobog sörényük,
megriadva keresnek erdőn-mezőn
s dűlőúton dél-ragyogásban.
Bocsásd meg a szél sós szagát,
mély lélegzetét tenger daraboknak,
ha szikla élen és egy lány térdén
fényeskedik az örök világosság,
de ne indulj el édesanyádhoz,
nem tudni merre a mennyország —
bocsáss meg nekünk és bocsásd meg
az Úristen irgalmatlan szeretetét.*

IANCU LAURA

Látogatók

*Nem új dolog
az éjszaka
s a hófúvásban késő vonatok,
mégis, úgy érzem, szívem visszafelé dobog,
mint csapdák közé szorult vad,
ki réges-régen megadta magát,
legyen megérkezés, feltámadás,
konokul állok, és várom a csodát.*

*Megannyi pehely esik foglyul,
mint lágerben rabok és katonák,
ziháló testük az ablakig tolong,
leszállnak, meglátogatják a hazát.*

Világtalanul

*Azok a madarak, Uram,
ha tudnák, hogy a magasban lakó
fáradt felhők
térdén menetelnek,
tán maguk is
Eléd sietnének
húsvét után néhány nappal,
ha Emmausból erre jönnétek,
hol meztelen földünk
remegni tanul,
hol az igaz megválík a jótól.
Vigyázatban állunk, mint
kereszted alatt az árnyék,
háromtól egészen négy óráig.
Mintha csak most kiáltanád
utolsó hét szavad,
oly sötét, Uram,
a tavaszi alkonyat.*

Este a faluban (4)

*Áruld el, Uram,
mintha csak tánca csábítanál, behunyt szemmel,
hogy ne lásd, amit vallanom kell.
Valahol a bűn
s Kisboldogasszony napja között történt,
áruld el, miért hogy összeszorul az ember szíve,
s miért igézett rabsággal
a tiltott fának gyümölcse?*

*Hát játék az, mi bolyongás
templomtól oltárig,*

*golyóálló kalitkában,
fekete ruhában? Szerelme fekete Madonna,
és fekete, Uram, fekete minden aranyba mártott szava.
És lehet-e mostohább, mint ki kutyamódra,
igaz falathoz csak lopva jutna?
Láttad tán, hogy megszerettem,
egyetlen pillanatra,
azon a sose volt napon.
A semmi is elég lett volna.
Miért adtál nevet a szerelemnek,
csönddel teli napokat,
utolsó órát a végtelennek?
S valóban,
az volt az a nap,
csupáncsak megfagyott,
mint hófúvásban a sáros utak.*

*A te táncodban
csak távolság van,
vágyra vágy, és eltűnés,
jaj annak, ki kapaszkodó helyett
köpenyedre kilincset vés,
lába elé nem néz,
s az útonálló sötétségben
Te nem kíséred haza. Tél lesz, majd
kitavaszodik, s a gyászban élet fogan.
Hát mégsem halált táncoltál, jó Uram?*

*Éjszaka van,
szél járja arcomat,
tekintetéről álmodok,
hét éjszakában hét napot.
Megigazítod hajamat,
mint atya tékozló fián,
s ha Te meg is kegyelmezel,
megbocsát-e anyám?*

BODNÁR DÁNIEL

Iancu Laurával

Iancu Laura (1978) József Attila-díjas költő, író, néprajzkutató. 1997-ben érettségizett a csíkszeredai Nagy István Zene- és Képzőművészeti Líceumban. 1997-től él Magyarországon. Budapesten, Szegeden és Pécsen tanult, óvodapedagógiát, teológiát és néprajzot. 2012 tavaszán védte meg doktori disszertációját a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolában. Főbb művei: Johófiú Jankó (Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek, 2002), Karmaiból kihullajt (versek, 2007), Névtelen nap (versek, 2009), Szeretföld (kisregény, 2011), Kinek a semmi a mindene (versek, 2012).

Egy moldvai kis településen, Magyarfaluban született, katolikusként, csángó magyarként. Hogyan emlékszik vissza a gyermekkorára?

Semmiféle jele nem volt annak, hogy bármiben is különböznék testvéreimtől vagy a falu többi gyermekétől. A faluban ezt ma is így látják, a családomon kívül a faluközösség nagy többsége nem tudja, hogy verseket írok. Az ő szemükben az életem nem sikertörténet. Hála Istennek, nem is az. Arról az emberről, aki elhagyja faluját, és idegen országba vándorol — az én esetemben ez ugye „hazaköltözést” jelent —, arról azt feltételezik, kicsit el is várják, hogy jobb élete legyen, ami valahol azt jelenti, hogy jobban él, meggazdagodik. Ezáltal pedig sok mindentől függetlenné válik, nem lesz kiszolgáltatva a különféle kényszerítő körülményeknek, ahogyan egy parasztember saját elzárt falujában. Az én életemben ezt nem látják. Én nem gazdagodtam meg, csak öregebb lettem, egyébként olyan és az maradtam, aki ott is voltam, amilyené az a világ formált.

A családjában voltak korábban olyanok, akik írással foglalkoztak?

A szüleim földműveléssel és állattartással foglalkoztak. A moldvai magyar kultúra a szóbeliség törvényszerűségei szerint működött, az írásbeliség nem volt általános, sőt nem volt jellemző. Az írás-olvasás a második világháború után terjedt el szélesebb körben, de jelentősége ma sem írja felül a szóbeliséget. Családunkból nem hiányzott teljesen az úgynevezett művészi hajlam, apai nagyanyám a falu segédkantora, úgynevezett előénekes volt. Kiváló hanggal és memóriával rendelkezett, nagy tudást hordozott az emlékezetében. A falunkban a korabeli körülmények között értelmiségi embernek számított, de írni-olvasni nem igazán tudott. Hallás útján sajátította el a tudást, ami alkalmassá tette őt arra, hogy segédkantor lehessen. Édesapám nagyon tehetséges furulyás, mind a mai napig gyakorolja ezt a hivatását, a testvérei között pedig kiváló népdalénekesek voltak. A népköltészet nálunk a családban és Moldvában is az élet szerves része volt.

A népköltéssel kapcsolatban korábban az volt az általános nézet, hogy falun teljesen természetes, hogy esténként történeteket mesélnek a gyerekeknek.

Tizenkét évesen elkerült Magyarfaluról, a csíkszeredai József Attila Általános Iskola tanulója lett. Ennek ma már szinte legendája van. Hogyan történt ez a „szökés”?

Milyen egy gyermek élete a paraszti világban?

Lehet, hogy ez él a köztudatban, de a valóságban nem egészen így volt. A paraszti világban mindennek helye van, de semmi nem úgy kötött, ahogy azt a könyvekben leírják. A parasztember életében a legfontosabb dolog a megélhetést biztosító munka. Olyan nincs, hogy hagyunk csapot, papot és mesét mondunk. Vannak ugyan alkalmak, amelyeknek szerves része egy-egy népköltészeti alkotás előadása, de általában véve teljesen spontán alakul, hogy mikor hangzik el egy mese, mikor csendül fel egy népdal. A népi kultúra funkció-, és ami ennél is lényegesebb: emberközpontú. A tudomány rendszerezi azt a népi kultúrát, népköltészetet, ami roppant kifinomult és mély, ami-ben egyszerre érvényesül a szilárdság és a spontaneitás.

A rendszerváltozás körül a legkülönbélebb rémhírek terjedtek Romániában, természetesen a falunkban is, borzasztó félelemben és kilátástalanságban éltünk. Fölszámolták a téeszeket, fokozatosan bezártak a gyárak, az emberek többsége földönfutó lett. A faluközösségnek nem volt annyi földje, amiből a népes, átlagban tíz-tizenöt tagú családok eltarthatták volna magukat. Nagyon sokan — nem csak a csángók körében — az elvándorlás mellett döntöttek. Nagy kérdés volt az is, hogy mi legyen a temérdek gyermekkel? 1989-ig Moldvában nem volt jellemző, hogy a csángó gyerekek továbbtanultak volna. Ma már tudjuk, hogy a katolikus falvakban működő tanárok rendeletben kaptak utasítást arra, hogy a csángó gyermekek ne jussanak középiskolákba, felsőfokú intézményekbe. 1990-ben tehát megszűnt egy rendszer és kinyílt a világ. Munkalehetőség nem volt, sem a környéken, sem az országban, a szülők közül nagyon kevesen tudták finanszírozni gyermekeik oktatási költségeit. A moldvai magyar gyermekek számára ekkor teremtődött meg az a lehetőség, hogy Csíkszeredában, a József Attila Általános Iskolában anyanyelvükön tanulhatnak. A program két kulcsembere Györgydeák Lajos, egyházi oldalról, és Borbáth Erzsébet igazgatóasszony. A szüleim azt mondták, ha földet eszünk, akkor sem engednek el. Félték, és meg voltak félemlítve. Egy zárt világban éltünk, sok ember úgy élte le az életét, hogy aszfaltot sem látott. Természetesnek veszem, hogy a szüleim féltettek, és nem akartak elengedni. Tizenkét éves sem voltam. Nekem azonban minden vágyam az volt, hogy Csíkszeredában tanulhassak. Magyarfaluban is szerettem az iskolát, szerettem tanulni, és ki akartam bújni a paraszti világból.

A parasztgyermek három-négyéves korától fogva „be van fogva a járomba”, saját feladatai vannak. Akkor is éreztem és ma is tudom, hogy a paraszti élet csodálatos, csodákkal teli, de kegyetlenül nehéz is. Hajnali háromkor-négykor felébresztett édesanyám, hogy menjek kukoricaszárat vágni, vagy etessem meg a teheneket, hogy azután mehes-sen velük szántani, nyolckor már az iskolában voltam, a délelőtti nagyszünetben hazaszaladtam megetetni és megitatni az állatokat, gondozni a kisöcséimet, estére előkészítettem a vacsorát, megágyaztam hét embernek, és végül leültem az ágy szélére, magam elé húztam egy sám-

lit és megírtam, illetve megtanultam másnapra a leckét. Így telt egy nap. Ekkor tanultam meg azt, hogy az emberben felfoghatatlanul sok erő van, és a munkát szerető ember nagyon sok dologra képes.

Végül a szülei kimondták az ígent...

Egész nyáron sírtam, fenyegetőztem, hogy nagy baj lesz, ha nem engednek el. Nem tudom, miért változtatták meg a döntésüket. Indulásom napján édesapám elment otthonról, állítólag gombászni. Édesanyám pedig a bátyám katonaládájába tette a ruháimat, egy zsebkendőbe kis pénzt kötözött, felébresztett és azt mondta, siessek! De tudjam meg, nincs visszaút! Akármi lesz is velem, Istent soha ne felejtsem el! Siessek, talán még elérem a buszt! Ennyit mondtott. Rohantam a buszhoz, felpattantam, és elindultunk...

Mélyről indult, mint oly sokan a magyar költészetben. Él-e önből az Ady Endre-i dacos akarás, eljutni az értől az óceánig? Átmenet előtt című versében írja: „Adyék magasra tették a kenyeret / én ostyából élttem eleget / már ószülők / a kezdet poklában feledtek / közül elsőként üdvözülők.”

Elöttem nincs ilyesféle perspektíva. Nem úgy élem meg az életemet, hogy egy lehetőségekben szegény világból egy lehetőségekben gazdag világba jutottam, ahol a csúcsra szeretnék törni. Nem. Az életben azt szeretném, ha úgy élnék, úgy élhetnék, hogy nem ártok embertársaimnak. A költészetben pedig azt szeretném „elérni”, hogy csak azt a valamit írjam le, és úgy írjam le, ahogyan az bennem megjelenik, megmutatja magát. Ez az egyetlen dolog, tehát az eredetiség közvetítése az egyetlen dolog, amire figyelek. Történhet bármi, ezt az utat fogom járni. Egy pillanatig sem tagadom, hogy nagy örömet jelent, ha az olvasó azt mondja, megérintették a verseim, hiszen az igazi öröm az, ha az ember megoszt valamit másokkal. Ez azonban már nem az én érdemem. Egy „célba ért”, sikerült vers esetén én nem boldogságot és elégedettséget érzek, hanem fejet hajtok Isten előtt. A nem sikerült versért éppúgy hálát tudok adni, hiszen azok a pillanatok, órák, amelyeket a versírással töltök, egy másik világban eltöltött órák. Nem minden versírás végződik verssel, és ez éppúgy a csoda része. Igen. Az ember ír. A költő az Isten.

Az ön költői, írói munkásságában teljesen nyilvánvaló a transzcendencia élő valósága, de ez mint ha inkább félelemmel töltené el, s nem megnyugvással. Őrizetlen című versében például azt írja: „...zsebiünkben feszület, / Kezemben fegyver / Életem őrizetlen”. Nem igazán hisz a gondviselő Istenben?

Ez nagyon érdekes, mert számomra egyértelmű, hogy az ember egész életét áthatja az isteni gondviselés. Ha van ember a világon, aki tagadja a gondviselést, vessen egy pillantást az életemre, és meggyőződhet ennek igazságáról. Az ön által említett félelmet a moldvai vallásosságából hoztam. A moldvai csángók hite mély, számukra Isten létezése nem kérdés. Ez az istenhit azonban — tapasztalataim szerint — valójában istenfélelmet jelent. Az emberek gyanakodva és értetlenül fogadják az istenfélelem szót, pedig ez pozitív tartalmú. Létezik isteni gondviselés, de az ember feladatát Isten nem végzi el. Nem dőlhetünk hátra, soha nem lehetünk biztosak abban, hogy a Jóisten nap mint nap megveregeti a vállunkat. Ismerem a keresztény elvtant és világképet, és igyekszem is aszerint élni. De soha nem vagyok elégedett azzal, ahogyan ezt az igyekezetet „teljesítem”. Játékból sem tudom elképzelni, hogy a Jóisten bármikor is elégedett lenne velem. Nem tudom, hogy ez miért van így, de a verseimben megmutatkozó, ön által említett félelem egy olyan ember félelme, aki nagyon meg akar felelni Istennek,

s ezért szorong, sohasem nyugodt, akkor is, ha tudom, hogy Isten nem az érdemeink szerint szeret, akkor is, ha tudom, hogy tetszik, nem tetszik, hisszük, nem hisszük, Isten minden körülmény között szereti az embert. A létezés és a halál ténye is Isten szeretetének a jele. Bízom az irgalmas Istenben, tudom, hogy Isten nem tökéletességet vár tőlünk, hanem tiszta szeretetet. De félek, és amíg élek, félni fogok. Hit nélkül egy pillanatig sem tudnék élni, de a hit számomra nem kényelem. Nem egyszerű az az élet, amelyik az állandó mérlegelésre, a lelkiismeret állandó vizsgálatára rendezkedik be. Különösen nehéz ez a mai világban, ahol a kereszténység mércéje egy mérce lett a többi mérce között — mondják. Egymástól különböző, olykor egymással ellentétes elvekkel rendelkező emberek között élünk. Édesanyám olyat ütött a kezemre, hogy beleszikkadt a szemem, amikor a másik gyerekekre vagy a testvéreimre mutogattam, mondván: ő volt az, ő követte el a rosszat, nem én. Odahaza mindenki magában kereste és látta a hibát, nem mutogatott a másokra. Hol vagyunk mi ettől a magatartástól? Mindig a másik a hibás, sohasem én. Úgy érvényesülünk, hogy elnyomjuk egymást. Az egyik ember farkasa a másik embernek. Ez az, amivel mi emberek dicsekedhetünk. Mégis mitől lehetünk nyugodtak?

Külön című versében például azt írja, „kimerik ránk a Jób-sorsot”. Lehetséges, hogy Isten időről időre az ördög kezébe ad minket, mintegy próbaképpen, hogy megnyire erős a hitünk?

Nem tudok gondolkodni Isten „fejével”. De nem vagyok biztos abban, hogy a Jóisten méri ki ránk a Jób-sorsot. Az ember sokszor megtapasztalja a gonosz működését a világban. De lehetséges, hogy nem mindig a gonosz rombol. Rengeteg boldogtalan ember él a földön, aki a boldogságot ebben a világban keresi, és itt akarja megtalálni. A boldogtalanság nagyon-nagyon sok kárt okoz a világban, ezt a mindennapi életemben is tapasztalom nap mint nap. Ám tudnunk kell azt is, hogy azokat a nehézségeket, amelyeket mások okoznak nekünk, a Jóisten a javunkra tudja fordítani, hiszen a világ történelméből jól látható: a világ egyetlen ura Isten. Isten az ártó ember fölött is úr.

A gondok legfőbb eredője, hogy távol vagyunk az Istentől.

Igen. Az emberek többsége számára az Isten, a szeretet, a felebarát stb. semmit nem mond, teljesen közömbösen viszonyulnak ezekhez a dolgokhoz, vagy megmosolyogják. Én egy „istenes” világban nőttem fel, ahol Isten, a maga láthatatlanságában a legbiztosabb evidencia volt. Amikor Magyarországra kerültem, nem tudtam magamhoz térni a döbbenettől, látván, hogy — mások számára — van élet Istene kívül. Nem könnyű egy megosztott világban élni, nem könnyű megteremteni magunkban és magunk körül azt a harmóniát, amely élhetővé teszi egyszeri életünket. Annak ellenére, hogy ezen a téren nekünk is van felelősségünk, azt gondolom, ez már Isten kompetenciája. Lehet, hogy azok vannak a legtávolabb Istentől, akik a „legelső helyeket” foglalják el.

A moldvai magyar csángók mélyen hívő katolikusok. Az ön

Egy tanult, racionális gondolkodású embernek furcsa és ellentmondásokat hordozó világképnek tűnik. Egy paraszti kultúrában azonban ez másképp nem is lehetséges. A moldvai magyarok esetében ez

*Szeretföld című kisregényéből, s az ön által összeállított Johófiú Jankó című magyarfalusi csángó népmesékből viszont egyértelműen kiderül, hogy ez a világ tele van varázslattal, halottlátókhoz, jövendőklöz jár-nak, rontást kérnek a másokra, átkot mondanak, csupa olyan dolgot tesznek, amit a katolikus egyház tilt. Hogyan élnek meg ezt az el-
lentmondást?*

rendkívül összetett jelenség. Alapvetően egy szinkretista világképről van szó, amelynek két összetevője van, a keresztény és a kereszténységen kívüli vagy a kereszténység által meghaladottá vált hagyomány. Egyháztörténeti oka van annak, hogy ez a sajátos világkép Moldvában ennyire meghatározó lett. 1884-ig Moldva missziós terület volt, ami azt jelenti, hogy a térségben átlagosan tíz-húsz-harminc misszionárius működött, és csak nagyon kevés településen volt állandó jelleggel pap, akihez több település, filia tartozott. A misszionáriusok többsége olasz, lengyel, dalmát és német volt, magyar papokról ritkán és elvétve értesültünk. A misszionáriusok átlagban tíz évig működtek Moldvában, a bennszülöttek nyelvét nem tanulták meg, a szertartásokat latinul tartották. A misszionáriusok többségének a munkáját a helyi kántor segítette, aki a hívek számára megtanította a katekizmust és az egyházi énekeket, természetesen magyar nyelven. A kántor nem rendelkezett teológiai képzettséggel, műveltséggel. A püspökség megalakulásáig (1884) a moldvai csángók minimális szintű vallási nevelésben, oktatásban részesültek. Teljesen esetleges volt, hogy mi és milyen formában jutott el hozzájuk. Egyedül a Jóisten tudná már csak elárulni, hogy ilyen körülmények között a 19. század végét megelőző évszázadokban hogyan maradhatott meg a katolikus egyház, és hogyan őrizhették meg katolikus vallásukat a magyarok. A papok latin nyelven gyóntattak, a híveknek igennel vagy nemmel kellett válaszolniuk a pap kérdéseire, akinek a szavát nem értették. Elképesztő, mai szemmel nézve érthetetlen rendszer működött, hosszú évszázadokon át. Amikor 1884-ben megalakult a jászvásári egyházmegye és püspökség, a vezetőknek dönteniük kellett az egyházmegye hivatalos nyelvének kérdésében is, s a korabeli politikai viszonyok között nem volt kétséges, hogy az egyház nyelve az állam nyelve, azaz román lesz. Csakhogy a moldvai katolikusok többsége ebben az időszakban nem tudott románul, és ezt a helyzetet a II. világháború utáni állami intézkedések változtatták meg. Megalakulása óta a helyi egyház roppant erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy hívei körében felszámolja a vallási műveletlenséget, de a nyelvi problémák miatt a tanítás, a dogma nem, vagy nem az elvárásoknak megfelelően épült be a közösség világképébe. Következett a szocializmus időszaka, amikor „takaréklángon” működhetett ugyan az egyház, de e körülmények között a modern katolicizmus kiépítésére, megvalósítására nem volt esély. A kérdés, tudniillik a szinkretizmus másik magyarázata a paraszti mentalitásban rejlik. A parasztember számára a hit nem tudás, hanem megélés, élet, életforma. A parasztembernek teljesen mindegy, hogy a Szentháromságot hogyan kell értelmezni. Hitelesnek tartja azt, aki ezt a tanítás közvetíti feléje, a tanításhoz pedig hittel viszonyul. Ha a tanítást közvetítő egyház vagy egyházi személy nem hiteles, ha a tanítás hamis, a parasztember felemeli két kezét, és azt mondja: ez az ő vétke, majd elszámol Isten előtt. A bíraskodást meghagyják Istennek. A jó vagy rossz szolgák nem veszik el a kedvüket az Istentől. Ellenkezőleg. A fent említett nyelvi és egyéb körülmények alapján tehát ne cso-

dálkozzunk azon, hogy a népi hiedelmek jelentős mértékben átítatják a csángók hitét. Amit valaha babonának mondtak, arról nem egy ízben bebizonyosodott, hogy személyes tapasztalaton alapuló ismeret — amit degradáltunk ugyan, de csupáncsak azért, mert különbözik a legitím, akadémiai tudástól —, ami az írástudatlan, a természettel együtt élő emberek világ- és emberismeretét tükrözi. Tiszteletreméltó és semmi mással nem pótolható ez a tudás, amit az egyházi és oktatási intézmény hiánya, vagy azok nem hatékony működése hozott létre.

Egyébként gyakori tapasztalat, hogy az áldás, vagy éppen ellenkezőleg, az átok is gyakran fejt ki pozitív, illetve negatív hatását a mindennapokban. A Biblia több helyen ír angyalokról, illetve démonokról. Az egyház pedig a létező legnagyobb csodából, Jézus feltámadásából született.

Igen, a kétezer éves intézmény, az egyház, kézzel nem fogható, ésszel fel nem mérhető dologból, misztériumból született, amit csak hittel fogadhatunk el, foghatunk fel. Valamikor a népi kultúrában a kísértethit nagyon erős volt. Minden életszakasznak, napszaknak, térnek megvolt a maga kísértője. A világot benépesítették a kísértők, akik azonban nem olyan értelemben létező és tevékenykedő lények voltak, ahogyan azt egy-egy kerettörténetben elbeszélik, mi pedig elolvassuk. A parasztember történetekben gondolkodik. Az elbeszélte történetek olyan megmagyarázhatatlan, a saját tapasztalati világában szokatlanok, természetfelettinek tűnő eseményekről szólnak, amelyeket nem elvont fogalmakkal manipulált ismeretelméleti eszmefuttatások keretében, hanem történetek, történések révén beszélnek el. Az egyház az ördöggel kapcsolatos tanításaival elérte azt, hogy a kísértetlények fokozatosan beolvadtak az ördög személyébe, így ma az erkölcsöt sértő, a másik embernek szenvedést okozó cselekedetet, a váratlan betegséget, a tragédiát stb. gyakran az ördög hatékony működésével magyarázzák. E mögött azonban két dolog rejlik. Az egyik a másik ember tisztelete, az tudniillik, hogy a másik embert nem tartják végzetesen rossznak, tehát Isten teremtménye nem követhet el akkora gonoszságot — a gonosz hatása nélkül. A másik dolog pedig az, hogy akivel a baj megesett, maga is bűnös emberként tekint önmagára, aki bűnös állapotban a gonosz hatása alatt van.

Az, hogy verseiben sokszor megjelenik a félelem, magyarázható azáltal, hogy költőként is beleéli magát a népe lelki világába, s nem csupán a saját, hanem az ő érzéseiket is kifejezi?

A kívülálló számára valóban nehezen érthető, hogy a felfoghatatlan istenfélelem hogyan fér össze az ugyancsak felfoghatatlanul mély istenhittel. Hogy függ össze a kettő? Sokat kell még kutatnom, hogy erre a kérdésre érdemi választ tudjak adni. Eddigi vizsgálódásaim alapján azt tudom mondani, hogy a moldvai magyarok „félnek” és hisznek a nagyon szigorú, nemtetszését azonnal kifejező büntető Istentől, illetve Istenben. Ennek a magatartásnak nagyon sok oka lehet. Az egyik az, hogy a földműves ember teljesen ki van szolgáltatva a természet erőinek, melyek bizonyos fokig kiismerhetőek és befolyásolhatók, bizonyos értelemben viszont kiismerhetetlenek. A parasztember soha nem nyugodt. Amikor tavasszal elveti a magot, izgul, hogy vajon kikel-e, nyáron amiatt nyugtalanodik, hogy lesz-e napsütés és lesz-e elegendő eső, ősszel, hogy vajon be tudja-e időben takarítani a termést, télen bőtősen él, hogy az élelem eltartsa a következő szüretig. A parasztember rengeteget dolgozik, és azt is tudja, hogy Isten áldása nélkül ve-

rejtékes munkája nem hoz termést. Ezért érzi úgy, hogy kiszolgáltatott, s Istenre mint teljhatalmú Úrra tekint, akinek a gondviselésén múlik az ő maradása. A másik ok pedig az, hogy az egyház elsősorban ezt a büntető, bosszúálló Istent közvetítette felénk. Ezt a népet folyamatosan dorgálták, fenyegették, azonnal kiátkoztak mindenkit, aki megszegte az egyház parancsait, aki kicsit is eltért a hivatalos irányvonalától. Át-hághatatlan hierarchikus viszonyok uralkodtak és uralkodnak ma is abban a világban. A moldvai magyar ember a papon, az egyházon keresztül fordul Istenhez. Az egyháznak sok köze van ahhoz, hogy az Istentől való rettegés ilyen erős Moldvában. Senki ne gondolja azt, hogy a moldvai magyarok Isten „rabjai”. Nem. Pontosan tudják, hogy mi a különbség Isten és az egyház között, tudják, hogy mikor és mit vétek, hogyan kell emberként élni a világban. A szigorú Istent pedig legfőbb, sőt egyetlen jötevőjüknek tartják.

Ami viszont feltűnő a csángók hiedelemvilágában, hogy miközben a rossz mindenkori létezését szomorú realitásként fogadják el, az irgalom, a szeretet Istene, vagyis Jézus Krisztus sokkal ritkábban jelenik meg.

Ami bennem abból a világból megvan, az megvan, tudatában vagyok, de nem tudatosan élem meg. Megtettem egy másik utat is, amit a közösségem nem tett meg, de vallás dolgában ma is közéjük tartozom, és nem azok közé, akik számára a hit Isten szeretetében való úszkálás. Ez tőlem idegen, de tudom, hogy ez is része a hitünknek, a kereszténységnek. Az én hitemet Jézus élete és szenvedése határozza meg. Nem azt mondom, hogy keresztre akarom szegeztetni magam. Ezt Jézus megtette helyettünk, de a hit számomra sokkal inkább a kereszt méltó hordozását jelenti, és nem egy ekzisztikus, boldog állapotot. A félelmekkel teli hit, a hit éberségéért és az isteni kegyelemért állandóan sóvárgó élet számomra nem egy nyomasztó teher, hanem az egyetlen lehetséges út, amin járnom kell. Igaz, hogy a játék, a játékoság hiányzik az életemből, de az istenkapcsolatban nincs is helye a játéknak. Isten létének a gondolata szent rettegéssel tölti el az embert, még gondolatban sem tudom eljátszani, hogy haver módjára elcsevegek Istennel. Igaz, verseimben perlekedek Vele. De igazán nem tehetek arról, hogy az életben vannak kérdések, amelyekre csak Ő tud válaszolni.

Jézus Krisztusra sem tud úgy tekinteni, mint egy barátira?

De igen. Jézus Krisztus is fölöttem áll, de megtestesülésében embertársammá is vált, s mindent elmondott arról, hogyan kell élni az életünket úgy, hogy az mások gazdagítására és a saját javunkra szolgáljon.

Szeretföld című kisregényében mondja az egyik szereplő, hogy a „a háború ott zsarnokosodik mélyen a szívekben, a tudatban”. Lehet, hogy azért van az a sok ellenségeske-

Az alapproblémát abban látom, hogy az ember — akinek nagysága előtt én is fejet hajtok — mérhetetlen gögijében leválni igyekszik Istenről, saját — Istentől kapott — képességeiben és tudásában bízva köszöni, nem kér a parancsolgató, számonkérő Istenből. Világunkban ez ma uralkodó ideológia, az ember csak ebben a földi világban képes gondolkodni, itt akar boldog lenni. Ha a személyes érdekei úgy kívánják, mindenkin átlép, ha szükséges, erőszakot alkalmaz a másik ember ellen. Ez kicsiben minden emberben benne van, mert

dés a világban, mert Jézus csak a szavainkban él, és nem a szívünkben?

mind ebben a világban élünk, mind hordozzuk az anyag romlandó és múlandó tulajdonságait. A legtöbben nem ismerik fel, hogy a Jóisten mindenkibe beleoltott egy piciny részt Önmagából, ami az ember életét egy természetfeletti perspektívával bővíti ki, ami az embert a halhatatlanság elérésére kellene hogy serkentse. Az embert azonban ez kevéssé izgatja, Isten helyére „fáj a foga”. Ezért okozunk egymásnak szenvedést, ezért van háború, ezért félünk a haláltól, ezért vagyunk boldogtalanok.

Őn drámát készülni Petrás Incze János minorita papról, aki a 19. században misszionáriusi munkát végzett a moldvai csángók körében, s vértanúhalált halt, 1886-ben meggyilkolták, a gyilkos — vagy gyilkosok — kilétére máig sem derült fény. Mi az, ami megragadta a minorita misszionárius személyiségében?

Petrás Incze János rendkívüli ember volt. Őt tartjuk az első csángó magyar értelmiséginek, de voltaképpen ő volt az első népdalgyűjtő is. Élete és a 19. századi moldvai magyarok élete egy, külön-külön egyikről sem igen tudunk beszélni. Életáldozata is túlmutat önmagán. Halálában kicsit a moldvai magyarok, egészen pontosan a moldvai magyar vallási élet is „meghalt”. Megszűnt a magyar ima, a magyar szentének és a magyar érzés. Felépült a román nyelvű katolicizmus, megszületett a román katolikus ima, a román katolikus ének, a sehová nem tartozás tudata. Ami természetesen nem kevésbé szép, nem kevésbé jó, de... Az a méltóság, ami a moldvai magyarokat jellemezte a 19. században, Petrással együtt kimúlt a világból. A moldvai uralkodók körében elterjedt mondás volt, hogy „egy magyar tíz moldován”, vagy „egy katolikus tíz moldován”, nagy szükség volt Moldvában a magyarokra. A tartomány büszkélkedett a magyarsággal, a magyarok büszkén vállalták identitásukat, félelem nélkül és kitartóan követelték a magyar papot, a magyar iskolát. Petrás Incze János a Magyar Tudományos Akadémiával levelezett, a pesti lapokban megjelent tudósításai (népdalok, mondák, nyelvjárási szövegek, történeti adatok stb.) olyan források és bizonyítékok, amelyek elengedhetetlenek a moldvai magyarság történetének és identitásának ismeretéhez és megértéséhez.

Mindezek tükrében hogyan látja a moldvai csángó magyarok jövőjét?

Ha Istennek terve van ezzel a népcsoporttal, akkor nem kell félünk a jövőtől. A kedvezőtlen folyamatok nem visszafordíthatatlanok. Hála Istennek voltak és ma is vannak néprajzkutatók, gyűjtők, akik sok mindent rögzítettek és rögzítenek a kimúlásra, átalakulásra ítélt népi kultúrából, ami bármikor visszatanulható, „újrahasznosítható”. Talán eljön az idő, amikor a moldvai magyarok felismerik, hogy nem lesznek kevesebbek attól, ha vállalják a saját kultúrájukat, és hogy éppen ezzel gazdagíthatják a többség vagy a ma irányadó kultúrákat. Egy biztos, a moldvai csángók soha nem fognak éhen halni, értenek a földműveléshez és az állattartáshoz, fonni, szőni, kötni tudnak, és nem ragaszkodnak az élethez, nem akarnak örökké élni, inkább továbbadják az életet utódaiknak. Önmaguk gazdái, s ez hatalmas dolog. És végül van Istenük. Az életfeltételek tehát adottak. A jelenlegi bizonytalan és kilátástalan körülmények között nehéz jóslatokba bocsátkozni. Úgy érzem, Istennél van a labda.

Kultúra(ka)t teremtő „zarándok”-hit

BERECZKI SILVIA

1971-ben született. A szent-ignáci lelkeségű Segítő Nővérek Kongregációjának tagja. Fizikát, teológiát és újságírást tanult Kolozsváron. Doktori fokozatot ugyanott, a Babes-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Karán szerzett. Jelenleg Marosvásárhelyen él.

Miért jó? Mire használ? Mi újat hoz? Mit változtatna az életemen, ha megvásárolnám? — a bevásárlóközpontok kínálat-áradatában gyakran méricskélünk ily módon egy-egy ismeretlen, szokatlan terméket... Vagy ünnepek táján: kinek ajándékozhatnám, ki örülne ilyesminek? De nemcsak a bevásárlóközpontokban hangzanak el ilyen kérdések, ez a szemlélet áthatja életünk majd minden területét: akkor érdemes valaminek figyelmet szentelni, ha hasznos, vagy legalábbis kellemes, vagy divatos, vagy... És a hit, a mi hitünk? Kinek használ? Kiállja az ajánlatok-kínálatok piacának versenyét? Avagy: Miért jó kereszténynek lenni?

A hitet nem vásárolhatjuk meg, és nem is „szerezhetjük be”, sőt tovább sem ajándékozható, csak ajándékba kapható. De mit kezd(jen) vele az, aki megkapta? Aki pedig még nem részesült belőle, annak érdemes-e vágyakoznia rá? Ateista környezetben élők nem egyszer hallanak olyan kritikákat, mint: a hit mankó azok számára, akik egyébként nem lennének képesek járni az élet útját. Nem mankó, de *vándorbot* — mondhatjuk a kommunizmus idején titokban pappá szentelt cseh gondolkodóval, Tomáš Halíkkal.¹

A vándorlás és zarándoklás hasonlatként és konkrét cselekvésként egyaránt beírta magát az emberi kultúrába, kereszténységen innen és túl. A „csak vándorok vagyunk itt, a Földön” gondolattól a vezeklésen át egészen a II. Vatikáni zsinat által hangsúlyozott „Isten zarándok népe” fogalomig számos módon megjelent a zarándok képe a hitben és a kultúrában, és figyelemre méltó virágzásnak örvend korunkban. Hívők és magukat nem hívőnek nevezők, nők és férfiak, ifjak és idősek, egyszerű emberek és magasan képzettek róják a világ sokféle zarándokútját — „minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből” (Jel 7,9). Vallomásuk szerint — bármilyen okból kerekedtek is fel — vándorlásuk életútjuk leképzése, amint azt Hape Kerkeling, német tv-sztár és komikus is vallja az El Caminón (a Szent Jakab-zarándokúton) született útinaplójában, amely 2006-ban Németország legnagyobb sikerű könyve volt, 2 milliós példányszámmal: „Zarándokutam életutam parabolájaként értelmezhető”.²

Nem véletlenül beszélünk itt zarándokltról és egyszerű vándorbotról. Persze, gondolhatnánk a sportüzletekben kapható nordic

¹Lásd Tomáš Halík: *Geduld mit Gott. Die Geschichte von Zachäus heute*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2011, 67.

²Hape Kerkeling: *Ich bin dann mal weg. Meine Reise auf dem Jakobsweg*. Piper, München – Zürich, 2006, 342.

walking botokra vagy túra-botokra, hiszen az élet élhető könnyű sportként vagy teljesítménytúraként is, de az nem a hit útja. Itt azonban arról a botról van szó, amelyre zárandoklatunk során és a pihenő közben is támaszkodhatunk, amivel irányt mutathatunk, amely ajándékozójára és az út zárandokjellegére emlékeztet, amely megkülönböztet más gyalogosoktól. A valósághoz azonban az is hozzátartozik, hogy ez a bot, bár legtöbbször segít, néha úgy tűnik, nehezíti az átjutást egy-egy helyen, olykor meg azt hisszük, egyszerűbb lenne nélküle, vagy pedig nem látjuk értelmét... A hit azonban több, mint segédeszköz az életúton, maga is folyamat, fejlődés, út, Henri de Lubac szavaival élve „személyes csatlakozás az élő Istenhez”.³

Amint a civilizáció — Hankiss Elemér szavaival élve — „nem merül ki a civilizált viselkedésben és a Pantheon vagy a firenzei Dóm szépségében” és „több, mint rokonsági alakzatok és a rituálék összessége, a platóni és kanti eszmék ragyogása, Hollywood színes örvénylése, percre pontosan járó vonatok suhanása és a háttérben felcsendülő Mozart-szonáta dallama”,⁴ úgy a hit útja sem merül ki bizonyos lépésekben, cselekedetekben, gesztusokban — ezek csupán töredékes kifejeződései annak, ami meghaladja őket: a személyes kapcsolat kalandja a Te-vel, Istennel. A hit segít kapcsolatba kerülni az ajándékozójával, azzal, aki valójában elkísér és vezet az úton, de sohasem válik birtokunkká, még akkor sem, ha már egyszer sajátunknak gondoltuk: ami a mi részünkről egyedül és újra meg újra felajánlható, az „a hely a hit ajándékának befogadására”.⁵

Másrészt, egy olyan társadalomban, amelyben világnézetek, ideológiák és marketingfogások versengenek egymással, amelyben a piac a dolgokba valós értéküknél nagyobb, egzisztenciálisabbat próbál belemagyarázni, receptet adva sokszor még fel sem ismert (olykor nem is létező?) kívánságainkra, amelyben az ígéretek és elvárások újra meg újra, mindig más irányba próbálják magukkal ragadni az embert, a kereszténységnek újra kultúrateremtővé kell válnia a mindennapok szintjén is. Bár nem valamiért, hanem Valakiért vagyunk keresztények, a hitünknek hatása kell hogy legyen — mutat rá a bestsellerré vált könyvében a domonkos rend korábbi előjárója, Timothy Radcliffe.⁶

Vessünk hát egy-egy pillantást a hit útjának különböző mozzanataira, figyelve, milyen kultúra teremtéséhez, erősítéséhez segítenek hozzá.

Az út alapja: a vágy

Útra kelésünk fogantatásunkkal kezdődik: azzal, hogy egy „háromságos, kapcsolat-gazdag Isten” nemcsak a semmiből, „ex nihilo”, de szeretetből, „ex amore”⁷ teremtett bennünket, nekünk akarva ajándékozni magát, és vágyából vágyat öntve a szívünkbe. Erre a „földön túli realitásra” visszhangzik „az ember lelke mélyén folytonosan ott éggő abszolút jó utáni kiolthatatlan vágy, mely a földi világban soha-

³Idézi François Varillon:

A hit öröme az élet öröme. Konferencia-beszédek a keresztény hit főbb kérdéseiről.

(Ford. Kaposiné Eckhardt Ilona.) Márton Áron Kiadó, Budapest, 1998, 256.

⁴Hankiss Elemér:

Az emberi kaland.

Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 9.

⁵Jean-François Noël:

L'écharde dans la chair.

Éloge de la sainteté

ordinaire. Desclée de

Brouwer, Paris, 2011, 52.

⁶Lásd Timothy Radcliffe:

Miért vagyok keresztény?

(Ford. Lukács József.)

Vigilia, Budapest, 2012, 8.

⁷Paul Zulehner

pasztorálteológus

kifejezései, lásd Paul

Zulehner: *Wider der*

Resignation in der Kirche.

Aufruf zu kritischer

Loyalität. Herder, Wien –

Freiburg – Basel,

1989, 90–91.

⁸Simone Weil: *Szeren-
csétlenség és istenszere-
tet.* (Ford. Bende József.)
Vigilia Kiadó, Budapest,
1998, 24.

⁹Jean-François Noël
kifejezése, lásd i. m. 110.

¹⁰Lásd Viktor E. Frankl:
A tudattalan Isten.
Pszichoterápia és vallás.
(Ford. Varga Judit,
Bircsák Anikó és Varga
Zsófia.) EuroAdvice,
Budapest, 2002, 107.

¹¹Fynn: *Halló, Mister God,
itt Anna beszél!* (Ford.
Bori Zsuzsa.) Kairosz,
Budapest, 2008.

sem találhat kielégülést”.⁸ A szeretetből való teremtettségünk adja értékeességünk, egyediségünk alapját, az az „ontológiai meglepetés”⁹ pedig, amelyre való vágyakozásunk kifejeződései legprofánabb vágyaink is, és amit Monty Williams jezsuita az „Isten általi megtalálásunknak” és ugyanakkor „az élet teljességéhez való közelebb húzódás ajándékának” nevez, valódi identitásunk felfedezésének kiindulópontja.

Ezek a felismerések képezhetik a jóléti társadalom határain innen és túl a *jól lét kultúrájának* alapját, egy alapelégedettséget, amely abból a tudatból források, hogy a legmélyebb szinten rendben vannak a dolgok, és amely minden azon túli jónak ajándék-ráadásaként örül, teret adva a *hála kultúrájának*. Ha pedig az emberiséget nézzük ezzel a szemmel, akkor a tolerancián túl a *mások értékelésének kultúráját* is meghonosíthatjuk.

Ugyanakkor itt van az élet értelmének kiindulópontja is. Nem véletlen, hogy Viktor Frankl a vallást „a végső értelem akarásának beteljesítéseként”, Albert Einstein az élet értelmére vonatkozó kérdésre adott válaszként, Ludwig Wittgstein pedig az istenhitet az élet értelmének meglátásaként definiálta.¹⁰ Vagy ahogy a nyolc éves Anna fogalmaz Fynn elbeszélésében a szópiramisok kapcsán: „Az Isten szó hordozza az összes többi szónak súlyát és értelmét.”¹¹

Úton a Mesterrel

Ahhoz, hogy egész életünket Isten hordozza, elengedhetetlen részünkről az útra kelés, amely elszántságot és határozottságot követel, ugyanakkor hűséget, kreativitást, szabadságot. De ki az, aki mellé szegődünk? A mindenség Teremtője, aki azonban már korábban elkötelezte magát mellettünk, hiszen „meglátogatta és megváltotta az Ő népét” (Lk 1,68): csecsemőként közénk született, beletesült a világunkba, osztozva annak minden árnyalatában, de csapdáit kikerülve. Az ő születése és földi élete óta követői, vagy ahogy ő nevezte őket, barátai (Jn 15,15) számára nincs többé külön szent és profán világ: a kettő egyé válik, mert szervesen átjárja egymást. Teilhard de Chardin szerint „nem létezik profán dolog azok számára, akik megtanultak látni. Csak egy világ van, és az a természetfeletti. Az összes csipkebokor lángol, miután egyet lángolni látunk.”¹² A szent, azaz az Istennel közösségben élő ember pedig nem külsőségekben tűnik ki, hanem „az, aki másként látja és hallja azt, amit mindenki lát és hall”.¹³ Ez a másként, „Isten szemével való látás” pedig elvezet a test, lélek és szellem egységének mélyebb megélésére és a világ igenlésére. Utóbbi nem visszásságainak dicséretéből vagy naivitásból ered, hanem — Carlo Maria Martini nemrég elhunyt bíborost idézve — abban „a bibliai optimizmusban gyökereszik, amely arra sürget, hogy a történelmet mint az Isten országa felé úton levést szemléljük”, hiszen Isten Fiában magához vonzza a világot,¹⁴ de — ne feledjük — a mi közreműködésünkkel. Itt tehát saját emberségünk, „az emberré válás” kultúrája kerül napirendre.

¹²Utalás Mózes és Isten találkozására az égő csipkebokornál: Kiv 3,2.
Idézi Richard Rohr:
Minden egybetartozik.
A kontemplatív ima
ajándéka. (Ford. Lisztes
Gábor.) Ursus Libris,
Budapest, 2006, 151–152.

¹³Jean-François Noël:
i. m. 13.

¹⁴Carlo Maria Martini:
Perspektiven für Kirche
und Welt. Ein Gespräch
mit dem Mailänder
Kardinal. Verlag Neue
Stadt, München – Zürich
– Wien, 1993, 9.

¹⁵Rahner kifejezése, lásd Karl Rahner: *Gebete des Lebens*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1984, 170–171.

¹⁶Madeleine Delbrêl. *La joie de croire*. Éditions du Seuil, Paris, 1995, 163–164.

¹⁷Tomáš Halík: i. m. 80.

Ha pedig ez a ráhangolódás a „minket, hétköznapiakat”¹⁵ szerető és Jézus Krisztusban közénk jött Istenre megtörténik, akkor már nem is elsősorban a róla való beszéd a legsürgősebb, hanem csupán a jelenlét és a belső egységből fakadó profán cselekvés, hiszen „a nap minden perce, amelyet éberem töltünk, mindegy, hogy hol és mindegy, hogy minek az elvégzésével, lehetővé teszi Krisztusnak, hogy bennünk az emberek között éljen”.¹⁶

A „vándor Isten” az önmagát Emberfiának nevező Jézusban mutatkozott meg számunkra, aki azt mondta magáról, hogy „nincs hová lehajtania a fejét” (Mt 8,20). Ő folyamatosan továbbvezet minket onnan, „ahová le szeretnénk fészkelni és őt is bezárni”.¹⁷ Nem önkényességből vagy a minket kényelmünkötől való megfosztás vágyából teszi ezt, hanem hogy új tájakat fedeztessen fel velünk, fejlődésre, kiteljesedésre segítsen minket, és különösen, hogy ébren tartsa bennünk a nyitottságot az egyedül állandóra. A wellness-kínálatok világában a *zarándok-kultúrára* való meghívásként értelmezhető ez.

Mire tanít „vándorlás” közben ez a Mester? Kimeríthetetlenül sok mindenre, de ezek közül ragadjunk ki most csupán két különösen aktuálisat: Jézus nyilvános működésében megfigyelhető a különleges érdeklődés a peremre szorultak, a (bármilyen értelemben) szegények, bűnösök, „az élet terhét” hordozók iránt. Mai világunkban ez nemcsak a „szolidaritás kultúrájának” művelését jelenti, hanem — amint a vallás nélküliek körében tevékenykedő Halík hangsúlyozza — az odafordulást a „hívők közösségének peremén lévőkhöz”, azokhoz, akik „a vallási biztonság és az ateizmus közti szürke zónában élnek, a kértelkedők és keresők iránt”.¹⁸ Ehhez pedig óhatatlanul kapcsolódik a *figyelmesség kultúrája*, amely a „látogatóként” érkező Istentől tanulva, először is elfogulatlanul tekint a környezetére, elfogadva azt úgy, ahogy van, és belebocsátkozva: pásztoroknak és bölcseknek, latroknak és törvénytisztelőknak, az idegen hatalom tisztségviselőinek és a hithű zsidóknak, halászoknak és írástudóknak, szüzeknek és utcanőknek egyenlő, de nem egyforma esélyük van nála — ha nyitott a szívük, ha nem horgonyoztak le elméleteik, szabályaik, biztonságaik kikötőjében.

A figyelmesség tehát az *elfogadás kultúrájával* van szoros kapcsolatban, hiszen megváltoztatni is csak azt lehet, amit elfogadtunk. Jézus azonban nemcsak figyelmes és elfogadó, nemcsak felismeri az emberek helyzetét, hanem engedi azt is, hogy azok megérintsék a szívét és beleszóljanak életébe (gondoljunk csak az evangéliumokban leírt számos találkozás-történetre). Ebbe a magatartásba vontatja bele mindenkori tanítványait. Aki pedig így van jelen, az talán kevésbé hatékonyan működik, de annál teljesebben él: létével az *elevenség kultúráját* hirdeti.

A válaszutak

Mennyire egyszerű, de ugyanakkor mennyire unalmas is lenne az élet, ha mindig csak egy ösvény létezne, ha minden egyértelműen jó

vagy rossz, szép vagy rusnya, bölcs vagy balga lenne. A modern világ ettől a monotóniától, fehér-fekete képtől jócskán „megóv”, mi több: sokféle kínálata, harsogó-behízelt reklámadata, opció-kavalkádja, a minden és mindenki ki- és felcserélhetősége, az egymásnak ellentmondó, „abszolút” igazságok és a nihilizmus közti vergődés közepette úgy tűnik, gyakran hiányzanak az irányok és a viszonyítási pontok. A kereszténység, bár manapság sokak szemében többnyire elcsépelet normák és olykor kitekert értékek képviselője, tiszta formájában azzal a Személlyel ismertet meg, afelé segít, aki nemcsak Útként, Igazságként és Életként mutatkozott be az emberiségnek, hanem aki ma is — ha láthatatlanul és olykor nehezen felismerhetően is — felkínálja azt, hogy elkísér útjainkon, aki szabadságot ajánl, és soha nem kész útleírást, de újra meg újra iránytűt ad.

¹⁹Barbara Hallesleben: „Jesus Christus ist derselbe gestern, heute und in Ewigkeit” (Hebr 13,8). *Christologische Kriterien der Unterscheidung zwischen „Trends” und „Zeichen der Zeit”*. In Walter Krieger – Balthasar Krieger – Balthasar Krieger (szerk.): *Jesus Christus und der Zeitgeist*. Lahn Verlag, Kevelaer, 2005, 84–98.

A folytonos választásra és kiválasztásra való ösztönzés vagy a nyájszellem sugallása helyett egy olyan belső szabadság gyakorlására hív meg, amely a plázákban éppoly lehetséges, mint a börtön mélyén. Utóbbit számos elkötelezett világi keresztény, szerzetes és pap példájával tanúsította a náci koncentrációs táborokban, illetve a kommunista börtönökben. A szabadság alternatívájaként *a szabadság kultúrája?* „A trend névtelenné tesz és konformitásra buzdít, Jézus Krisztus azonban nevünkön szólít és szabaddá akar tenni” — mondja Barbara Hallesleben svájci teológusnő.¹⁹

²⁰Pilinszky János: *Szög és olaj*. Vigilia Kiadó, Budapest, 1982, 250.

Ez a szabadság azonban nem akciós áru: bölcsességet, intenzív külső-belső figyelmet, az egy értékes miatt a sokról való lemondás készségét, bátorságot, elköteleződést kíván — és emberi korlátaink alázatos elfogadását. Hiszen egyrészt az evangéliumi kereszténység „radikális döntés, végletek egyensúlya, nagy örömhír és kereszt, de semmiképp sem középutas megoldás” (Pilinszky),²⁰ ugyanakkor viszont sohasem meríthető ki. „Elég a vágy utáni vágy — írja a lelki mesterek nyomán James Martin amerikai jezsuita. — Elég akarni a szabadságot. Isten gondoskodik majd a többiről.”²¹ Az itt említettek szegletkövei talán *a megkülönböztetés és elköteleződés kultúrájának*.

²¹James Martin: *The Jesuit Guide to (almost) Everything. A Spirituality for Real Life*. HarperOne, New Your, 2012, 397.

Az út nehéz szakaszai

„Ez az út kemény és csodálatos. Kihívás és meghívás. Tönkretesz és kiüresít. Teljesen. És újra felépít. Alaposan. Elveszi minden erődöt és háromszorosan visszaadja azt. Egyedül kell ezt járnod, egyébként nem árulja el titkait. (...) A Camino nem egy, hanem ezer út, de mindenkinek csak egy kérdést tesz fel: Ki vagy te?”²² Amit Hape Kerkeling az El Caminóról mond, alkalmazható az életen át tartó, hitben való zarándoklásra is. Egy-egy nehéz útszakasz olykor kíméletlen szembesülés önmagunkkal (és persze „útitársainkkal”), korlátainkkal, sebhelyeinkkel, belső sötétségeinkkel, hibáinkkal, bűneinkkel és azok emberi következményeivel is. Ezen a ponton el lehet menekülni, rezignáltan fel lehet adni az egészet, vagy pedig be lehet lépni *az irgalmasság kultúrájába*: nagylelkű megbocsátást (és nem el-nézést),

²²Hape Kerkeling: i. m. 343.

valamint türelmet tanulni környezetünkkel és önmagunkkal szemben. Ennek az irgalomnak igazi forrása azonban Isten, akinek átadhatóak életünk összetört edényének cserepei, és aki fénné tudja változtatni a sötétséget. Megragadó ábrázolása ennek Rembrandt *Tékozló fiú című képe*. Silvere Langnak a festményről készült filmjében (*Rembrandt et le fils prodigue*) a toprongyos, elcsigázott, kiábrándult fiú alakján át, aki az őt váró, szerető apja elé borulva arcát annak köntösébe rejtí és belé kapaszkodik, jelképesen az egész világ beáramlik az Atya oltalmazó ölelésébe. Jézus elsősorban „a betegekért” jött, nem az egészségekért, a bűnösökért, nem a magukat szentnek képzelőkért. Számára senki és semmi nem volt túl tisztátalan, hogy oda beléjjen: sem az istálló, sem a vámosok és utcalányok társasága, sem a leprás érintése, sem a kereszt botránya... Ezért — vallhatjuk Jean-François Noëllel —: „A klasszikus hiba azt hinni, hogy Isten a sekrestyéket preferálja a garázsokkal szemben. Mi számára fenntartjuk a súlyos helyzeteket, és azt hisszük, hogy jól tesszük, ha megtartjuk magunknak a többit. Ezzel azonban megcsonkítjuk magunkat.”²³ Ha viszont beengedjük őt életünk egészébe, akkor megtapasztalhatjuk azt, hogy „Isten szeretete fényében” új perspektívák tárulnak fel. „Amikor Isten felé fordulunk, anélkül, hogy sebzettségünkkel ellenkeznénk, megengedjük neki, hogy ezt a sebzettséget valami jobbá változtassa” — írja a neves lelki író Henri Nouwen.²⁴

A kihívások nemcsak szervesen hozzátartoznak az úthoz, hanem — ha pozitív módon viszonyulunk hozzájuk és jó alappal rendelkezünk — bizonyos értelemben jót is tesznek velünk. Matthias Horx jövőkutató szerint: „A boldogság tartós értelemben azt jelenti, hogy az emberek életkompetenciákat fejlesztenek ki magukban, amelyeket alkalmazni tudnak. Ehhez kiszámítható környezetre, és nem lottónyereségekre van szükség. (...) Akkor leszünk boldogok, embereként, országonként vagy nemzetekként, ha kihívásokat oldunk meg. Ha megalapozottan remélhetjük, hogy személyiségünkben tovább fejlődhetünk, valami újat fedezhetünk fel és felkerekedhetünk.”²⁵

Aki útra kel, arra váratlan fordulatok sokasága vár. Hape Kerkeling fogalmazásában: „A Teremtő feldob minket a levegőbe, hogy aztán meglepetésszerűen újra kifogjon. (...) Üzenete pedig így szól: Bízzál abban, aki feldob, szeret téged és teljesen váratlan módon a kifogód is lesz.”²⁶ Madeleine Delbrêl számára a kulcspont a Gondviselésbe és a véletlenbe vetett hit közti megkülönböztetés, amely egyszerre szolgáltatja korunk diagnózisának, de ugyanakkor esélyének alapját is. Életünk következetlenségeit, káros idegeskedéseit és passzivitásait egyaránt azzal magyarázza, hogy bár — mi, keresztények — a Gondviselésben hiszünk, úgy élünk, mintha a véletlenben hinnénk, ámbár „olyan energiákkal vagyunk feltöltve, amelyek világi mérőeszközökkel mérhetetlenek: a hittel, amely hegyeket mozdít el, a reménnyel, amely számára semmi sem lehetetlen, a szeretettel, amely lánggra lobbantja a Földet”.²⁷ Christian Hennecke német pasztorálteológus és gyakorló lelkipásztor „elkö-

²³Jean-François Noël:
i. m. 62.

²⁴Henri Nouwen:
Du schenkst mir Flügel.
Gedanken der Hoffnung.
Projektion J, Ulm,
2002, 30.

²⁵ Matthias Horx:
Glückskekse. Berliner
Zeitung (13.08.2010),
letöltve az internetről
2012. december 5-én:
<http://horx.com/FutureBlog/Glueckskekse.aspx>

²⁶Hape Kerkeling:
i. m. 345.

²⁷Madeleine Delbrêl:
i. m. 163–164.

²⁸Lásd Christian Hennecke: *Kirche, die über den Jordan geht*. Aschendorff Verlag, Münster, 2007, 8.

telezett éberségről beszél, amely Isten cselekvésével számol”,²⁸ így mer álmodni és teljes bevetéssel dolgozni, de el is meri engedni saját vízióit. A *bizalom kultúrája*, amely az Istenre való ráhagyatkozásból fakad, átjárja az emberi kapcsolatokat is, és megújítja a hétévközpontok „architektúráját”.

A zarándokszállók

A zarándokszállók olykor megbecsültebbek, mint a luxus lakosztályok. Egyszerűségükben, olykor kényelmetlenségükben is a vándor számára a biztonságot, a megpihenést jelentik. A hit zarándokútján őket is magunkban hordozzuk, nem a hátunkon, mint valami sátrat, hanem a szívünk mélyén. A globalizációval és a mai életritmussal együtt járó folytonos mozgás közepette, amely a nyitottság és bárhol való eligazodás esélye mellett sokak számára az elgyökértelenedés érzésével jár (a gyökértelen társadalom pedig elgyengült társadalom²⁹), az ember beleyökerezhet Istenbe, így sokféle útja és vándorlása közepette is egyfajta „stabilitas loci”-ra (helyhez-kötöttségre) találva, otthonát a szívében hordozva. Az „*otthonra találás kultúrájának*” építésében segítenek a külső megállások, fellélegzések, tudatos Isten fele fordulások. Hogy erre sokan vágyakoznak, azt mutatja a különféle meditációk népszerűsége; a keresztény ember azonban szemlélődése mélyén — valamikor, váratlanul — egyszer csak egy személyel találkozik: az örök és mindig köztünk maradó „Te”-vel. És minden kapcsolatban ott rejlik az ápolására való vágy. „Hiszek, mert imádkozom” — mondta egyszer Karl Rahner természetudósoknak egy kötetlen beszélgetésben.

A halál-sötét völgyek fénye

„Mint közös anyaga a művészeteknek, a tudománynak és mindenféle munkának, a szükségszerűség fogalma az a kapu, amelyen át a kereszténység behatolhat a profán életbe, s azt részről-részre átjárhatja — írja Simone Weil. — Hiszen a Kereszt maga a szükségszerűség, amely kapcsolatba kerül önmagunk legmagasabb és legmélyebb részével: a testi érzékeléssel a fizikai fájdalom révén, a természetfeletti szeretettel pedig Isten jelenléte által. Következésképpen ez magában foglal mindenféle kapcsolatot, ami lényünk közbenső részeinek a szükségszerűséggel csak lehet.”³⁰ A szenvedés a keresztény ember számára is feloldhatatlan titok marad, így a mindent automataként megoldó „isten-karikatúrával”³¹ való leszámoláshoz vezet, és ezáltal hozzásegíthet Istennek mint misztériumnak az elfogadásához. Isten, aki nem leli kedvét az ember szenvedésében, de meg sem szünteti azt, elkíséri őt a halál-sötét völgybe is (vö. Zsolt 23,4), és a halálon (halálokon) át vezeti őt az élet teljességére. Az így megélt apróbb-nagyobb halálok „*az elengedés kultúrájába*” vezetnek be, valljuk meg — olykor nem kis „tandíj” — elle-

²⁹Manfred Prisching: *Die psychosoziale Lage in Europa*. In Helmut Renöckl – Piotr Morciniec – Alfred Rammer (szerk.): *Umbrüche gestalten. Soziale Herausforderung in neuem Europa*. Echter Verlag, Wien – Würzburg, 2008, 42–43.

³⁰Simone Weil: i. m. 38–39.

³¹François Varillon kifejezése, lásd i. m. 247.

³²Søren Kierkegaard: *Traité du désespoir*. Gallimard, Paris, 1949, 52.

³³Lásd Norbert Lohfink: *Álmok az egyházzól. Beszéddek a szokványos gondolkodás ellen*. (Ford.

Kocsi György.) Agapé,
Szeged, 2004, 183.

³⁴Oosterhuis kifejezései,
lásd Huub Oosterhuis:
*Menschen vor Tag und
Tau. Wege der Nachfolge.*
Herder, Freiburg – Basel
– Wien, 1978, 170.

³⁵A Francia Püspöki Kar:
*A hit hirdetése a mai
társadalomban. Levél a
francia katolikusokhoz.*
(Ford. Odobina László,
Pozsgai Nóra.) Vigilia
Kiadó, Budapest,
1998, 102.

³⁶Gisbert Greshake: *...wie
man in der Welt leben
soll. Grundfragen
christlicher Spiritualität.*
Echter, Würzburg,
2009, 172.

³⁷Erich Fromm: *A szeretet
művészete.* (Ford. Várady
Szabolcs.) Háttér,
Budapest, 1993, 167.

³⁸Clemens Sedmak:
*Die politische Kraft der
Liebe. Christsein und die
europäische Situation.*
Tyrolia Verlag, Innsbruck
– Wien, 2007, 118.

³⁹Marianne Heimbach-
Steins: *Einmischung und
Anwaltschaft. Für eine
diakonische und
prophetische Kirche.*
Schwabenverlag,
Ostfildern, 2001, 9.

⁴⁰Madeleine Delbrêl: i. m.
225–226.

nében. Ebben a hitben, amely nem spórolja meg számunkra a Nagycsütörtök éjének mélységes magányát és remegését, a Nagypéntek borzalmát és agóniáját és a Nagyszombat ürességét, a halál nem mindennek a vége, sőt — Kierkegaard gondolatát idézve — „végtelenül több reményt jelent, mint amennyit az élet hordoz számunkra, még ha egészségtől és erőtől túláradó is”.³² Jézus föltámadása azt jelenti, hogy „Isten nem a győztesekhez csatlakozott” és „az üdvösség sikeresen megszakította az emberiség hányatott történelmét. És ez nem tehető meg nem történtté.”³³

Ez a húsvéti dráma, Jézus szenvedése, halála és feltámadása és általa az Élet győzelme a halál fölött a legfőbb és talán egyetlen igazi forrása a *remény kultúrájának*. Ez a „sem mire vissza nem vezethető remény”, amely „a történelem első szava és a kétségbeesésre adott végső válasz”, „a fel nem adható remény”³⁴ aktualitásából és érvényességéből még az egyház nehéz időszakában sem veszít, „ellenkezőleg, kritikus helyzetünk arra készítet bennünket, hogy visszatérjünk hitünk forrásához, s elszántabb és radikálisabb tanítványai és tanúi legyünk Jézus Krisztus Istenének”.³⁵

A zarándok küldetése

Azt, akit „a remény lelke megragadott”, nem hagyja közömbösen a környező világ sorsa, életében teret engedve a Léleknek, együtt álmodja vele a jövőt. Nem törődik bele sem a status quóba, sem kicsinyes látszat-változtatásokba, hanem „elébe siet Isten új, várt világának, az Istennel és a testvérekkel való végérvényes közösségnek”,³⁶ a *szeretet kultúráját* építve. Ez a kultúra azonban — amint Erich Fromm írja — nem csökkenthető le a korrektség-etika alkalmazására, hanem különbséget kell tennie a rideg korrektség és a valódi szeretet között.³⁷ Az ilyen szeretetnek pedig, amelyet „Isten szeretetéből merítjük, egy inkarnációs (megtestesülő) és kenotikus kiüresedő mozgásban”³⁸ embert és társadalmat megtartó és formáló ereje van. Így tekintve a kereszténység üzenetére, bátran állíthatjuk, hogy az egyházak „kétségtelenül fontos szerepet tölthetnek be a társadalomban a jövőben is, ha azt az értelmezési és iránymutató potenciált, amelyet a kereszténység magában rejt, ők maguk komolyan veszik, és megtanulják egy olyan nyelven kifejezni, amely a kortársak számára érthető, őket érinti és kérdéseikkel kapcsolatban van”.³⁹

Mi tehát a hit szerepe a világban? Madeleine Delbrêl idézem: „A hit nem tesz jobb emberekké, zsenikké, nem is ment fel semmiféle kötelezettség alól, de küldetést ad nekünk a *világért*.... Küldetésünkül adja, hogy magának Istennek a szeretetét helyezzük a világba (...) Arra választott ki minket, hogy a világnak adjon, annak a világnak, amelyet ő szeret és amelyet nekünk is szeretnünk kell úgy, mint ő, övele és őáltala.”⁴⁰

A HIT ÉS AZ ELME

A középkori egységes, transzcendensre irányuló emberkép a reneszánsz korától fokozatosan veszít vonzerejéből. Elszakadva egyetlen szilárd fogódzójától (vagyis Istentől), az ember sorra fogemmisítette egyéb lehetséges támpontjait is. A Föld nem a világ közepe többé, a tudomány és kultúra csupán káprázat (Nietzsche). Sőt, maga az ember is pusztán társadalmi termék (Marx), vagy az evolúciós törvények által meghatározott, anyagcserére képes biológiai képződmény (Darwin).

A természetfölötti meghatározottság (determináció) helyett az újkor beköszöntét evlági kapaszkodók iránti szenvedélyes kutatás, alternatívák keresése jellemzi, amelyek az ember létének értelmet adnának, cselekedeteit érthetővé tennek és megmagyaráznák. A hitét feladó posztmodern Európa számára már semmi támpont nincs, minden egyformán lehetséges, a szavak is elvesztették eredeti értelmüket (Derrida: dekonstrukció).

Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu — mondta Hobbes, az empiristák meghatározó alakja 17. század első felében. Azaz: Semmi nincs az értelemben (elmében), ami ne lett volna előbb az érzékekben. Vagyis minden ismeret az érzékelésből származik. Előadásom lényege a mondat értelmének megfordítása: *Nihil est in sensu, quod non fuerit in intellectu*. Szabadon fordítva a mondat a következőképpen hangzik: Semmi nincs az érzékelésben, amelynek megfelelő előzetes ismeretünk ne lenne az elme apparátusában.

Hobbes, a felvilágosodás egyik előfutára ezzel az álláspontjával elindított egy folyamatot, amely jelenkorunkig tart, s amely a hit és a tudás egyensúlyának megbomlásával is jellemezhető. Az érzékekből származó ismeret lehet csak igazán a tudás tárgya. Vagyis új ismeret csak az érzékszervi megismerés alapján lehetséges. Azok az új ismeretek, amelyek a gondolkodás, elemzés, belső megvilágosodás, netalántán a hit tárgyai, az empiristák és késői utódaik (materialisták, behavioristák, a posztmodern irányzatok képviselői) szerint nem valódi ismeretek.

A 20. század második felétől a lélektan és az idegtudományok fejlődése a kérdést azonban új alapokra helyezi. Miért van az, hogy azonos genetikai adottságok, azonos környezeti hatások ellenére egyik ember így viselkedik, a másik meg amúgy. Mi az az „ismeretlen” tényező, amely ezeket a különbségeket megmagyarázhatóvá teszi?

A szakmában kognitív forradalomként (kognitív: megismeréssel kapcsolatos) ismert fordulat

lat a múlt század 70-es éveitől tört be a szakmai gondolkodásba. Ennek lényege az a felismerés, hogy az ember idegrendszere nem a valóságra mint olyanra, hanem a valóságnak bennünk leképezett változatára reagál. Az időjárását, a másik személyt, a politikai helyzetet nem olyanak ítélem meg, amilyen önmagában, hanem olyanak, amilyenek látom. Ez az előzetes ismeret egyéni mentális apparátusunk része.

„Nem a való hát: annak égi mássa
Lesz, amitől függ az ének varázsa.”
(Arany János: *Vojtina ars poétikája*)

A kérdés most már az, miként jön létre ez az előzetesen megismerő, mintegy egyéni szemüveggént működő mentális apparátus.

Az agy ismeret-feldolgozó tevékenységének alapvető mozzanata a kategorizáció. A kül- és belvilág információáradatával csak úgy tudunk megbirkózni, ha azokat „csomagokba”, kategóriákba szerkesztjük. Egy-egy kategória azután pár elemi információ segítségével azonosítható. Legjobb példa az arc felismerése, amelyhez elegendő egy kör, benne két ponttal és egy vonallal. A kategorizáció tehát adaptív jelenség, amelynek segítségével a valóság elemeit egy kevés releváns tulajdonság segítségével azonosítjuk.

Az agy működése során az információk a rövid távú emlékezetben nyerne feldolgozást olyan módon, hogy a rövid távú (explicit, deklaratív) emlékezet kiegészül a hosszú távú emlékezetben tárolt, az aktuális információval kapcsolatos ismeretekkel. A kettő szintéziséből jön létre az adott viselkedési reakció.

Vagyis kulcskérdés a hosszú távú emlékezetben tárolt (implicit, procedurális memória) látásmódok és viselkedés-tendenciák kialakulása. Jelen ismereteink szerint részben örökletesen meghatározott információs csatornák, másrészt azonban az egyéni élettörténet során elsajátított reakciómódok (szocializáció) alkotják az ember megismerő és ismeret-feldolgozó apparátusának egyéni rendszerét.

Az implicit memóriában tárolt előzetes információ-preferenciákat a legkülönfélébb megnevezéssel illelhetjük: beállítódás (attitűd), hajlam, információs séma, elfogultság, előítélet, hiedelem, túlértékelt eszme, téveszme stb. Az agyban tárolt egyéni reakció-készségek között rendszert lehet felállítani. Ennek alapja az, hogy az adott — mondjuk — séma mennyire általános érvényű, vagy csak egy-egy részletre terjed ki. Például valaki azt állítja, hogy nem szereti a húskéteket. Ettől még elfogultság nélkül beszélgethet egy ismeretlennel. Ha valaki viszont előítélettel

van a színes bőrűekkel szemben, kapcsolatle-
remtése már korlátozott. Ha valaki úgy véle-
kedik, hogy az emberek alapján véve jók, bárki
meghallgatásra találhat nála, még az is termé-
zetesen, aki be akarja csapni.

Az idegi-mentális apparátus, amely lehetővé
teszi a létezéshez (a fakticitáshoz) való megis-
merő viszonyunkat, képezi alapját az ember
másik viszonyulási rendszerének, a hitnek lehe-
tőségi feltételét is. A hit párhuzamba állítható a
legáltalánosabban érvényesülő kognitív struk-
túrák működésével (természetesen nem azonos
velük).

A modern fizika, jelesül a Heisenberg-féle há-
tározatlansági reláció (miszerint az elemi valóság
csak az észleléssel együtt értelmezhető) ugyan-
csak jelentős hozzájárulás ahhoz, hogy a megis-
merő elme előzetes kognitív tartalmaira irányul-
jon a figyelem. Vagyis helyreálljon a hit és a ráció
közötti a felvilágosodás óta megbomlott egyen-
súly, amelynek II. János Pál 13. enciklikája (*Fides
et ratio*, 1999) kiemelkedő dokumentuma.

Az elme-struktúrái között többféle szempont
szerint tehetünk különbséget. Az érvényesség
szerint lehet szűk vagy általános. A stabilitás
szempontjából lehet ingatag vagy szilárd. Ebben
az értelemben a hitet lehetővé tevő struktúrákat
az „általános” és „szilárd” végpontokon helye-
zhetjük el.

A megismerést és a hitet egyaránt lehetővé
tevő struktúrák kóros torzulása mind a megis-
merés, mind a hit torzulásait maguk után vonják.
(Rosszul hangolt zongorán nem lehet Chopin
játsszani).

Amennyiben a kognitív rendszer érvényesé-
sége torzul, általánossá válik, ami elvileg csak
szűk területre érvényes (például rosszul adtak
vissza — az emberekben nem lehet bízni). Vagy
fordítva: Általános érvényű ismeret (ne lopj!)
csak szűk területen érvényesül: közösséget meg-
károsítani nem bűn. Amennyiben a rendszer szilár-
dsága torzul, hiszékenység, befolyásolhatósá-
g az egyik oldalon. Túl merev struktúrák
esetén elfogultság, előítélet, fanatizmus, tév-
eszme jelenik meg a másik oldalon.

A torzulásokat a hit-képesség területén is meg-
találhatjuk. A hiszékenység, a fanatizmus, a más
hitek iránti türelmetlenség gyakran a megisme-
rési folyamatok zavarával is együtt jár. A „maga
módján keresztény” a hit általános érvényét sa-
ját személyére korlátozza. A fanatikus a „saját
hit” érvényét kötelezővé teszi másokra is.

A mentális struktúrák — mint Wittgenstein,
Chomsky, Gadamer állítja — egyben nyelvi
struktúrák. A hit olyan, mint egy nyelv, amelyen
a Teremtőt megszólítjuk. A vallás — anyanyelv, a
Teremtővel való kommunikáció kulturálisan át-
hagyományozott eszköze. Válasz arra, ahogy a
teremtő megszólítja a saját képére alkotott emb-
ert: a kinyilatkoztatásra.

A hit a mentális apparátus legátfogóbb, ezért
az alá rendeltnek struktúráját biztosító szerke-
zete. Számptalan vizsgálat bizonyítja, hogy a hit
által áthatott agyi struktúrák nagyobb egészség-
esélyt, jobb gyógyulási hajlamot ígérnek. (Nyil-
vánvaló, hogy itt a hittől elválaszthatatlan remény
is szerepet játszik.) Hit által áthatott kultúrák
esélyesebbek a civilizációk közötti vetélkedés-
ben, mint a hitet a ráció oltárán feláldozó kultú-
rák (lásd a Római Birodalom elmerülését és a ke-
resztény kultúra felemelkedését, vagy a liberális
Euró-Amerika civilizációjának agóniáját a hite-
rős iszlám civilizáció hullámaiban).

A hit azonban nem azonos az agy valamely
részének működésével. A hit mélyén egy rejtett,
praeontologikus előfeltevés rejlik, amely a szemé-
ly teljességének a transzcendens létre való rá-
feszülésében ragadható meg.

A mai lélekgyógyászati gyakorlat egyre kö-
zelebb kerül a transzcendens valósághoz. Több-
nyire „spiritualitás” kifejezéssel találkozunk az
idevágó szakirodalomban. Tételes vallási elköte-
lezettség nélkül többnyire a személyes lét idői és
téri kereteit meghaladó valóságra történik utalás.
Jung határhelyzeteknek nevezi a személy azon
állapotait (például szenvedés, halál), amelyek-
ben közvetlenül is érintkezésbe kerül a transz-
cendens valósággal. Yalom pedig a személy
intencionalitását állítja előtérbe, vagyis azt a
tényt, hogy a személy valamire/valakire irá-
nyul, amivel/akivel vonatkozásba lép. Termé-
zetesen nem volna helyes, ha a pszichológiai
vagy idegtudomány redukcionizmus hibájába
esnénk. A hitre való képességet lehetővé tevő
mentális apparátus működése úgy viszonyul a
vallásos hithez, mint a csecsemő gügyögése a ne-
mes veretű költői nyelvhöz.

TRINGER LÁSZLÓ

*A székesfehérvári Szent István Művelődési Ház is-
teni éreányekről szóló sorozata keretében elhangzott
első előadás szerkesztett változata (2012. október 30).*

HANKISS ELEMÉR: A NINCSBŐL A VAN FELÉ Gondolatok az élet értelméről

Nehéz dolog egy olyan korban könyvet írni az élet értelméről, amikor e szókapcsolat már önmagában furcsa reakciókat vált ki. Egyik római professzorom úgy fogalmazott, hogy az „élet értelméről” szóló prédikációk előregedtek, a posztmodernben okafogyottá váltak. Ezt mintha alátámasztaná az a tény, hogy több elméleti tudós pozitivista módon lecsupaszította az értelemre vonatkozó kérdést: mivel az életnek nincs empirikus módon igazolható értelme, ezért az ezt firtató kérdést csakis szubjektív „magánügyként” lehet kezelni, nincs rá értelmes és filozófiai értelemben igaz válasz. Minden ember maga tudja, mikor, mitől, miként jó neki, s ha van tudomány, ami az értelemprobléma terén felléphet, az csakis a pszichológia, a tudományos lélegzõgondozás lehet.

Már emiatt a szellemi korszék miatt érdeklõdésrel vehetjük kezünkbe Hankiss Elemér legújabb könyvét, amelyben a szerzõ elbújik az általa kelekótyának nevezett N.N. alteregója mögé. N.N. egyfajta általános alany, amely egyszerre személyes, a hankissi élettapasztalat hordozója, mégis lehetővé teszi, hogy az író „bizonyos távolságból is szemügyre vehesse az életet”. A kötet N.N. száguldozása az életen át, keresve itt, talán találva ott, belekapva hol ilyen, hol olyan gondolatokmodellekbe, „...nem kell hát egészen komolyan venni, amit gondol és mond”. A szerzõ ennek megfelelően választja ki a *hibridként* jellemzett műfajt: nem filozófiatörténeti szöveggyűjtemény e kötet az élet értelmére vonatkozó bölcséleti megnyilatkozásokból, hanem egy ember életén, életeseményein keresztül a nagy bölcséleti értelemválaszok megmutatása, egzisztenciális keretben való elhelyezése.

A könyv fejezetei jól, frappánsan, olvasási élvezetet nyújtóan, mélységes emberi érzékenységgel, szelíd humorral megírt elmélkedések. Nem hosszúak és fárasztóak, éppen egy gondolatfutamnyiak. Ezen a téren Hankiss írói bravúrt is végbevisz: önálló monográfiákban elemzett valóságokat képes közérthetően, világosan, mégis a lehető legteljesebben megfogalmazni. Egy helyütt idézi Voltaire-t: „Lehet, hogy Isten olyan komédiás, akinek a közönsége nem mer nevetni”. Mi biztos nem leszünk így a könyv olvasása közben: N.N. utazásainak nagy drámájában számos alkalommal elmosolyodunk a bölcsen nevetető komédiáson. Ugyanakkor vannak pillanatok, amikor egyszerűen csak leeresztjük a könyvet, s

pár pillanatilag magunk elé révedünk: eszmélünk és ráeszmélünk. Akár még meg is indulunk, azaz a jó értelemben vett megrendültséggel a szívben, amit az élet kivált az azt tudatosan megélni akaró emberből, a születő filozófusból, aki kritikus, aki kérdez, de aki éppen ezért képes rácsodálkozni is mindarra, ami belső odüsszeiájának egyes álmomásain új módon tárul a szeméi elé.

N.N. úgy indul meg a könyvben a maga útján, ahogyan minden egyes élet: születik. Tojásból kibújás, kölyökkutyák nekiiramodása után ott áll előttünk a gyermek a család védettségében, a harmóniában, a királyfi- (vagy éppen Jézus Krisztus-) öntudattal a szívében. *N.N. belép a világba*. Elkerülhetetlen ezután az ébredés, a *miért?* kérdések sora, az elvesztett harmónia tapasztalata, ami a csodálkozást döbbenetté formálja át, megmutatva, mit is jelent a reménytelenség. Itt a *Nincs*, amiből el lehet indulni a *Van* felé. Hankiss biztos kézzel, nagy műveltséggel választja ki az írókat, költőket, zeneszerzőket, akik eleven módon mutatják meg a kiüresedétség, az értelmetlenség korunkba már beleégett érzését. N.N., a felnőtt korba az '50-es, '60-as években belépő alany előtt két út körvonalazódott: vagy védekezett az értelmetlenség tudata ellen (ez a könnyebb út), vagy „vállalkozhatott a csaknem lehetetlenre. Arra, hogy megpróbálja megkeresni, felfedezni, a maga számára megfogalmazni élete, az emberi élet értelmét.”

A könnyebb út, a védekezési mechanizmusok bemutatását egy Bertrand Russeltől vett idézet kezdi meg: „A legtöbben inkább meghalának, mintsem gondolkodnának. Sokan meg is halnak.” A védekezők, a rinocéroszok kikerülnek a következményekkel járó kérdés, a konzekvens végiggondolás rázós pályáját, s kidolgozzák a mindennapi stratégiákat: a vállrándítást, az önvakítást, a zajt, a rinocérosz-élet követi a hatalom, gazdagság, siker. Illúziók és védekezésé alakított, kicsavart valós értékek sora következik, míg az út betorkollik az elkerülhetetlenbe: a felejtésbe.

N.N., az élve gondolkodó, gondolkodva élő ezen a ponton elveszíti a fonalat, s ebben a pillanatban megindul a bolyongás. Odüsszeuszi utazása, kalandjai megannyi szigetre elsodorják, amelyek értelemörzöknek, értelemadóknak tűnnek: ezek között ott vannak a (szent) tárgyak, a város, a templom, a színház, de a könyvtár, a könyvek is. Az objektumok szigetei elviszik az utazót a szubjektumok által képviselt szigetekig: a dialógusig, a mesterekig és prófétáig. Innen kicsi és hatalmas ugrás az Isten felé vezető, aki mint végső és abszolút értelemforrás jelenhet meg — *N.N. a fellegekben jár*, a szó szoros és átvitt értelmében is. Hankiss ebben

a fejezetben elgondolkodtató felsorolását nyújtja az istenképeknek. Na persze nem a tisztán teológiai-elvontaknak, hanem ezekkel együtt a megélteknek, a nemcsak fejben, de szívben létezőknek is. Az alapvetően pozitív istenleképezések fokozatosan adják át a terepet a kritikusoknak, végül az akár negatívoknak is. Az Istennel való kapcsolat keretében kicsiben is lejátszódik N.N. nagy életfolyamata: a születés, az ébredés, a kritika fázisai e helyen is kitapinthatóak. Ezen útszakasz zárása *Az Istenen túli Isten*, egy elgondolkodtató intuíción a szavakon, képeken, fogalmakon, a vallásban definiált Istenen túli mélységes, igazi, létteljes Istenről.

A hankissi alterego ekkor átéli a „kozmosz” fordulatot, amely kontinensünk szellemtörténetében is lejátszódott, amikor a *filozófia és a kozmológia univerzuma* feltárult, és új távlatot adott az értelemkérdésnek, egészen az ember kozmosz szerepének a gondolatáig. Ez a fizikai dimenzió a biológiai fordulatba vezet tovább, ahol az *élet* jelenik meg mint az *értelem forrása*. Teremtés, evolúció, fejlődés, tudat és univerzum — olyan szempontok ezek, amelyek túl természettudományos jelentőségükön, döntő hatással voltak és vannak az emberi élet értelmére vonatkozó kérdésre. De épp az élet biológiai szemlélete szembesít a végső kérdéssel: *tényleg* jobbak, értékesebbek vagyunk, mint bármelyik létforma? Kijelenthető-e bármilyen emberi többlet-lételem? A fordulatok sorában a civilizációs a soron következő, ahol a különféle szimbolikus szférákban (mágia, mítosz, transzcendencia, történelem, tudomány), kulturális alakzatokban keresi N.N. az élete értelmét.

Itt érünk el a nagy cezúrához, a sivatag tapasztalatához. Hiszen az egymásba fonódó etapok után N.N.-nek szembesülnie kell a *civilizációk elfáradásával*, a rombolás jelenségeivel s azokkal az igen sötét, már-már profán apokaliptikákkal, amelyek feltárják a lét rettenetét (Pascal). E fejezet végén idézi Cseh Tamás egy dalát a szerző, ahonnan (a szöveget író Bereményi Géza javaslatára) a kötet címe ered: *Megegyek a nincsből a van felé*.

Ezzel megérkezünk a kötet leghosszabb fejezetéhez, amely a *Kiutak — Magatartások* címet viseli. Hisz pontosan erről van szó: az értelemkérdésre adott válasz nagyon sokszor nem a reflektált elméletben, hanem valamiféle szükségszerű emberi magatartásban ölt testet, amely kiemeli az alanyt az értelmetlenség börtönéből. Ilyenek például a bátorság (ideértve a *fortitudo* tartalmát is), az autonómia, az életöröm, a világepítés és szolidaritás, vagy éppenséggel a hit is, amely emberek milliárdjainak ad bizonyosságot, tájékozódási pontot, rendező elvet. „Ki állíthatja azt biztonsággal, hogy tévednek, illúziókban ringatják magukat?” — teszi fel a kérdést Hankiss. Pascal fogadás-elméletére emlékeztet megfontolása,

miszerint: „S még ha tévednek is, a vallásos hit embermilliók számára tette az életet elviselhetőbbé, gazdagabbá, szebbé (...). És ez akkor is igaz, ha a vakhit időnként pusztító erővé, mérhetetlen szenvedések forrásává vált az emberi történelem során.” A magatartásformák között megtaláljuk még a megismerés kalomniját, a „játek” világát, a kérdézet vagy hamoniát is.

A kötet végén N.N. riportra jelentkezik. Megerősítést nyer az elején már rá alkalmazott jelző: bizony, csapongó egy lélek ő. Kérdezni jobban szeret, mint megkapni a választ, szereti a keresőket, de tart a megtalálótól, kedveli a titkokat, „a filmek, regények végén a semmi országútján elinduló emberi sorsokat”. Mi a válasz az értelemkérdésre? Furcsamód a kettősség, az ambivalencia: „Elviselni az életnek és a halálnak, az örömmnek és a félelemnek, az élet értelmének és értelmetlenségének, az ikaroszi magasba szárnyalásnak és mélybe zuhanásnak ezt a kettősségét: ez az egyik legnehezebb feladata az embernek.” Tudatosul bennünk a Nincs, s valahogy odafordulunk a Van felé, hogy keressük azt. Eközben „a Lét és a Nemlét ismeretlen szakadéka felett táncolunk”, „ez a kettő együtt és egyszerre határozza meg életünket”.

Mindazonáltal mindvégig *vagyunk*. N.N. minden egyes pillanatban volt, kérdezett, keresett, ahogy Hankiss Elemér is, aki végül nem követte a megborzongató példát: elkészült kéziratát nem dobta a tűzbe. Van a könyv is, amelynek a végére értünk. A Nincs vesz körül minket, de adatik nekünk néhány évtized, amikor elidegeníthetetlenül a Van erőterében állunk. Minden kérdésünk, az értelemre vonatkozó is bír egy vékonyka, könnyen elszakadó gyökérrel, amely a Vanba köti őt, s onnan nyeri számára a vizet, a táplálékot, amely által fel tud nőni az előtte álló utazáshoz. Remélem, Hankiss Elemér nem haragszik meg rám, hogy ismertetésem végén a *saját értelemválaszom* egy elemét kötöm ide: teremtettségem, vagyis a Nincs (az *ex nihilo*) és a Van (Isten) közötti feszültségben állásom titka tárult fel előttem teljesebben e könyv olvasása közben. Hisz élni nekem ennyi: *már* kilépve a Nincsből, *még nem* belépve az igazi Vanba, keresem az igazságot, amely *revelatus et absconditus*.

Hankiss Elemér könyve gondolkodásra készítet. Filozófia, a szó legteljesebb értelmében: mint szeretés és keresés, mint úton levés, mint „életbölcselet”. Pontosán ezért szól mindannyiunkhoz hittől, világnézettől függetlenül. Az ember hangja, aki emberként akarja megélni életét. Ezért hát minden ember a maga személyességében s személyek közöttiségében olvashatja, N.N.-ben olykor talán saját magát is felismerve. (*Osiris*, Budapest, 2012)

TÖRÖK CSABA

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

SANCTISSIMA RELIGIO

Adamik Tamás tanulmányait és előadásait jelentette meg ezzel a címmel a Szent István Társulat. Az íráskor sora ciklusokba rendezve szerzőjük legfőbb kutatási területeit tárja elénk. Adamik Tamás a sokáig válságos idejét élő klasszika-filológia tekintélye visszaállításának egyik legfontosabb szereplője: könyvek, antológiák megjelentetésével bizonyítja, hogy az antik humanizmus és a keresztényi életérzés napjainkban is időszerű, talán időszerűbb is, mint fénykorában, amikor a tudományos kérdések körül folytak a viták, míg manapság meg kell fogadnunk Ciceró példáját, bár az életével fizetett érte: „Ha... egy filozófiai vagy vallási irányzat, szokás vagy társadalmi gyakorlat sérti az emberi méltóságot, az helyes nem lehet... Az igaz, hogy Ciceró fejét ezért levágták, ám ez a történelmi tény szintén üzenetet hordoz: az emberi méltóságért fölemelni szavunkat olykor veszélyes, mégis meg kell tennünk, ha az emberek között emberi módon akarunk élni, úgy, ahogyan azt emberi méltóságunk megkívánja.”

Az emberiség történetén vörös fonálként húzódik végig az emberi méltóság megélésének reménye. Ennek a reménységnek legteljesebb megnyilvánulása a religio, a megkööttségeiből a szeretet felé irányuló vallásosság, amely Krisztus keresztalálával lett a „legszentebb”. Ezt a folyamatot ábrázolják a különböző ciklusokba rendezet íráskor. Az első, a *Vallás a pogány irodalomban* jó néhány érdekes, fontos részismerettel gazdagítja tudásunkat. Ebben a korban is életszabályozó volt a vallás, de hiányzott belőle a remény elve, amelynek különféle irodalmi megnyilvánulásait a második ciklus (*Vallás az ókeresztény irodalomban*) tárja elénk. Ebben a részben voltaképp a „nagykorú vallásosság” kifejlődését követik nyomon a tanulmányok. Igen tanulságos például, amit Szent Ambrusról, a szónokról olvashatunk. Szent Ambrus híres szónokleit szívesen hallgatta a pogány, császári rétoriként tevékenykedő Augustinus is, aki nem talált bennük kivétlenül, holott a művelt pogányok a Szentírással sem tudtak azonosulni, hiányolták belőle a nyelvi megformáltságot, kedvük ellen volt egyszerűsége, érthetősége, a filozófiai bölcselmek hiánya. Ezt az ellentétet szinte minden korszakban megfigyelhetjük: az egyszerűség és a világosság a tudományos bonyolultság megvetésének tárgya, egymás után születnek a bonyolult nyelven fogalmazó, ezoterikus iskolák. Szerencsére a Biblia marad, és nemzedékről nemzedékre hat, míg az iskolák előbb-utóbb letűnnek. Ambrosius

fejtegetéseiből, ahogy a hatásos szónoklat elemeit tárgyalja, hiányoznak a retorikai terminusok, a szónok feladatát is egyszerűen megvalósíthatónak mutatja: tanítson, gyönyörködtessen és érintse meg hallgatóságát. Ezeket az útmutatásokat saját szónoki gyakorlata vezérelvé tette, s alighanem ezekkel ösztönözte Augustinust, hogy elkészítse „az első és legkiválóbb keresztény retorikai kézikönyvet”. A *De doctrina Christiana* megalkotásához saját szónoki tapasztalatai is hozzásegítették Augustinust, aki azzal is újdonságot hozott, hogy természetesnek mondta a szentírási szövegek szimbolikus értelmezését.

A középkori vallásosság irodalmi megnyilvánulásai közül talán Theodulf *Himnusz virágvasárnapra* című közismert, népszerű művének elemzése a legérdekesebb. A kalandos sorsú himnuszíró magasról, a király tanácsadójának tisztjéből zuhant a mélybe, 821-ben börtönben hunyt el. Himnuszának fontos vonása, hogy a klasszikus hagyományt szintetizálta a keresztényivel, melyet Ambrosius fejtett ki, amikor Krisztus húsvétját a lelkeknek a bűnből az erény állapotába történő átmeneteként értelmezte. Ebben a részben hasonlóképp izgalmas a *Szent István király Intelmei prólogusának forrásairól* szóló — bízást mondhatjuk: bravúros — elemzés. A szerző azt a feltételezést igazolja, hogy az *Intelmekre* nemcsak a Biblia és a Karoling-kori királytükörök, hanem az ókeresztény írók is hatottak. Azért csak a prólogust vizsgálja, mert „a művek prólogusának az ókorban és a középkorban fontos szerepet szántak az alkotók. Az előhangnak vagy előszónak nemcsak az volt a szerepe, hogy érdeklődővé, tanulékonyra és jóindulatúvá tegye a hallgatót vagy olvasót, hanem az is, hogy az egész mű eszmeiségét, hangnemet és forrásvidékét tükrözze.” Egyébiránt ez a szemléleti törekvés nagyon jellemző Adamik Tamás írásaira: a rendkívül gondosan kidolgozott, meggyőző filológiai apparátussal alátámasztott részletből kibontani az egészet, amely kezdeményeiből is igazolja magát.

A *Vallás a magyar irodalomban* tanulmányait magyartanároknak ugyancsak ajánljuk. A *Himnuszról* írtak azért is fontosak, mert nemrég olyan értelmezését olvashattuk nemzeti imádságunknak, melynek szerzője azt bizonygatta, hogy nem vallásos vers. (Jelenits István egyértelműen cáfolta e vélekedést.) Aprólékos elemzésében Adamik Tamás igazolja, hogy Kölcsey korában néhány szó, kifejezés mást jelentett, mint napjainkban, s ezek a régebbi szószerkezetek még egyértelműbbé teszik a mű vallásos fogantatását. Csak néhány ilyen példa. A „jó kedvvel, bőséggel” kifejezés „jó kedv”

jelzős szerkezete „kegyelem; szerető jóindulat” is lehetett, a -val, -vel ragos főnév pedig módhatározói értelemben is szerepelhetett, az első két sor tehát ezt jelenthette: „Isten, áldd meg a magyart, / kegyesen, bőségesen.”

Mészöly Gedeon *Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje* (1939) című tanulmányában felhívta a figyelmet, hogy az első három sor a református énekeskönyv újévre rendelt egyik énekével rokonítható: „Éz Esztendőt áldással koronázd meg Úr Isten! Hogy víg hálaadással Dítsérje neved minden... Nyújts hát kérünk bővséget kezeddél.”

A „Megbűnhődte már e nép / A múltat s jövőndőt!” kifejezést Illyés Gyula „kálvinista ízű magyar kifakadás”-ként értelmezte. Ám itt nem arról van szó, hogy Isten kétszeresen büntette a magyarokat, hanem *Izajás* 40. fejezetének elejére utal az író, a „vigasztalások könyve” bevezetőjére: „Vigasztaljátok meg népemet, vigasztaljátok meg! — ezt mondja Istenetek. Szóljatok Jeruzsálem szívéhez és kiáltások oda neki: Véget ér szolgálásnak ideje, bocsánatot nyert gonoszága, hiszen, kétszeresen sújtotta az Úr keze minden bűnéért.”

Az első versszak mondanivalójáról tehát jogosan írja Adamik Tamás: „...kiemelten jelenik meg a himnusz alapmotívuma, a vallásosság: Isten büntető hatalmának elfogadása, megbocsátó kegyelmének kérése, és a kérés indoklása, mindezt azzal a céllal is, hogy vigaszt nyújtson a sokat szenvedett magyaroknak”. Ezek után, kivált a következők ismeretében aligha szabad Kölcsey versét vallásos értelmének tagadásával elemezni.

Kölcsey-mű, a *Parainesis* a ciklus másik kiemelkedő írása. Felépítését, forrását és üzenetét veszi górcső alá elemzője. Meggyőzően mutatja ki Adamik Tamás, hogy a művészt Isten jelenlétének bizonyossága hatja át. „Kölcsey utalásaiból nyilvánvaló, hogy ez az Isten a *Biblia* és a keresztények Istenével azonos”, maga a mű pedig felülmúlja előzményeit, „nemcsak a magyar irodalomnak, hanem a világirodalomnak is kiemelkedő alkotása, mind művészi kidolgozása, mind gondolatgazdagsága miatt”.

Kitűnő válogatás, nemcsak korok és gondolatok bemutatása, hanem egy erkölcsös gondolkodó belső világának hiteles képe is, egyben annak bizonyítéka, hogy hit nélkül nem érdemes gondolkodnunk és élnünk, mert sivár lesz létünk. (*Szent István Társulat, Budapest, 2012*)

RÓNAY LÁSZLÓ

GEORG BRAULIK: ÓSZÖVETSÉG ÉS LITURGIA

2007-ben nagy vihart kavart XVI. Benedek *Summorum Pontificum* kezdetű motu proprioja, melyben

megkönnyítette a régi rítus híveinek, hogy a szentmisét a XXIII. János által kiadott misekönyv szerint (hétköznapi megfogalmazásban: „tridentini” rítusban) ünnepeljék. Heteken át téma volt az online katolikus portálok közösségeiben, hogy vajon mi lehet e gesztus mögött? Voltak, akik félelmüknek adtak hangot, hogy ezzel a lépéssel a Szentatyá előkészíti a régi rítus visszatérését. Mások látni vélték a motivációt, hogy a zsinat után elszakadt csoportot, az úgynevezett „lefebvristákat” visszacsalogassuk az egyházba. Annyi bizonyos, hogy hat évvel az engedély kiadása után egyik sem történt meg. Arra azért rávilágított ez az esemény, hogy a liturgia kérdése egyáltalán nem hagyja hidegen a hívek közösségét.

A II. Vatikáni zsinat után jelentősen megújuló liturgia rengeteg kérdést, véleményt, vitát indított el, amelyek máig hullámokat vetnek. Egy-másnak feszülnek a táborok: gitáros mise vagy *Éneklő egyház*, latin vagy magyar nyelv, tridentini vagy vatikáni úzus. Eközben sokszor a hívők már nem értik az egyes szertartáselemek jelentését. Egymást érik a liturgikus változtatások (legutóbb például a mindenkéért-sokakért kérdésére), amik megint csak sokakban ellenérzést, másokban lelkeseledést szülnek. Nem haszontalan tehát egyetlen könyv sem, amely segít jobban megértenünk az egyház liturgiáját. Annál is inkább, mivel talán ez a téma méltatlanul alul van reprezentálva a hazai tudományos közéletben. Ezt a hiányt hivatott enyhíteni Georg Braulik *Ószövetség és liturgia* című könyve. A jelenlegi helyzetben talán legfontosabb üzenete ennek a könyvnek, hogy nincs törés a liturgia történetében, nem beszélünk fejlődésről vagy recesszióról, hanem folyamatosan változó, dinamikus valóságról van szó. A liturgia az ószövetségi időkben kezdődik, és alakul a mai napig. Annál is inkább létfontosságú, hogy jobban megismerjük, hiszen a liturgia a „Szentírás első és legfontosabb értelmezési helye”, ahogy maga Braulik fogalmaz.

Georg Braulik bencés szerzetes, a bécsi Skót Bencés Apátság közösségének tagja. A római Pápai Bibliai Intézetben folytatott biblikus tanulmányokat. Több évtizeden át tanított a bécsi egyetem katolikus teológiai karán, mint az ószövetségi bibliatudományok professzora. Később levelező tagja lett az Osztrák Tudományos Akadémiának. Eddig nem jelentkezett önálló könyvvel nálunk, a nevét mégis ismerhetik azok, akik a Pannonhalmi Szemlét figyelemmel kísérik, hiszen 1993 óta rendszeresen jelennek meg írásai ebben a folyóiratban. Mindezek mellett a Szegedi Biblikus Konferencián többször előadóként is szerepelt. Georg Braulik a szerethető tudós mintaképe. Tanulmányai széles közönség számára szólnak egyszerű és személyes nyelvezetükkel, ugyan-

akkor pontosan és tudományos igénygel fogalmaz. A most megjelent kötet ezekből szemlél néhányat. Részint olyan írások ezek, amelyek már az elmúlt húsz évben napvilágot láttak nálunk, de vannak közöttük olyanok is, amelyeket most fordítottak először magyarra.

A könyv három fő témakört vizsgál: a Második Törvénykönyvet mint Isten népének teológiáját, a zsoltárok világát és végül a liturgiát mint a Szentírás elsődleges értelmezési közegét. A Második Törvénykönyvről elmondja, hogy a Tóra az ószövetségi lelkiség foglalatja. Az Ószövetség nem ismer a mai spiritualitásnak megfelelő fogalmat, ehelyett olyan formulákat használ, mint a „Tóra hallása és megcselekvése”. Felvázolja azt az ívet, ahogy Isten népe megszületik Ábrahám hitével, növekszik az Egyiptomból való kivonulással és a Tóra átadásával, hogy Krisztus halálával és feltámadásával nyerje el végidei formáját. A zsoltárokról írva meglepő fordulattal kezdi a gondolatmenetét: „a korábbi vélekedéssel ellentétben a Zsoltárok könyve sohasem volt a jeruzsálemi Templom hivatalos énekeskönyve”. Már a Deuteronomium is tud a Szentírás olvasásának különféle technikáiról, így a monasztikus szerzetesek szolozsmája például a Zsoltárok könyvét mormoló meditációra épül, és bár vannak „nehéz zsoltárok”, ezek rögtön más megvilágításba kerülnek, amint a teljes Szentírás összefüggésében olvassuk őket. A liturgiáról szólva szintén az Ószövetségből indul ki, hogy eljusson egészen a liturgikus szövegek kiválasztásának szempontjáiig. Az ünneplés jelentőségéről írva leszögezi, hogy „a liturgia a hívő közösség keletkezésének elsődleges és legfontosabb helye”.

Braulik professzor stílusára jellemző a szinte már a tudományos stílus határait feszegető személyesség. A zsoltárok könyvéről így ír: „mindennapi bibliai kenyeremet jelenti”. Az olvasó szinte hallja az idős professzor hangját, amint hétköznapi, érthető nyelven vezeti be őt az ószövetség ünnepeinek világába. Nem kell teológusnak lennem, nem kell latinul vagy héberül tudnom, csupán egyetlen dologra van szükségem: a vágyra, hogy mélyebben megértsem, hogyan ünnepli Isten népe Krisztus áldozatát, amely hitünk szerint életünk csúcsa és forrása. (Ford. Bánhegyi B. Miksa et al.; *Bencés Kiadó*, Pannonthalma, 2012)

HODÁSZ ANDRÁS

ANDRÉ LÉONARD: MIÉRT HISZÜNK? A HIT ÉRVEI

Ha valaki azt hitte volna, hogy ma már nem lehetséges a szó eredeti értelmében vett apologetikát művelni, azaz hogy a hit értelmességének,

belső koherenciájának bemutatása a szekularizált nyugati világban lehetetlen feladat, vagy egyenesen kiment a divatból, az mindennek remek cáfolatát találhatja meg ebben a könyvben. André Léonard ugyanis képes a keresztény hit lényegi igazságainak érthetőségét, a józan emberi értelem előtti „védhetőségét” úgy bemutatni, hogy közben elkerüli mind a naiv és leegyszerűsítő triumfalizmus Szkülláját, mind pedig az irracionális fideizmus Kharübdiszét: könyve intelligens apologetika.

André-Joseph Léonard mechelen-brüsszeli érsek korábban a louvaini (frankofón) katolikus egyetemen tanított filozófiát (nem összekeverendő a leuveni — magyarosan löveni — katolikus egyetemmel: a leuveni katolikus egyetem — a nyelvek mentén — 1968-ban két részre szakadt, a frankofón rész akkor Louvain-la-Neuve-be települt). 1991-től namuri püspök, 2010-től pedig Godfried Danneels bíboros utódjaként mechelen-brüsszeli érsek, Belgium prímása lett. Termékeny szerző: egyetemi tanítási éveit alatt, és azóta is, számos könyvet írt, főként a filozófiai teológia, alapvető erkölcsstan és fundamentális teológia témaköreiből.

Miért hiszünk? A hit érvei című könyvét még louvaini tanárként írta 1987-ben. Ez a mű egyik vallástudományi kurzusának terméke, amelyet a hit okainak szentelt, olyan egyetemisták számára, akik vagy eltávolodtak a hittől, vagy — bár gyakorló keresztények — mégsem rendelkeztek megfelelő ismeretekkel a katolikus hit ésszerűségét illetően. A magyar fordítás a 2010-es, második kiadás alapján készült.

Könyvének — melyet tudatosan a keresztény apologetika nagy hagyományába állít — az a célkitűzése, hogy a hit tartalmát olyan módon fejtsse ki, amely számot vet a józan ész kívánalmaival és mindazokkal az ellenvetésekkel, amelyeket a szekularizált világban élő mai ember szegezhet a kereszténységnek. Nem könyvszagú ellenérvek unalmas cáfolatáról van azonban szó, hanem valódi szellemi kalandra hív a szerző, ráadásul olyan lebilincselő stílusban, amely mellőzi a teológiai szakzsargont, mégsem igénytelen. André-Joseph Léonard ugyanis vérbeli pedagógus, aki felhasználja a modern fundamentális teológia eredményeit, ugyanakkor világosan és pontosan magyaráz meg komplex teológiai problémákat (például kegyelem és természet viszonya, a hit Krisztusa és a történelem Jézusa közötti kapcsolat), és valóban érthetővé akarja tenni a titkot: hogy az Isten megtestesült, meghalt és feltámadt Fia az, aki az ember legmélyebb vágyait azokat felülmúlva teljesíti be.

A könyv tehát a hagyományos apologetika három fő traktátusát veszi sorra: *demonstratio*

religiosa, demonstratio Christiana, demonstratio Catholica. E három téma (Isten létének igazolása, Krisztus igazolása, a római katolikus egyház igazolása) azonban egyetlen szerves egészet alkot: Isten léte Jézus Krisztusban, az emberré lett Igében nyeri el végső értelmét, és a megtestesülés titkából érthetjük meg azt is, hogy képviselheti hitelesen egy korlátok közé szorított, gyarló emberekből álló valóság, az egyház Jézus Krisztust.

A mű azonban nem Isten létének ésszerűségét tárgyalja először, hanem mindenekelőtt bizonyítani akarja: a keresztény hit lényegéből fakad, hogy annak értelmi igazolása lehetséges és egyben szükséges, mivel a hit egyszerre értelmes és értelemfeletti. „A józan ésszel szemben tanúsított bizalom, amely bölcs óvatossággal párosul, szorosan kötődik a katolikus gondolkodás belső logikájához, ugyanakkor az isteni kegyelem és az emberi természet közötti viszonyról alkotott pozitív felfogás is jellemzi.”

A könyv második része az emberi értelem Istenhez vezető két kitüntetett útját vizsgálja, a metafizikait (amely a világ célra irányultságából, belső rendezettségéből indul ki) és a metanoetikait (amely az emberi szellem természetét vizsgálja: az emberi szellem nem lehet önmaga forrása). Szükséges ez az első lépés, hiszen a Jézus Krisztusba mint Isten emberré lett Fiába vetett hit értelmetlen Isten létezése nélkül. Az Isten léte mellett szóló érveket megvizsgálja a legsúlyosabb ellenérv, a rossz misztériumának fényében: végelemzésben csak a Jézus Krisztusban való hit teszi lehetővé, hogy a rossz teljes elismerésével egyidejűleg elfogadjuk Isten létezését.

A könyv harmadik része Jézus személyének igazolása, amely alakjának összehasonlíthatatlanul egyedülálló voltán és feltámadásának tényén alapszik. És ha igaz, hogy Jézus valóban Isten Fia, aki emberré lett, meghalt és megdicsőült, akkor az ő halálában az üdvösség valódi reménye táruult fel minden embernek. Hogy mindez nem pusztán illúzió, azt Jézus életének történelmi beágyazottsága, tényszerűsége támasztja alá. Ha pedig igaz mindaz, amit Jézusról hiszünk, akkor az egyház léte és a szentségek sem jelentenek problémát — ez a könyv utolsó részének témája.

A mű egészéből a meggyőződés derűs magabiztossága és egyúttal az emberi értelem lehetőségeibe vetett bizalom sugárzik — mindkettőre nagy szüksége lehet annak a hívőnek, aki ma „számot akar adni reményének alapjáról”. (Ford. Németh Helga; *Szent István Társulat*, Budapest, 2012)

DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG

TIMOTHY RADCLIFFE: MIÉRT VAGYOK KERESZTÉNY?

„Miért vagyok keresztény?” Ez az a kérdés, amelyet egyetlen, a hitét komolyan vevő keresztény sem tud megkerülni, és amelyet előbb vagy utóbb feltesznek nekünk azok, akik érteni szeretnének, hogy miért hiszünk. Timothy Radcliffe, akit közel ötven éve a hit igazsága vonzott a domonkos rendbe, nemcsak a maga válaszát adja meg ebben a kötetben, hanem általános érvényű, objektív választ fogalmaz meg, mely számunkra is segítség lehet abban, hogy jobban átlássuk és megértsük a hit fontosságát, ajándék mivoltát és egész életünkre való kihatását.

Az első válasz, amit a kérdésre kapunk, így hangzik: azért érdemes kereszténynek lenni, mert a kereszténység igaz. Hogy milyen értelemben igaz, egyedül abból az alaptételből nézve közelíthető meg, amely akár a második válasz is lehetne a kérdésre: „a kereszténység értelme, hogy Istenre, életünk értelmére mutat”. Ez az egyszerű mondat válik az egész könyv vezérfonalává, miközben a fejezetek koncentrikus körökben tárgyalják a kereszténység sajátos rálátását a világra, társadalomra, kapcsolatainkra, szabadságra, gyökereinkre, a keresztény reményre és hitre, amely egy nagyon személyes és feltétel nélkül szerető, emberré vált Istenre mutat, s így újra rádöbbent életünk egyetlen és igazi középpontjára.

Néha nyugtalanítóan őszinte az, ahogyan a könyv szembenéz egy-egy felmerülő kérdéssel vagy nehézséggel: miért nehéz elfogadni a mai társadalomnak az egyház tanítását bizonyos kérdésekben; mi az, ami az egyház egységét veszélyezteti; az emberi tapasztalatok mely bonyolultságával kell őszintén szembenéznünk, és hogyan segíthetünk az embereknek, hogy bátran gondolják végig, mi a helyes. A szerző bátorsága mögött az a meggyőződés áll, amit többször is megfogalmazva találunk a könyv lapjain: ha az egyház tanítása igaz, akkor hirdetésünk kell, szavainkkal és életünkkel egyaránt. Ki kell állni azért, amit hiszünk. Az igazsághoz való hűség a kereszténység virulásának a feltétele. Ehhez pedig ismernünk kell az egyház tanítását, és élünk is kell azt, amit igazságként felismertünk, így válik hitelessé a hitünk. „Istenről való állításaink csak az Istenre irányuló életek összefüggésében érthetőek. Önmagán túlmutató életünk nélkül szavaink Istenről nem sokat jelentenek.”

Timothy Radcliffe közvetlen, frissnek ható és magával ragadó stílusa egy pillanatra sem hagy olvasás közben unatkozni, hiszen képes egyszerre több oldalról közelíteni meg egy kérdést anélkül, hogy közben utat tévesztene. 1992 és

2001 között a Domonkos Rend általános előjárója volt, aki a rend közösségeit látogatva, majd az utóbbi években keresett és népszerű előadóként többszörösen beutazta a világot. Rendkívüli műveltsége és ezen évek alatt szerzett tapasztalatai átjárják és gazdagítják ezt a kötetet is, és mintegy felvillantják szemünk előtt a világegyház valóságát és egységes mivoltát.

A *Miért vagyok keresztény?* címet viselő kötet 2007-ben elnyerte a legjobb teológiai írásnak járó anglikán Michael Ramsey díjat, friss hangneme és a keresztény hit igazságának teológiai, ugyanakkor mégis emberi felmutatása miatt. Sokatmondó protestáns méltatás ez egy katolikus szerző munkájáról, aki a katolikus hitet a maga egyetemes mivoltában tudja közel hozni a hétköznapi emberekhez — akik mind Isten egyetemes Királyságába kaptak meghívást. Hogyan a szerző e kötet zárszavában mondja: „A kereszténység tanítása nem csupán tények száraz ismertetése. Hitünk túlmutat a hittételeken, és Isten szavakkal kifejezhetetlen misztériumába vezet. Szavaink a szavakon túlrá vezetnek”, az otthonhoz, amelyet Isten nekünk, embereknek készített. „Arra vagyunk hivatottak, hogy saját testünkben is és a Királyságban is otthon legyünk, bár oly különböző módokon, hogy elképzelni is nehéz. Középpont pedig ott áll az egyház, és segít, hogy mindkettőben otthonra leljünk, oázist kínálva az emberiség számára a gyökerek elvesztésétől szenvedő világunkban.”

Timothy Radcliffe nem érvel, de nem is kerüli meg az igazságot; nem meggyőzni akar, hanem útjelzőket adni az otthon felé. Ezért ez a könyv mindenkinek szól: kereszténynek és nem kereszténynek, meggyőződésből hívőnek és keresőnek egyaránt. A Hit évében különösen is aktuális ez a kötet, nemcsak a saját hitünkre való rátekintésnek és az életünk hozzá igazításának, hanem az új evangelizációnak és remény-hozásnak az eszközeként is. Mert nem csak a keresztényeknek van szükségük a hitre és a megalapozott reményre. Timothy Radcliffe mindkettőt testközelbe hozza. (Ford. Lukács József; *Vigília*, Budapest 2012)

PETRES E. LÚCIA

JUHÁSZ ANIKÓ: KÉK REPKÉNYEK, BUKOTT ANGYALOK

Ha valaki arra kérne, hogy egy szóval jellemezzem Juhász Anikó legújabb verseskötetét, minden bizonnyal azt válaszolnám, hogy *lélekringató*. A szavak hihetetlen áradása és sodrása csodálatos lelki tájra vezet, ahol a hegedűszó mindennapos ajándék, sőt kegyelem, s a születés és a

halál valahogy békére lel egymással. A halál nem végérvényes lezárás, hanem a földi élet szerves része, egy jobb élet kezdete: „Élő — halott: kart karba fonva üldögeél. / Isten két összetartozó magzata” — olvassuk a szerző *Lepkebáb* című versében. De nem hazugságba, szép mesevilágba ringatja az olvasót, a művészet (jelen esetben a költészet) nem fedi el előlünk az élet súlyos realitását, hanem ezt a valóságot mélységes, gyakran küzdelmes istenhittel vizsgálja. A kötet ugyan négy ciklusra tagolódik (*Korallzátványok; Mozgóképek, állomások; Holdak és macskák az életügetőn; Jelenetek a könyvek életéből*), a verseket mégsem választják el egymástól sem tematikusan, sem hangulatukban a tipográfiaailag elkülönülő fejezetek.

Ahogy az élet megfogon és világra jön, bizony búcsút is int egyszer a földi létnek: a bölcső már ott ring a sír fölött. Már a kötet elején szembesülünk a kisgyermek elvesztésének tragédiájával: egy édesapát látunk, aki halott gyermeke fényképét szorongatja egy kávéház teraszán. Az *Egy férfiember. Sír* után csak a könyv végén találkozunk a gyermek elvesztésének fájdalomával: a *Gyermek a csónakban* címe is jelzi, hogy az alig négyéves kislégy földi útlevéle csak rövid időre szól: „S mégsem futhat ő, / egész nap zápor nélkül fekszik, / a tengert csupán anyja és apja szemében látja...” Azonban a versből nem az a fajta lemondás körvonalazódik, amit *A pestis* című regény Rieux doktorától hallunk: „...soha az életben nem leszek hajlandó szeretni azt a világot, ahol gyermekeket vonnak kámpadra”, hanem Jób Isten akaratába belenyugvó hangját véljük felfedezni: „az Úr adta s az Úr elvette, amint az Úrnak tetszett, úgy lett, legyen áldott az Úr neve!” (Jób 1,21).

A gyermek érthetetlen szenvedése és halála mellett az *élet eliramítása* egy idős ember esetében másképp értelmeződik: az emlékek élénkebbé válnak az elszámolás órájában, s az evilághoz kötő gyökerek már nem kapaszkodnak olyan szorosan a földbe, végül „az öregember, szemét lehunyva, már csak azt / tapintja, hogy benne a gyökér / már nem kapaszkodik sehova”. De akár mennyire próbálunk a „jó halál” és a mennyei élet gondolatával vigasztalódni, mégis mindig ott bujkál bennünk a kérdés: „Te mindig itt voltál, hát ott most hogy lehetnél?” Juhász Anikó verseiben rámutat erre a paradoxonra, és arra készítet, hogy a nyugtalanságot ne altassuk el magunkban aljas eufemizmusokkal, hanem gyávaságunkat leküzdve, bátran küzdjünk meg a kínzó gondolatokkal.

Ilyen nehézséget jelent a tudomány és az emberi lét egyensúlyának megtalálása is. A halandó ember megkapta a Teremtőtől a névadás jogát, de vajon miként tud ezzel az adománnyal gazdálkodni? Nem élünk vissza folyton a megnevezés lehetőségével? „*Mondd, természetre rendel-*

tettünk-e, avagy a könyvre? S átfoghatja-e a másiknak gyilkolása nélkül mindkettő életünk legbensőbb húrjait?” — teszi fel olvasójának a kérdést a *Prozológia* című vers. Az emberben megfogalmazódik (talán önkéntelenül is), hogy fejletlenk mondott civilizációnk milyen barbárságokat követett el, és csak kevesek lettek a szó szoros értelmében humanisták a könyvekbe zárt kulturális örökségtől. Akik azonban átéltek az *írás iszonyú örömet*, azok képesek a teremtett világban új színeket találni, s a hangulatok megragadásával gazdagítani a sokak által sivárként látott jelent: „*egybehangolva ülni minden idővel, kellemes érintésűvé tenni az estét*”.

Az elmúlás fájdalomával párhuzamosan a tavasz zsongása, az élet rügyfakadása és a vágy felébredése is helyet követel magának Juhász Anikó lírájában. A *Tavaszdornék* és *A reggel zsolozsmájában* a dallamok, a színek, a formák és az illatok együtt olyan szinesztéziát alkotnak, amely által mi magunk is részeseivé válunk a dolgok reggeli lélekvándorlásának. A cipőkön *valahogy mindig ott szárad egy nyom* kezdetű költeményben a fiú cipőtálpán, noha még ott találjuk első lépteinek jelét, ezzel egyidejűleg már „*szerelmes akarrással lépked*” a lány felé, akinek álmában feltűnik „*a hozzá elfutó gyermekcipő*”. A Szerelemben nemcsak a Nap, hanem egy betonrepedésben kinőtt virág is dicséri a járdaszegélyen ülő fiatalokat: „*ha a Nap csónakját ők megtalálnák, / tán fesziülő*

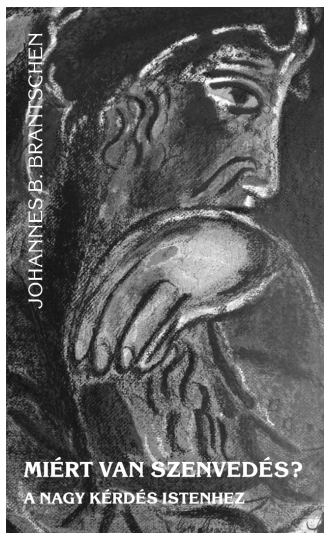
vitortláját és két / evezőjét is nekik adná az a / virág, ki bár zátonyra / futott, tudja, a vágy csak / ritkán apró természetű”.

A kötetben különös fontosságot nyer az édesanya iránt érzett szeretet, ennek egyik legszebb példája *Az állomás és a fehér ruhát is látó Budapest* című vers, amelyben jelen és múlt egymást szorosán átölelve létezik: nehéz csomagokkal a vonatról leszálló idős hölgy képe a jelenben és a Duna felett, a hídon átszaladó, könnyű, fehér ruhát viselő nő, aki szíve alatt hordja gyermekét a múltban. Ez a két jelenet ragyogó egységgé formálódik az immár felnőtt lányban: „*mert te nekem cipelted az életet, nekem a / fehér ruha legtöbbit ígérő / terhét, és hajadból bontottad / ki, ha kellett, a pesti éjszakát*”.

A *Kék repkények, bukott angyalok* olvasását követően egy kicsit másképp szemlélhetjük a minket körülvevő világot: érzékenyebben figyeljük a madarak repülését, a macska vadászátát, megpróbáljuk az esti ködbe burkolózott kéményeket tömzsi ördögökként látni, édesanyánktól átvenni az aggodás nehéz kosarát. S valahogy könnyebb szívvel mondjuk a földi életből való távozáskor az *Esőben* című dalocska szövegét: „*Majd ha lépek, édig érek, / mégis tovább mendegélek, / megkerülöm ott a holdat, / s felkeresek minden holtat.*” (*Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2012*)

IKKER ESZTER

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

JOHANNES B. BRANTSCHEN

Miért van szenvedés?

A nagy kérdés Istenhez

Miért van ez a sok szenvedés – ha meggyőződésünk szerint Isten hatalmas és jóságos? A kérdés ősrégi, mégis minden nemzedékben újra felbukkan, és minden hívő embernek nekiszegeződik. Bár számtalanul sok remek válasz született a múltban és adódik ma is, egy ponton végül mindegyik adós marad a végső magyarázattal.

Amikor Johannes B. Brantschen beszélni mer a szenvedésről, akkor nem próbálja meg agyonmagyarázni a szenvedést vagy akár olcsó vigaszt nyújtani a szenvedőknek. Pusztán arra vállalkozik, hogy velük együtt érezze, de megszólítva az egészségeket és a „boldogokat” is, utánagondoljon a szenvedés titkának.

A könyv nyílt és őszinte tájékozódása segíthet eligazodnunk, hogy keresztény hittel hogyan lehet szembenézni a szenvedés tapasztalatával.

Ára: 1.800 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon
Telefon: 486-4443; Fax: 468-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

SOMMAIRE*Sur la foi dans l'Année de la foi*

- FERENC JANKA: Sur la situation et l'avenir de la foi en Europe
 ATTILA PUSKÁS: L'homme mis à l'épreuve et la foi chrétienne
 CSABA RACS: La foi dans l'Ancien Testament
 LEVENTE BALÁZS
 MARTOS: La foi dans le Nouveau Testament
 LÁSZLÓ TRINGER: La foi et le fonctionnement du cerveau
 ■ Poèmes de Csaba Báthori, György Czigány, Laura Iancu et István Vörös
 ■ Prose de Thomas Kabdebo
 ■ Entretien avec la poète Laura Iancu

INHALT*Über den Glauben im Jahr des Glaubens*

- FERENC JANKA: Über die Situation und Zukunft des Glaubens in Europa
 ATTILA PUSKÁS: Der auf die Probe gestellte Mensch und der christliche Glaube
 CSABA RACS: Glaube im Alten Testament
 LEVENTE BALÁZS
 MARTOS: Glaube im Neuen Testament
 LÁSZLÓ TRINGER: Der Glaube und die Gehirnfunktion
 ■ Gedichte von Csaba Báthori, György Czigány, Laura Iancu und István Vörös
 ■ Prosa von Thomas Kabdebo
 ■ Gespräch mit der Dichterin Laura Iancu

CONTENTS*About Faith in the Year of Faith*

- FERENC JANKA: About the Situation and Future of the Faith in Europe
 ATTILA PUSKÁS: The Faithful on Trial and the Christian Faith
 CSABA RACS: Faith in the Old Testament
 LEVENTE BALÁZS
 MARTOS: Faith in the New Testament
 LÁSZLÓ TRINGER: Faith and the Function of Brain
 ■ Poems by Csaba Báthori, György Czigány, Laura Iancu and István Vörös
 ■ Prose by Thomas Kabdebo
 ■ Interview with the Poet Laura Iancu

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2013. évre 5.340,- Ft, fél évre 2.670,- Ft, negyed évre 1.335,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.040,- Ft/év vagy 98,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 525 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- GEORG BRAULIK
ANDRÉ LÉONARD
TIMOTHY RADCLIFFE
JUHÁSZ ANIKÓ
- Hónapról hónapra
Ószövetség és liturgia
Miért hiszünk? A hit érvei
Miért vagyok keresztény?
Kék repkények, bukott angyalok

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Deák Viktória Hedvig, Hodász András,
Ikker Eszter, Petres E. Lúcia és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Szakralitás és művészet
- Aszalós János, Cseke Ákos, Kovács Péter,
Kovács-Gombos Gábor, Makai Péter,
Máté-Tóth András, Meggyesi Tamás,
Sturcz János és Török Ferenc tanulmánya
- Halmai Tamás, Iancu Laura,
Wisława Szymborska, Tarbay Ede,
Vasadi Péter és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602043